

Voortgang Groen 2016

De voortgang van drie groene doelen in één rapport
samengevoegd als toelichting bij de jaarstukken

11 april 2017
Provincie Zuid-Holland

Versie	Datum	Betreft
0.8	11 apr 2017	Gereed voor tweede lezing Gedeputeerde Staten
0.7	3 apr 2017	Tekst en tabellen gereed en akkoord van GS bij eerste lezing, getallen in tabellen nog te actualiseren
0.6	16 mrt 2017	Voor eerste lezing Gedeputeerde Staten en aanleveren aan vormgeving.
0.5	14 mrt 2017	In de hoofdstukken 3 en 4 verbeteringen aangebracht, ter beoordeling door Gedeputeerde en bespreking op 15 maart.
0.4	9 mrt 2017	Opmerkingen van MT+ verwerkt, teksten bondiger gemaakt, ter beoordeling door Gedeputeerde en bespreking op 15 maart.
0.3	28 feb 2017	Ter beoordeling door MT+ en bespreking op 2 maart 13:00 uur
0.2	22 feb 2017	Ter beoordeling door de kerngroep, per thema POP3, Beheer en Biodiversiteit en algemeen redactioneel
0.1	Jan 2017	Eerste concept met structuur en uitleg van opbouw

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	De plaats van het voortgangsrapport in de P&C cyclus	3
1.2	Groen resultaat	4
1.3	Aanpassing van taken	6
1.4	Samengevoegd en hybride voortgangsrapport.....	8
1.5	Op naar 'Voortgang Groen 2017'	9
2	Recreatie en groenbeleving, doel 1.3	10
2.1	Realisatie & Ontwikkeling recreatievoorzieningen taak 1.3.5	10
2.2	Beheer recreatievoorzieningen taak 1.3.6	15
2.3	Innovatie in recreatie en groenbeleving taak 1.3.7	20
3	Natuur en biodiversiteit, doel 1.4	24
3.1	Realisatie & Ontwikkeling biodiversiteitsopgave taak 1.4.1	24
3.2	Beheer biodiversiteitsopgave taak 1.4.2.....	41
3.3	Innovatie & organisatie biodiversiteitsopgave taak 1.4.3	50
3.4	Graadmeter biodiversiteit en weidevogelmeetnet.....	55
4	Duurzame landbouw, doel 1.5	57
4.1	Inleiding	57
4.2	Uitvoering InnovatieAgenda Duurzame Landbouw 2016	57
4.3	Communicatie-aanpak.....	68
4.4	Indicatoren	70
4.5	Werkbudget	73
5	Financieel overzicht	76
5.1	Inleiding	76
5.2	Natuur Netwerk Nederland (NNN) in § 3.1	77
5.3	Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)	78
5.4	Uitvoeringsprogramma Groen 40 (UPG 40)	81
5.5	Uitvoeringsprogramma Groen 100 (UPG 100)	82
5.6	Was- wordt tabellen 2016	83

Bijlagen

1 Inleiding

1.1 De plaats van het voortgangsrapport in de P&C cyclus

Met ingang van dit jaar worden jaarlijks de uitvoeringsresultaten en de bestedingen voor de 3 beleidsdoelen Groen tegelijk verantwoord in 1 Voortgangsrapport Groen (VGR). Het rapport geeft inzicht in de uitvoeringsresultaten en de bestedingen met betrekking tot de beleidsdoelen Groen in 2016. Het voortgangsrapport is 1 van de 3 nieuwe instrumenten in de P&C cyclus die worden ontwikkeld om de uitvoeringsresultaten, de bestedingen en programmering van de beleidsdoelen Groen beter te verbinden. De 2 andere instrumenten zijn het Programma Zuid-Hollands Groen (PZG) en het Kaderbesluit Groen (KG).

Het VGR onderbouwt de toelichting op de jaarrekening op de onderliggende niveaus van taken en op productniveau. Daarmee komt de informatie op alle detailniveaus beschikbaar. De toelichting op de jaarrekening en het VGR verantwoorden de uitvoeringsresultaten en bestedingen van het voorgaande jaar 2016. Het VGR kijkt terug en geeft een vooruitblik. Het VGR en de toelichting op de jaarrekening zijn beide zelfstandig leesbare documenten die tegelijk worden behandeld door Provinciale Staten (PS).

De uitvoeringsresultaten en bestedingen vertonen afwijkingen in vergelijking tot de begroting van 2016. Dit heeft gevolgen voor de toekomstige programmering van de uitvoering van de beleidsdoelen Groen. Deze gevolgen kunnen betrekking hebben op het lopende jaar 2017, maar ook op de jaren daarna. Aanpassingen die dit jaar nodig zijn, worden als mutatie op de begroting 2017 bij de Voorjaarsnota 2017 aan PS voorgelegd. Aanpassingen aan het programma die verder in de toekomst liggen dan 2017 worden aan PS voorgelegd in de Kadernota 2018.

Met ingang van de Kadernota 2019 zal een KG 2019 verschijnen die tegelijk zullen worden behandeld in mei 2018. Het KG bevat een nadere detaillering van de Kadernota voor de beleidsdoelen Groen. Het KG bevat strategische keuzes rond aanpassing en verdeling van financiële ruimte binnen het PZG. Het biedt het financiële kader voor de begroting en het PZG.

Het PZG is het derde nieuwe instrument in de P&C cyclus. Het geeft inzicht in het budget dat is opgenomen in de begroting en een doorkijk van de inzet van de gereserveerde middelen in de periode daarna voor het realiseren van de beleidsdoelen Groen. Het PZG kijkt vooruit en geeft programmatische invulling aan het kaderstellend beleid en het KG. Het is een verfijning van de voorgenomen activiteiten die bij de beleidsdoelen Groen in de begroting zijn geformuleerd en bevat geen nieuw beleid. Het PZG wordt in het najaar van 2017 tegelijk met de begroting aan PS voorgelegd.

Met deze 3 nieuwe P&C instrumenten worden 3 robuuste instrumenten ontwikkeld waarmee PS jaarlijks een compleet inzicht in de uitvoeringsresultaten, de financiën en programmering van de beleidsdoelen Groen krijgen. Daarmee worden PS in staat gesteld om de resultaten in samenhang te bezien. Naast deze nieuwe instrumenten zijn er ook in de Voorjaarsnota en Najaarsnota mogelijkheden om bij te sturen op de actuele ontwikkelingen en voortgang in het lopende jaar.

Vanwege het nog ontbreken van het PZG zal in dit VGR meer aandacht worden besteed aan de context van de voortgang.

Dit eerste VGR heeft vorm gekregen in overleg met de Statencommissie Duurzame Ontwikkeling (DO). In overleg met DO zal het VGR verder worden ontwikkeld, zodat het blijvend zal voldoen aan de informatiebehoefte van PS en invulling kan worden gegeven aan hun controlerende taak.

Figuur 1: De nieuwe instrumenten in de P&C cyclus van Zuid-Holland.

1.2 Groen resultaat

In 2016 is voortvarend gewerkt aan het realiseren van de beleidsdoelen Groen. De uitvoeringsresultaten op productniveau van de beleidsdoelen is beschreven in de hoofdstukken 2, 3 en 4. Als de uitvoeringsresultaten achter blijven bij de programmering, dan zal in het PZG een voorstel worden gedaan hoe de achterstand in de komende jaren in te lopen. Onderstaand zijn de hoofdlijnen van de uitvoeringsresultaten beschreven.

Provincie Zuid-Holland is met regionale gebiedspartijen aan de slag gegaan met het verwezenlijken van groene ambities voor recreatie, natuur en duurzame landbouw aan 14 landschapstafels. De provincie subsidieert daarbij niet langer afzonderlijke projecten, maar treedt op als partner aan de landschapstafel en draagt financieel mede bij op basis van programmafinanciering. De gezamenlijke doelen en ambities hebben de landschapstafels in 2016 uitgewerkt in meerjarige gebiedsprogramma's. Daarop zijn alle beschikbare middelen uit het Hoofdlijnenakkoord voor meerjarige gebiedsprogramma's groen en recreatie door de provincie in 2016 beschikt. De lasten vallen echter niet in 2016 zoals was geraamd.

De mogelijkheden van recreatie en groenbeleving (doel 1.3) zijn in 2016 verder vergroot door de realisatie van nieuwe en kwaliteitsverbetering van bestaande groengebieden en recreatieve netwerken. Met de afronding en oplevering van het Bentwoud is weer een belangrijke stap gezet in de realisatie van de restantopgave Recreatie om de Stad (RodS). Totaal is in 2016 een oppervlakte van 523 hectare (ha) gerealiseerd van de programmering van 558 hectare. Van de totale RodS-opgave voor de periode 2013-2019 (ruim 2.800 ha) is inmiddels 75% gerealiseerd. Het oplossen van knelpunten is achtergebleven bij de programmering. Enkele onderdelen van knelpunten zijn opgelost, maar nog niet volledig. De afronding van 2 knelpunten wordt voorzien in het eerste kwartaal van 2017. In 2016 zijn ook 17 nieuwe subsidies verleend voor het verbeteren van de recreatieve functie van bestaande recreatiegebieden. Daarmee zijn in totaal in de periode 2014-2016 circa 40 subsidies verstrekt met een totale omvang van ruim € 12 miljoen. Verder is het provinciale wandelroutenetwerk uitgebreid met wandelroutes met een lengte van 630 kilometer tot ruim 2.800 kilometer.

Op organisatorisch vlak zijn veranderingen doorgevoerd om beter aan te sluiten op de provinciale rol en verantwoordelijkheid. Dat betreft onder meer de overdracht van 9 provinciale recreatiegebieden. Daarmee hebben in totaal 16 van de 26 overdrachten plaatsgevonden. De overdracht ligt daarmee iets voor op de planning. De provincie heeft de basis gelegd voor verdere ontwikkeling van een slagvaardige, toekomstbestendige en transparante governance-structuur voor de groen- en recreatieopgaven. Begin 2016 heeft de provincie een overeenkomst gesloten met Staatsbosbeheer met betrekking tot het overnemen van het personeel van de Groenservice Zuid-Holland. Per 1 januari 2017 is de Groenservice opgeheven en zijn alle medewerkers in dienst getreden bij Staatsbosbeheer. Dit doel is veel eerder bereikt dan was voorzien in 2019. Eind 2016 zijn ook de recreatieschappen akkoord gegaan met de financieringsovereenkomst, waarin is overeengekomen dat de provincie na haar uittreding zal overgaan tot het verlenen van een begrotingssubsidie aan het achterblijvende schap of rechtsopvolger.

Voor natuur en biodiversiteit (doel 1.4) zijn in 2016 de doelstellingen gerealiseerd voor het compleet maken van het Natuurnetwerk. De geprogrammeerde 55 ha gronden zijn beschikbaar gekregen. In totaal is met de inrichting van 583 ha natuurgebied meer ingericht dan de doelstelling. De groei van de ecologische verbindingzones is achtergebleven bij de doelstelling. In 2016 liepen meerdere trajecten voor de realisatie van ecologische verbindingen. Daarvan is voor een totale lengte van 1,55 kilometer geheel of gedeeltelijk afgerond. Dat is minder dan geprogrammeerd.

Met de Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland (SNL) wordt een bestendig natuurbeheer mogelijk gemaakt en kan de natuur duurzaam in stand worden gehouden. Het aantal hectares in beheer met subsidie vanuit de SNL laat wel een toename zien maar blijft achter bij de doelstelling.

Voor Natura 2000 zijn in totaal 19 beheerplannen vastgesteld en zullen 2 conceptplannen begin 2017 worden vastgesteld. Dan zijn 21 Natura 2000 beheerplannen beschikbaar. Uit de plannen blijkt dat de uitgangssituatie minder positief is dan de eerste nulmeting die was gebaseerd op de destijds bekende gegevens. Voor alle Natura 2000 gebieden waarvoor aanvullende natuurmaatregelen nodig zijn om de natuurdoelen te realiseren zijn overeenkomsten met de terreinbeheerders afgesloten voor de uitvoering van de maatregelen. Dat betreffen tevens de PAS afspraken. Met de PAS afspraken worden de instandhoudingsdoelen voor Natura 2000 gerealiseerd met behoud van economische ontwikkelruimte. De uitvoering van de maatregelen verloopt volgens planning.

Per 1 januari 2016 is een nieuw stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer van start gegaan als sluitstuk van een intensieve voorbereiding. Dit richt zich vooral op weidevogels, de biodiversiteit in akkerranden, landschap en waterkwaliteit. Door het verstrekken van deze subsidie is het buiten het NNN mogelijk voor agrariërs om maatregelen ten gunste van de biodiversiteit uit te voeren. Het eerste jaar van de uitvoering stond in het teken van het opdoen van ervaring. In de Taskforce Agrarisch Natuurbeheer, hebben Boeren natuur Zuid-Holland, de Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland, de Groene Motor en het LEI samengewerkt om de uitvoering van het agrarisch natuurbeheer af te stemmen met maatschappelijke partijen en verder door te ontwikkelen, kennis te delen en de vrijwilligers binnen het agrarisch natuurbeheer te ondersteunen.

De provincie faciliteert het verhogen van de biodiversiteit in overige gebieden, zoals recreatiegebieden. Van een aantal gebieden blijkt uit incidentele gegevens dat deze een belangrijke bijdrage aan de biodiversiteit herbergen. Deze gebieden zijn geen onderdeel van het NNN en vallen daarmee ook buiten de SNL-regeling. Daarom blijft grotendeels onbekend wat deze gebieden bijdragen aan de provinciale biodiversiteit en hoe deze mogelijk beter en interessanter aangelegd dan wel beheerd kunnen worden. Dat wordt in 2017 opgepakt. Voor natuur in de stad is door de provincie een netwerk opgezet met de stadsecologen van de

gemeenten. Het doel is informatie-uitwisseling tussen gemeenten en provincie met betrekking tot biodiversiteit en voorbereiding van de uitwerking van het provinciale actieve soortenbeleid in het kader van de Wet natuurbescherming.

In 2016 is de InnovatieAgenda Duurzame Landbouw vastgesteld. Dit gaat over het stimuleren en faciliteren van innovatie in de grondgebonden landbouw en de voedselketen ten behoeve van een economisch rendabele agrarische sector. Hierin staat de grondgebonden landbouw centraal. De kern van de aanpak uit het Ambitiedocument bestaat uit het faciliteren van proeftuinen, waar duurzame innovaties worden ontwikkeld. Een proeftuin is een zichtbare plek in Zuid-Holland waar de provincie, samen met koplopers in de voedselketen en in de landbouwketen, duurzame landbouw uitprobeert en ontwikkelt. Verder is in 2016 het Uitvoeringsplan Innovatieagenda vastgesteld en bij de begroting de effectindicatoren voor duurzame landbouw (doel 1.5).

De inzet is in 2016 gericht geweest op de totstandkoming van innoverende samenwerkingsverbanden. Het samenwerkingsverband Platform Duurzame Landbouw ontwikkelt zich naar een zelfstandig functionerend samenwerkingsverband waarbij de provincie faciliterend is. Het Platform heeft in 2016 8 bijeenkomsten gehouden waarbij steeds verschillende thema's op het gebied van landbouw en voedselvoorziening centraal stonden. In het Samenwerkingsverband Kennis- en Ontwikkelprogramma werken provincie, onderzoeks- en onderwijsinstellingen op gelijkwaardige basis samen aan het vergaren, ontwikkelen en delen van relevante kennis voor het innovatieproces duurzame landbouw. In december 2016 is de samenwerking vastgelegd in de Samenwerkingsovereenkomst "Kennis - en Ontwikkel programma InnovatieAgenda Duurzame Landbouw; Samen voor een Flinke Sprong".

Op grond van de Uitvoeringsregeling POP-3 zijn drie openstellingsbesluiten genomen. De openstelling 'Samenwerking duurzame innovaties' heeft geresulteerd in 18 aanvragen waarbij het beschikbare bedrag is overtekend. Via de POP3-maatregel 'Regeling Jonge Landbouwers' is ingezet op de verduurzaming van de landbouw. De openstelling in 2016 heeft geleid tot indiening van 47 aanvragen, waarvan 41 aanvragen zijn toegewezen. De subsidieregeling Stimuleringskader systeeminnovatie grondgebonden landbouw Zuid-Holland is per juni 2016 beëindigd. In 2016 zijn drie nieuwe innovatieprojecten korte afzetketens gestart. Zes projecten zijn in uitvoering. Deze regeling geldt als voorloper van de subsidieregelingen op grond van de InnovatieAgenda.

In 2016 zijn 4 kavelruilprojecten uitgevoerd die hebben geleid tot aktepassering. Deze zijn uitgevoerd hetzij in provinciale opdracht hetzij met provinciale subsidie op grond van de Uitvoeringsregeling Groen. Een kavelruilproject leidt tot verminderde versnippering van agrarisch eigendom in het landelijk gebied. Bij een kavelruil komen kavels dichterbij de boerderij te liggen en/of de huiskavel wordt vergroot. Dit leidt tot een betere bedrijfsvoering, tot geringere verkeersbelasting en tot betere mogelijkheden voor weidegang.

1.3 Aanpassing van taken

Om de 3 nieuwe P&C instrumenten voor Groen te kunnen realiseren, is een herinrichting van de structuur van de financiële administratie noodzakelijk. Hierdoor is het mogelijk de uitvoeringsresultaten van de beleidsdoelen Groen beter aan te sluiten op de bestedingen en programmering. Daarin is direct invulling gegeven aan de wens van DO om onderscheid te maken naar realisatie en beheer van groen van recreatiegebieden en natuurgebieden en het beheer ervan. Om die reden zijn de taken voor de begrotingsdoelen 1.3 Recreatie / groenbeleving en 1.4 Natuur / biodiversiteit aangepast. Voor het doel 1.5 duurzame landbouw is het onderscheid realisatie en beheer niet van toepassing, deze taken blijven ongewijzigd.

Om de aanpassing consequent door te zetten, is nodig gebleken om in 3 gevallen budget te verschuiven tussen verschillende begrotingsdoelen Groen, te weten:

- 'Landschapsbeheer en herstel landschapselementen' verschuift van 3.4 naar 1.3;
- Een budget van € 2 miljoen voor het veilig en toegankelijk houden van groengebieden gaat van 1.4 naar 1.3;
- Ook is er administratief voor gekozen om alle budgetten van de landschapstafels onder te brengen bij doel 1.3 terwijl deze in werkelijkheid bijdragen aan alle beleidsdoelen groen.

De herinrichting van de structuur van de financiële administratie, de aanpassing van de taken en de budgetverschuivingen worden aan PS ter formele besluitvorming voorgelegd bij de Voorjaarsnota 2017.

De bij Voorjaarsnota vast te stellen aanpassingen van de taken betreffen:

Doel 1.3 Recreatie / Groenbeleving

Indeling taken tot 1 januari 2017 en in jaarrekening en toelichting:

- Taak 1.3.1 Realiseren en verbeteren recreatieve groen- en watergebieden
- Taak 1.3.2 Realiseren en verbeteren recreatieve routestructuren en aansluiting op het stedelijk gebied
- Taak 1.3.3 Verbinden en ondersteunen vrijwilligersinzet in het groen inclusief maatschappelijke en groene netwerken
- Taak 1.3.4 Organiseren uittreden uit de recreatieschappen en afbouw Groenservice Zuid-Holland

Indeling taken per 1 januari 2017 en in dit VGR:

- Taak 1.3.5 Realisatie & ontwikkeling recreatievoorzieningen
- Taak 1.3.6 Beheer recreatievoorzieningen
- Taak 1.3.7 Innovatie in recreatie en groenbeleving

De taken 1.3.1 tot en met 1.3.4 zijn met ingang van 1 januari 2017 gesloten.

Doel 1.4 Natuur / Biodiversiteit

Indeling taken tot 1 januari 2017 en in jaarrekening en toelichting:

- Taak 1.4.1 Beschikbaar krijgen grond voor en inrichten van de restantopgave van het Natuurnetwerk Nederland inclusief verbindingen
- Taak 1.4.2 Organiseren en innoveren natuurbeheer in Natuurnetwerk Nederland
- Taak 1.4.3 Actualiseren Natura 2000 beheerplannen en naleving overeengekomen afspraken
- Taak 1.4.4 Faciliteren agrarisch natuur- en landschapsbeheer
- Taak 1.4.5 Faciliteren verhogen biodiversiteit in 'overig gebied' en behoud beschermde soorten

Indeling taken per 1 januari 2017 en in dit VGR:

- Taak 1.4.6 Realisatie & Ontwikkeling biodiversiteitsopgave
- Taak 1.4.7 Beheer biodiversiteitsopgave
- Taak 1.4.8 Innovatie & organisatie Biodiversiteitsopgave

De taken 1.4.1 tot en met 1.4.5 zijn met ingang van 1 januari 2017 gesloten.

Doel 1.5 Duurzame landbouw

De indeling van de taken wordt gehandhaafd:

- Taak 1.5.1 Opstarten programma's gericht op kennis, ontwikkeling en innovatie landbouw
- Taak 1.5.2 Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden
- Taak 1.5.3 Faciliteren aanvragen kavelruil

1.4 Samengevoegd en hybride voortgangsrapport

Het eerste samengevoegde VGR is direct volgens de nieuwe productenstructuur ingericht. De implementatie van de herinrichting van de financiële structuur die daar bij hoort kan om financieel-technische redenen niet eerder plaatsvinden dan na vaststelling van de jaarrekening 2016. Zowel de jaarrekening als de toelichting op de jaarrekening zijn namelijk nog in overeenstemming met de structuur van voor 1 januari 2017 die ook ten grondslag ligt aan de begroting 2016. Deze hybride situatie, waarbij het VGR wordt gepresenteerd in de nieuwe structuur en de financiële gegevens in de jaarrekening en de toelichting nog zijn gesorteerd in de oude structuur, is eenmalig.

Na vaststelling van de jaarrekening 2016 zal de nieuwe structuur in de financiële administratie worden doorgevoerd met als startdatum 1 januari 2017. Vanaf dat moment zijn de uitvoeringsresultaten, de financiën en de programmering consistent op elkaar aangesloten. De aansluiting met de historische structuur wordt geborgd met de was – wordt lijst die is opgenomen in hoofdstuk 5.

Het VGR is gericht op de uitvoeringsresultaten en bestedingen op productniveau. Het VGR sluit aan op de toelichting op de jaarrekening, waar de uitvoeringsresultaten worden verantwoord op doelniveau en op taakniveau. De toelichting op de jaarrekening en de jaarrekening hebben strikt betrekking op het boekjaar 2016. Het VGR biedt aanvullende informatie en maakt onder meer aansluiting met de begroting van 2017. De uitvoeringsresultaten van 2016 worden verbonden met het toekomstige programma, zoals aanpassingen aan de begroting van 2017 bij voorjaarsnota. De uitvoeringresultaten worden zo in de context van de meerjarige ontwikkeling geplaatst. Het betreffen bondige beschrijvingen en doorverwijzingen, zonder teksten over te nemen uit stukken die eerder aan PS zijn voorgelegd. Daarmee wordt herhaling voorkomen en blijft het VGR toegesneden op het verantwoorden van de uitvoeringsresultaten en bestedingen.

Dat het VGR meer informatie biedt dan strikt de verantwoording van 2016 geldt in het bijzonder voor de indicatoren voor de Landschapstafels, waarvoor in dit VGR een voorstel is opgenomen. Daarmee wordt invulling gegeven aan de toezegging aan PS om de doelen van de landschapstafels beter afrekenbaar te maken.

Voor een aantal onderwerpen wordt context en achtergrondinformatie verstrekt middels een doorverwijzing naar de provinciale website [Staat van Zuid-Holland](#). Hier zijn bijvoorbeeld kaarten te vinden over de ligging en voortgang van inrichting van recreatiegebieden. Ook relevante trends, ontwikkelingen en onderzoeksrapporten zijn daar per onderwerp samengebracht.

Het VGR is inhoudelijk ingericht naar de begrotingsdoelen, de taken en producten. Daardoor wordt financiële informatie verdeeld over de paragrafen. De financiële informatie is samengevat in overzichten In hoofdstuk 5.

1.5 Op naar 'Voortgang Groen 2017'

Dit is het eerste VGR waarin de uitvoeringsresultaten van de beleidsdoelen Groen tegelijk worden verantwoord aan PS. Daarmee is een flinke stap gezet naar structurele verantwoording van de uitvoeringsresultaten en bestedingen. Het heeft nog niet zijn uiteindelijke vorm bereikt. Het is de eerste versie van een groeidocument, een levend document, dat vanaf nu elk jaar zal verschijnen.

De herinrichting van de structuur van de financiële administratie is nog niet doorgevoerd. Dit eerste VGR is daardoor noodgedwongen hybride. Het ordenen van alle gegevens is nog niet voltooid. De financiële gegevens worden in deze VGR bruto weergegeven (dus baten, lasten inclusief mutaties van reserves) maar exclusief apparaats- en kapitaallasten. Direct na het verschijnen van het VGR wordt het PZG opgepakt. Dat leidt tot verdere ordeningen waarmee de nieuwe structuur steviger zal worden verankerd. Met het PZG zal de structuur van de financiële administratie verder ontwikkelen. Dat zal een stabielere basis bieden voor het VGR 2017.

Het onderscheid naar structurele of incidentele inzet van budget kan in dit VGR nog niet worden gemaakt. Globaal gaat het voor de doelen 1.3 (Recreatie / groenbeleving) en 1.4 (Natuur / Biodiversiteit) bij realisatie & ontwikkeling om incidentele inzet, bij beheer & onderhoud om structurele inzet en kan het beide vormen betreffen bij innovatie & participatie. In het PZG zal het onderscheid naar structurele en incidentele inzet van budget nauwkeuriger worden gemaakt.

Inzicht in de opbouw en hoogte van de reserve Groen past beter bij het PZG dan bij het VGR. Dat is ook van toepassing op het inzicht in de inrichtingskosten en de verwervingskosten van natuurgebieden inclusief de bijdrage die daar aan wordt geleverd door zelfrealisatie en / of gebiedsbijdragen. Deze inzichten worden in het PZG verstrekt.

Bij doel 1.3 (Recreatie / Groenbeleving) wordt voor informatie over de uitvoeringsresultaten en achtergrondinformatie doorverwezen naar de actuele informatie op de provinciale website Staat van Zuid-Holland. Voor de doelen 1.4 (Natuur / Biodiversiteit) en 1.5 (Duurzame landbouw) is het beschikbaar stellen van de informatie op de Staat van Zuid-Holland nog in ontwikkeling. In dit VGR zijn de uitvoeringsresultaten voor deze doelen daarom uitvoeriger beschreven.

2 Recreatie en groenbeleving, doel 1.3

2.1 Realisatie & Ontwikkeling recreatievoorzieningen taak 1.3.5

2.1.1 Realisatie & ontwikkeling recreatiegebieden door PZH

Omschrijving

De realisatie van de recreatiegebieden Bentwoud en Balij-Bieslandse Bos en de herinrichting van het provinciaal recreatiegebied Vlietland (inclusief Meeslouwerplas), wordt in opdracht van de Provincie Zuid-Holland zelf uitgevoerd. De geplande oppervlakte aan nieuw recreatiegebied is ruim 1.000 hectare. Bentwoud en Balij-Bieslandse Bos maken onderdeel uit van de *realisatieopgave Recreatie om de Stad* (RodS). De herinrichting van Vlietland (inclusief Meeslouwerplas) maakt onderdeel uit van het programma *overdracht provinciale recreatiegebieden naar derden* en is er op gericht om Vlietland gereed te maken voor overdracht naar een nieuwe eigenaar en beheerder. De realisatie van alle overige recreatiegebieden wordt door derden uitgevoerd.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- In juni 2016 is het Bentwoud feestelijk geopend. Met de inrichting van de laatste 239 ha is hiermee een recreatiegebied van in totaal 800 ha opgeleverd. Het grootste deel van het *plan recreatieve paden* is gerealiseerd.
- In 2016 is 51 ha van het recreatiegebied Balij-Bieslandse Bos ingericht.
- De herinrichting van de Meeslouwerplas ligt al enige jaren stil, vanwege onvoldoende aanbod van grond op de grondmarkt. Er is in 2016 onderzoek gedaan naar een bijgestelde uitvoering van de herinrichting.

Foto: Impressie van Bentwoud festival bij de opening van het Bentwoud (juni 2016)

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
5.279	5.679	4.433	4.839

Vooruitblik

- Balij-Bieslandse Bos: Begin 2017 worden de inrichtingswerkzaamheden van het wandelbos Laakweg en de overige deelgebieden afgerond met het inplanten van de laatste bomen en struweel. Naar verwachting vindt de eindoplevering eind maart 2017 plaats.
- Bentwoud: Er vinden in 2017 nog enkele afrondende werkzaamheden plaats die te maken hebben met de inrichting van het gebied, waaronder een fietspad naar Waddinxveen.
- Gesprekken met de opdrachtnemer voor herinrichting Meeslouwerplas zijn gaande en leiden in de loop van 2017 waarschijnlijk tot afspraken over een bijgestelde uitvoering van het project. Voorop staat daarbij de oeverstabiliteit van de Meeslouwerplas.

Links en verwijzingen

- De voortgang van de realisatie Balij-Bieslandse Bos en Bentwoud maken onderdeel uit van de begrotingsindicator RodS-gebieden 1.3.1.1
- Op de [webpagina Vlietland](#) op de provinciale website wordt algemene achtergrondinformatie gegeven over Vlietland inclusief Meeslouwerplas.
- [Factsheet RodS](#) op de Staat van Zuid-Holland met informatie over de ligging, oppervlakte en voortgang van de inrichting van het Bentwoud en de Balij-Bieslandse Bos. Ook de realisatie van de overige RodS-gebieden die door andere partijen worden gerealiseerd, zijn in deze factsheet opgenomen.
- [Factsheet overdracht PRG's](#) op de Staat van Zuid-Holland. De factsheet geeft informatie over de ligging, gebiedskenmerken en status (wel/niet overgedragen) van alle provinciale recreatiegebieden.

2.1.2 Realisatie & ontwikkeling recreatiegebieden door derden

Omschrijving

Dit product heeft betrekking op de realisatie van 11 recreatiegebieden Recreatie om de Stad (RodS) door gemeenten en waterschappen inclusief de afkoop van het beheer. De totale beoogde oppervlakte is ruim 2.000 hectare. De projecten worden uitgevoerd door externe gebiedspartijen.

Ook de subsidiering van een kwaliteitsimpuls, bedoeld om de natuurkwaliteit en de recreatieve kwaliteit van bestaande groengebieden te verbeteren, maakt onderdeel uit van dit product. Het subsidie-instrument voor de kwaliteitsimpuls (de subsidieregeling Uitvoeringsregeling Groen) is halverwege 2016 komen te vervallen; dit betekent dat er geen nieuwe verplichtingen meer kunnen worden aangegaan.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- De volgende resultaten bereikt:

	Verworven grond (in ha)		Ingerichte oppervlakte (in ha)	
	Gepland	Gerealiseerd	Gepland	Gerealiseerd
Nieuwe Driemanspolder	101	101	0	0
Nieuwe Dordtse Biesbosch	86	47	13	49
IJsselmonde	9	0	156	156
Westergouwe	0	0	24,4	24,4
Duivenvoorde	0	0	10	4
Totaal	196	159	203,4	233,4

- Aanvullend zijn in 2016 zijn de volgende gebieden opengesteld voor bezoekers: Develbos fase 3, Waalbos, Groenzone en Oude Rijnzone;
- Vanwege een niet ingecalculerde financiële verrekening met het Rijk aangaande grondoverdracht, heeft de gemeente Albrandswaard in overleg met de provincie de keuze gemaakt om de realisatieopgave voor het gebied Kijvelanden (circa 48 ha) te laten vervallen. Anderzijds is in de

Nieuwe Dordtse Biesbosch circa 23 ha meer ingericht dan gepland. In de voorjaarsnota 2017 worden de streefwaarden voor de begrotingsindicator RodS hierop gecorrigeerd.

- In de periode 2014-2016 zijn in totaal circa 40 subsidies verstrekt aan gemeenten en terreinbeheerders voor een kwaliteitsimpuls, 17 daarvan zijn in 2016 beschikt. De projecten waarvoor subsidie is verleend, richten zich onder meer op educatieve activiteiten, de aanleg van recreatieve voorzieningen (parkeerplaats, vogelkijkhut, speelbossen) en natuurvriendelijke inrichting van terreinen.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
3.300	7.781	3.036	7.474

Vooruitblik

- De planning is om in 2017 circa 300 ha RodS-gebied in te richten, het overgrote deel hiervan betreft de inrichting van de Nieuwe Dordtse Biesbosch.
- De verwachting is dat er circa 20 kwaliteitsimpulsen in 2017 worden afgerond.

Links en verwijzingen

- De voortgang van realisatie Balij-Bieslandse Bos en Bentwoud maken onderdeel uit van de begrotingsindicator realisatie RodS-gebieden 1.3.1.1.
- [Factsheet RodS](#) op de Staat van Zuid-Holland met informatie over de ligging, oppervlakte en voortgang van de inrichting van alle RodS-gebieden. Naast de elf gebieden die door externe partijen worden gerealiseerd, zijn in deze factsheet ook het Bentwoud en Balij-Bieslandse Bos opgenomen, die door de provincie zelf worden gerealiseerd.

2.1.3 Realisatie groen door landschapstafels

Omschrijving

Dit product heeft betrekking op de meerjarige gebiedsprogramma's van veertien landschapstafels groen en recreatie waarvoor de provincie een bijdrage levert in de vorm van geld, kennis, ideeën en menskracht. Een landschapstafel is een netwerk van regionale gebiedspartijen, dat samenwerkt op basis van een gebiedsprogramma. De provincie maakt onderdeel uit van dit netwerk. Met de gebiedsprogramma's voeren de partijen activiteiten uit die bijdragen aan de provinciale doelen.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- Voor het verstrekken van programmasubsidie aan de landschapstafels is de '*Subsidieregeling Gebiedsprogramma's groen Zuid-Holland 2016*' vastgesteld;
- Gedeputeerde Staten hebben in oktober 2016 de *Meerjarenprogrammering Groen 2016-2019* vastgesteld. Deze programmering geeft op hoofdlijnen inzicht in de gebiedsprogramma's en bevat een verdeling van de middelen over de landschapstafels;
- Aan alle landschapstafels is een programmasubsidie verleend; de laatste subsidies zijn in januari 2017 verstrekt;

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
600	935	800	1.385

Vooruitblik

De landschapstafels gaan in 2017 aan de slag met de uitvoering van diverse projecten. De resultaten worden opgenomen in een jaarlijks voortgangsverslag per landschapstafel. In januari en februari 2017 zijn gesprekken gevoerd met PS en vertegenwoordigers van de landschapstafels over de wijze waarop de voortgang van de landschapstafels wordt gevolgd. Aan de landschapstafels wordt gevraagd om in een jaarlijks voortgangsverslag inzicht te geven in onder andere de netwerkontwikkeling, wijzigingen in het gebiedsprogramma, het tempo van uitvoering en resultaten. Voorstel is om daarbij de volgende aanvullende indicatoren te gebruiken, deze worden bij voorjaarsnota 2017 ter vaststelling aan PS aangeboden:

- *Toedeling van de provinciale subsidie (x mln €) naar projecten in voorbereiding, in uitvoering of afgerond;*
- *Indicatieve besteding van de landschapstafels in het afgelopen kalenderjaar aan het provinciale doel recreatie in %;*
- *Indicatieve besteding van de landschapstafels in het afgelopen kalenderjaar aan het provinciale doel biodiversiteit in %;*
- *Indicatieve besteding van de landschapstafels in het afgelopen kalenderjaar aan het provinciale doel duurzame landbouw in %.*

Links en verwijzingen

In de bijlagen is van alle landschapstafels een voortgangsverslag over het jaar 2016 opgenomen.

2.1.4 Realisatie recreatieve routenetwerken

Omschrijving

Voor het vergroten van de groenbeleving realiseert de provincie recreatieve routenetwerken voor wandelen, stad-landverbindingen voor fietsers en toeristische overstappunten¹. Ook worden knelpunten in bestaande recreatieve routenetwerken voor wandelen, fietsen en varen opgelost. Deze onderdelen worden gesubsidieerd vanuit een sectorale subsidie. Er kunnen geen nieuwe verplichtingen meer worden aangegaan, omdat de betreffende *Uitvoeringsregeling Groen* in juni 2016 is gesloten. Eventuele nieuwe subsidieverplichtingen voor het realiseren van recreatieve routenetwerken maken onderdeel uit van de gebiedsprogramma's van de landschapstafels.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- Aan 16 gemeenten is subsidie verleend voor het optimaliseren van 59 bestaande stad-land fietsverbindingen en het realiseren van 19 nieuwe verbindingen. De uitvoering vindt plaats in de komende jaren en draagt bij aan een betere aansluiting voor fietsers tussen stedelijk en landelijk gebied.
- Er is 2,2 kilometer boerenlandpad gerealiseerd;

¹ Een toeristisch overstappunt is een plek om de auto te parkeren en vanaf daar een wandel- of fietstocht te starten in een landelijke omgeving.

- Er is 632 kilometer wandelrouten netwerk gerealiseerd: IJsselmonde-west (72 km), Gouwe Wiericke (190 km) en Voorne Putten Rozenburg (370 km). Daarmee zijn drie ontbrekende schakels opgelost in het provinciaal wandelrouten netwerk;
- Er zijn 2 toeristische overstappunten gerealiseerd;
- Er zijn 2 vaarwegprojecten gerealiseerd, namelijk passantensteigers Hoekse Aar en passantenvoorzieningen aan de Prins Hendrikkade.

Foto: Opening toeristisch overstappunt bij Zoetermeer-Westerpark (april 2016)

Begroed en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	Baten	lasten
1.150	8.637	5.296	12.830

Vooruitblik

- Het provinciaal wandelrouten netwerk wordt in 2017 uitgebreid met circa 1.000 kilometer in verschillende gebieden.
- De doelstelling is om alle stad-landverbindingen eind 2017 gerealiseerd te hebben.
- In verschillende gebiedsprogramma's van de landschapstafels zijn projecten opgenomen om de voorzieningen voor waterrecreatie rondom vaarwegen te realiseren (o.a. steigerprojecten Haringvliet). De verantwoording hiervan verloopt via de landschapstafels.
- Begin 2017 worden er twee toeristische overstappunten geopend op Goeree Overflakkee. Voor een tweetal andere TOP's in Barendrecht en bij de Westlandse Druif worden in de loop van 2017 financieringsafspraken gemaakt, waarna ook deze TOP's kunnen worden gerealiseerd. De realisatie hiervan verloopt via de landschapstafels.

Links en verwijzingen

- Voor het oplossen van resterende knelpunten in de recreatieve routenetwerken is een begrotingsindicator bepaald (prestatie-indicator 1.3.2.1).
- De [factsheet Toeristische overstapplaatsen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging en de bekendheid van de toeristische overstappunten.

- De [factsheet recreatief fietsen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, bekendheid, gebruik en tevredenheid van het fietsknooppuntennetwerk. Ook worden enkele landelijke kengetallen, trends en ontwikkelingen weergegeven met betrekking tot recreatief fietsen.
- De [factsheet recreatief varen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de bekendheid, gebruik en tevredenheid van het recreatief vaarrouthenetwerk en trends en ontwikkelingen met betrekking tot watersport.
- De [factsheet recreatief wandelen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, bekendheid, gebruik en tevredenheid van het provinciaal wandelrouthenetwerk. Ook worden enkele landelijke kengetallen, trends en ontwikkelingen weergegeven met betrekking tot recreatief wandelen.

2.2 Beheer recreatievoorzieningen taak 1.3.6

2.2.1 Beheer en onderhoud provinciale eigendommen met recreatiefunctie

Omschrijving

Het beheer en onderhoud van provinciale eigendommen met recreatiefunctie heeft betrekking op het beheer van de bestaande provinciale recreatiegebieden (PRG's) en de recent ingerichte recreatiegebieden Balij-Bieslandse Bos en Bentwoud.

Sinds 2013 wordt gewerkt aan overdracht van de PRG's. Een groot deel van de gebieden houdt na overdracht een recreatiefunctie (ongeveer 520 ha), een ander deel behoudt of krijgt als hoofddoelstelling natuur (ongeveer 140 ha) en wordt toegevoegd aan het Natuurnetwerk Nederland. Voor de resterende 10 ha PRG's is een andere doelstelling aan de orde.

Inmiddels zijn 16 van de in totaal 26 van de PRG's overgedragen aan gemeenten en particuliere beheerders. Voor zover de gebieden een recreatiefunctie houden, wordt het beheer van deze gebieden afgekocht. De gebieden met een natuurdoelstelling, komen in aanmerking voor een subsidie in het kader van de Subsidieregeling Natuur en landschapsbeheer (SNL).

Uitvoeringsresultaten in 2016

- Er zijn in 2016 negen PRG's overgedragen. Het gaat om de volgende gebieden:

Naam gebied	Oppervlakte in ha	Hoofddoelstelling
Zwetheul	1	Recreatie
Oosterduinse Meer	14	Recreatie
Berkelse Zweth	8	Natuur
Oostelijke visplaats Alblas	< 0,3	Natuur
Elzenweg	11	Natuur
Kraaijebos	18	Natuur
Achterdijkse Kade	15	Natuur
Kade N214	1	Natuur
Picknickterrein Oud-Alblas	9	Natuur
Totaal	77	

- Zolang de provincie eigenaar / beheerder is, worden alle PRG's beheerd op niveau 'Basis' van de CROW-richtlijn 'Schoon, heel en veilig'². Voor zover de overgedragen PRG's een recreatiedoel hebben, is het de verantwoordelijkheid van de nieuwe eigenaar om de gebieden als recreatiegebied te behouden en als zodanig te beheren. Voor de overdracht van gebieden met een natuurdoelstelling

² CROW is een onafhankelijke kennisorganisatie op het gebied van infrastructuur, openbare ruimte en verkeer en vervoer.

geldt hetzelfde principe: de nieuwe eigenaar is verantwoordelijk om gebieden als natuurgebied te behouden en als zodanig te beheren.

- De in 2016 ingerichte delen van Balij-Bieslandse Bos en Bentwoud (circa 290 ha) zijn in beheer genomen.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	Lasten
550	2.087	539	2.248

De beheerkosten voor de RodS-gebieden Balij-Bieslandse Bos en Bentwoud zijn tot en met 2018 gedekt. In het PZG wordt een voorstel gedaan voor dekking van de beheerkosten in de jaren na 2018.

Tot nu toe vallen de kosten voor aankoopsommen van de PRG's lager uit dan begroot. Dat wordt veroorzaakt doordat verschillende PRG's onder het Natuurnetwerk Nederland vallen. Daarmee komen deze PRG's in aanmerking voor SNL-beheersubsidie. Het gevolg is dat van de € 10 miljoen die beschikbaar is gesteld voor de afkoop van het beheer tot nu toe slechts € 2,15 miljoen is uitgegeven. Voor de jaren 2017 en 2018 is nog voor € 2,9 miljoen aan aankoopsommen geprogrammeerd, waarvan het overgrote deel in 2017 is gepland. Dit alles is exclusief het PRG Vlietland. Bij de begroting van 2018 wordt een voorstel gedaan voor besteding van het eventuele restant van het budget, inclusief een voorstel voor afkoop van het PRG Vlietland. Hierin wordt ook rekening gehouden met de extra claim op de SNL-subsidie.

Foto: Provinciale grond in de verkoop in de Alblasserwaard. De gronden werden per inschrijving te koop aangeboden, er waren 17 inschrijvingen. De bidders met de beste combinatie van het plan van aanpak voor natuur en recreatie en de prijs hebben de gebieden nu gegund gekregen.

Vooruitblik

De provinciale eigendommen met een recreatiefunctie die nog in eigendom zijn van de Provincie Zuid-Holland, worden naar verwachting in 2017 overgedragen, met uitzondering van Vlietland, Bentwoud en Balij-Bieslandse Bos.

Links en verwijzingen

- De [factsheet RodS](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, oppervlakte en voortgang van de inrichting van alle RodS-gebieden.
- De [factsheet overdracht PRG's](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, gebiedskenmerken en status (wel/niet overgedragen) van alle provinciale recreatiegebieden.

2.2.2 Beheer recreatieve routenetwerken

Omschrijving

Het beheer van recreatieve routenetwerken heeft betrekking op het beheer van de provinciale boerenlandpaden (circa 80 km en onderdeel van het provinciaal wandelroutenetwerk) en het netwerk Landelijke Fietsroutes (LF-netwerk, circa 600 km). Voor alle overige routenetwerken voor fietsen, varen en wandelen (omvang circa 5.850 km) is het beheer de verantwoordelijkheid van de betreffende route-eigenaar.

In 2010 is overeengekomen met het landelijk Fietsplatform dat de provincie het onderhoud van 8 Lange afstand fietsroutes in Zuid-Holland financiert. Staatsbosbeheer (voorheen Groenservice Zuid-Holland) voert dit onderhoud uit.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- De Groenservice Zuid-Holland (per 2017 onderdeel geworden van Staatsbosbeheer) heeft het onderhoud aan de 8 LF-routes in Zuid-Holland uit laten voeren. Lengte van het LF-netwerk in Zuid-Holland is ongeveer 600 kilometer;
- Er is voor circa 80 kilometer boerenlandpad een openstellingsvergoeding verstrekt aan deelnemende agrariërs.

Foto: Voorbeeld van een boerenlandpad in de bollenstreek. In Zuid-Holland is 80 km boerenlandpad aanwezig.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
0	0	0	0

In het kader van de herinrichting van de administratie wordt dit onderdeel nog voorzien van budget.

Vooruitblik naar 2017

- Het beheer van de LF-routes is per 2017 ondergebracht bij Staatsbosbeheer.
- Er wordt een verkenning uitgevoerd naar toekomstig beheer en doorontwikkeling van de routenetwerken, waaronder de boerenlandpaden.

Links en verwijzingen

- De [factsheet recreatief fietsen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, bekendheid, gebruik en tevredenheid van het fietsknooppuntennetwerk. Ook worden enkele landelijke kengetallen, trends en ontwikkelingen weergegeven met betrekking tot recreatief fietsen.
- De [factsheet recreatief wandelen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, bekendheid, gebruik en tevredenheid van het provinciaal wandelroutenetwerk, waar de boerenlandpaden een onderdeel van zijn. Ook worden enkele landelijke kengetallen, trends en ontwikkelingen weergegeven met betrekking tot recreatief wandelen.
- De [factsheet watersport en recreatief varen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, bekendheid, gebruik en tevredenheid van het recreatietoervaartnet in Zuid-Holland, maar ook van andere belangrijke watersportgebieden in Zuid-Holland.

2.2.3 Toegankelijkheid natuurgebieden

Omschrijving

Er is per 2016 structureel € 500.000,- per jaar extra beschikbaar gesteld voor het kosteloos en veilig toegankelijk houden van natuurgebieden in Zuid-Holland.

Uitvoeringsresultaten in 2016

De subsidie heeft bijgedragen aan het voor bezoekers kosteloos en veilig toegankelijk houden van 17.450 hectare natuurgebied en heeft 6.376 uur extra toezicht opgeleverd.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
0	0	0	0

Met de groene partners, bestaande uit de terreinbeheerders van groengebieden in Zuid-Holland, zijn afspraken gemaakt over de inzet van het structurele budget. Via een subsidie is een extra toeslag beschikbaar gesteld aanvullend op bestaande toeslag in de SNL-subsidie voor recreatieve openstelling van gebieden. Dit heeft geresulteerd in subsidies van totaal € 432.262,- per jaar voor de jaren 2016 t/m 2019.

Deze subsidie wordt voor ten minste 50% ingezet voor extra toezicht en handhaving in de gebieden. De rest van de subsidie wordt besteed aan het op niveau houden van de recreatieve voorzieningen.

Vooruitblik

In overleg met de terreinbeheerders wordt verkend op welke wijze het resterende budget kan worden ingezet om de toegankelijkheid van natuurgebieden verder te versterken.

Links en verwijzingen

In de [factsheet recreatie in natuurgebieden](#) op de Staat van Zuid-Holland wordt meer inzicht gegeven in de openstelling van natuurterreinen voor het publiek en argumenten om dat soms niet te doen. Ook worden de onderzoeksresultaten weergegeven van recreatieonderzoek in terreinen van Staatbosbeheer en op Tiengemeten (Natuurmonumenten).

2.2.4 **Beheer terreinen van derden**

Omschrijving

De provincie betaalt mee aan onderhoud, beheer en doorontwikkeling van recreatiegebieden die in eigendom en beheer zijn van derden. Het gaat met name om gebieden die worden beheerd door natuur- en recreatieschappen (of hun rechtsopvolger(s)) waarvan de provincie tot 1 januari 2018 deelnemer is. De provinciale bijdrage bestaat uit een deelnemersbijdrage of uit een begrotingssubsidie.

De voortgang met betrekking tot de provinciale uittreding uit de schappen wordt behandeld bij '*transitie GZH / schappen*'.

Uitvoeringsresultaten in 2016

De provinciale bijdrage heeft ervoor gezorgd dat het beheer en onderhoud van tientallen recreatiegebieden in Zuid-Holland in 2016 op orde is (schoon, heel, veilig) voor een totale oppervlakte van bijna 9.500 hectare (water en oevers meegerekend).

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
0	5.173	0	4.748

Tot 2025 ligt de hoogte van de provinciale bijdrage vast: 100% van de huidige deelnemersbijdrage in de komende vier jaar; in de vier jaar daarna gemiddeld 80% van de huidige provinciale bijdrage. Voor de periode na 2025 wordt verwezen naar '*transitie GZH / Schappen*'.

Links en verwijzingen

In de [factsheet gebruik en waardering recreatiegebieden](#) op de Staat van Zuid-Holland wordt meer informatie gegeven in de resultaten van een grootschalig recreatieonderzoek in 46 recreatiegebieden in Zuid-Holland. Per gebied wordt inzicht gegeven in onder andere bezoekersaantallen, waardering en bestedingen.

2.3 Innovatie in recreatie en groenbeleving taak 1.3.7

2.3.1 Groenparticipatie

Omschrijving

De provincie stimuleert de participatie van burgers en bedrijven in het groen. We werken daarbij samen met diverse partners aan de versterking van de band van de inwoners in Zuid-Holland met het groen in de provincie. Initiatiefnemers en vrijwilligers bieden we structurele ondersteuning door de programma's '*Mens en Natuur*' ondergebracht bij het Instituut voor Natuureducatie (IVN) en het programma '*De Groene Motor*', dat is ondergebracht bij het Zuid-Hollands Landschap.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- Vanuit het programma *De Groene Motor* zijn in 2016 vrijwilligers ondersteund met advies, cursussen, verzekeringen en materiaal. Ook is er een tweede ronde geweest van de 'voucherregeling' waarmee een bijdrage voor groene vrijwilligersprojecten verkregen kan worden. Voor het eerst is ook in samenwerking met '*Voor je Buurt / Voor Natuur*' gestart met het matchen van crowdfunding. Initiatieven die bijdragen aan onze doelstellingen, ontvangen hiermee een verdubbeling van de bijdragen die zij op weten te halen;
- Met programma *Groen doet Goed* werkt de provincie samen met lokale trekkers om kinderen uit de meest stenige wijken in Zuid-Holland een avontuur in het groen te laten beleven. In de eerste helft van 2016 zijn 106 activiteiten geregistreerd. Aan de activiteiten deden ongeveer 8.000 kinderen mee. Het daadwerkelijk bereik is naar verwachting hoger;
- *Groen en Gezondheid*: Een vijftal projecten op het gebied van '*Bewegen in het Groen*' zijn in 2016 afgerond. In samenwerking met Platform Stad is in december 2016 een conferentie over de groene, gezonde leefomgeving georganiseerd. Hiervoor was veel animo.

Afbeelding: Voorbeeld van een filmpje uit het programma '*Groen doet goed*' waarin twee meisjes uit Den Haag (Cynthia en Ouafa) worden gevolgd van hun stenen woonomgeving, naar de natuur.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
0	800	31	800

Vooruitblik

De bestaande programma's en projecten voor groenparticipatie worden in 2017 gecontinueerd en uitgebreid. Een voorbeeld van doorontwikkeling:

- Alle organisaties die initiatiefnemers en vrijwilligers ondersteunen, zijn uitgenodigd aan de groenparticipatietafel. Aan deze tafel willen we bespreken hoe we de ondersteuning nog beter kunnen organiseren. Voorbeeld is om de opleidingen voor vrijwilligers te bundelen in de 'Groene Academie' en om te kijken hoe we beter kunnen inspelen op de toekomst waarin mensen zich op een andere manier vrijwillig willen inzetten.

Links en verwijzingen

In de [factsheet groenparticipatie](#) op de Staat van Zuid-Holland wordt inzicht gegeven in verschillende programma's en projecten groenparticipatie. Ook is hier een inventarisatie te vinden naar aantallen en kenmerken van 'vrijwilligers in het groen'.

2.3.2 Kennis en promotie landelijke routenetwerken

Algemene omschrijving

De provincie verleent jaarlijks een opdracht aan landelijke routebureaus voor kennisvergaring en doorontwikkelen van de landelijke routenetwerken voor wandelen, fietsen en varen.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- De landelijke routestichtingen Wandelnet en Landelijk Fietsplatform voerden in opdracht van de provincie een aantal taken uit om de kwaliteit en continuïteit van de bestaande landelijke routes in Zuid-Holland te waarborgen. Onderdeel hiervan is de instandhouding van een landelijk meldsysteem, een routedatabank en monitoring, kennisdeling en promotie.
- Enkele concrete resultaten zijn: de nationale wandelmonitor 2016 (Wandelnet) en een toekomstvisie en plan van aanpak van het Fietsersplatform om de huidige LF-routes te gaan transformeren naar zogenaamde iconroutes.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
0	0	0	0

Vooruitblik

Op basis van de toekomstvisie en het plan van aanpak gaat het landelijk fietsplatform in 2017 aan de slag met de omvorming van de bestaande landelijke routes naar zogenaamde landelijke iconroutes.

Links/verwijzingen naar achtergrondinformatie

De [factsheet recreatief fietsen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, bekendheid, gebruik en tevredenheid van het fietsknooppuntennetwerk. Ook worden enkele landelijke kengetallen, trends en ontwikkelingen weergegeven met betrekking tot recreatief fietsen.

2.3.3 Transitie Groenservice Zuid-Holland en natuur- en recreatieschappen

Algemene omschrijving

De Groenservice Zuid-Holland (G.Z-H) is afgebouwd en per 2017 ondergebracht bij Staatsbosbeheer, inclusief het personeel. Daarnaast heeft de provincie besloten tot uittreding uit de natuur- en recreatieschappen per 31 december 2017. De reguliere beheerkosten van de schapsterreinen worden hier niet behandeld, deze zijn uitgewerkt bij 'beheer terreinen van derden'.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- Begin 2016 heeft de provincie een overeenkomst gesloten met Staatsbosbeheer met betrekking tot het overnemen van het personeel van de G.Z-H door Staatsbosbeheer. De nadere uitwerking daarvan heeft geleid tot de vaststelling van een Sociaal Plan voor het personeel en nadere afspraken met Staatsbosbeheer over de verdeling van kosten en risico's.
- Het personeel van de G.Z-H is uit provinciale dienst getreden en in dienst gekomen bij Staatsbosbeheer. De G.Z-H is als onderdeel van de provinciale organisatie opgeheven.
- Daarnaast hebben alle schappen een samenwerkingsovereenkomst gesloten met Staatsbosbeheer en provincie (de zogenaamde 'driepartijenovereenkomsten') die in ieder geval de komende twee jaar de continuïteit van het beheer van de schapsgebieden garandeert. Daarmee doen Gedeputeerde Staten ook recht aan het uitgangspunt 'mens volgt werk'. De overeenkomsten bieden ook de basis om na afloop van de eerste twee jaar, de samenwerking tussen elk schap en Staatsbosbeheer verder uit te breiden en te versterken.
- Met elk schap is eind 2016 een financieringsovereenkomst gesloten, waarin is overeengekomen dat de provincie na haar uittreding overgaat tot het verlenen van een begrotingssubsidie aan het schap of, in geval van opheffing, aan diens rechtsopvolger. De ingangsdatum van deze overeenkomsten is 1 januari 2018.
- Gekoppeld aan de accordering van deze overeenkomsten betreffende de schappen, heeft de provincie voor de grootstedelijke schappen haar eerder genomen besluit tot uittreding per 2017 herzien in uittreding per 2018.
- Met de gemeente Pijnacker-Nootdorp is besloten het natuur- en recreatieschap Dobbeplass per 31 december 2016 op te heffen. De gemeente heeft de verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling en beheer van de schapsgebieden overgenomen.
- Eind 2016 is door alle deelnemers besloten het Koepelschap Buitenstelijk Groen per 1 januari 2018 op te heffen. De provincie heeft dit mede mogelijk gemaakt door haar middelen, in het kader van bovenstaande financieringsovereenkomst, anders over de overblijvende schappen te verdelen. De overige deelnemers aan het Koepelschap doen hetzelfde. Daardoor blijft de situatie na opheffing van het Koepelschap zowel voor alle individuele deelnemers als voor alle schappen structureel budgettair neutraal en hoeft er geen jaarlijkse verevening meer plaats te vinden. Alle schapsbesturen hebben met dit voorstel ingestemd.

Begroot en gerealiseerd

	Budget		Realisatie	
	baten	lasten	baten	lasten
Transitie GZH	292	1.092	2.105	2.716
Bijdrage GZH	7.533	0	5.469	0

Met betrekking tot de financieringsovereenkomst met de schappen: De minimale hoogte van deze subsidie is voor de komende 9 jaar vastgelegd en komt in de plaats van een uittreedsom. De eerste jaren bedraagt de hoogte 100% van de huidige deelnemersbijdrage, daarna varieert de minimale hoogte tussen de 70 tot 90% van de huidige bijdrage. Ook is afgesproken dat de inzet van de resterende provinciale middelen t.b.v. recreatiebeheer zal worden bepaald na consultatie van de landschapstafels en Regiegroepen Groen.

Foto: Gedeputeerden Rogier van der Sande, Han Weber en directeur Staatsbosbeheer Sylvo Thijsen ondertekenen de overeenkomst voor de overdracht van de Groenservice Zuid-Holland naar Staatsbosbeheer (mei 2016).

Vooruitblik

- In 2017 vindt de afwikkeling plaats van de opheffing van het natuur- en recreatieschap Dobbelpas. In de overige schappen is de provincie gewoon deelnemer en wordt naar bevind van zaken gehandeld. Ook worden in 2017 de eerste subsidieaanvragen van de schappen verwacht ten behoeve van de provinciale bijdrage voor 2018.
- In de natuur- en recreatieschappen IJsselmonde, Midden-Delfland, Biesbosch en Zuid Westelijke Delta zijn de deelnemers in gesprek over de toekomst van deze schappen en het beheer van hun gebieden na 2018. Hoewel de provincie geen rol heeft bij de toekomstige organisatie en het beheer, heeft ze er wel belang bij dat deze gebieden als natuur- en/of recreatiegebied behouden blijven en zich kunnen blijven ontwikkelen. Dit is ook een van de uitgangspunten bij het beschikbaar blijven stellen van provinciale middelen zoals afgesproken in de financieringsovereenkomsten. Vanuit dat perspectief is de provincie nog wel bij deze discussies betrokken.

Links en verwijzingen

Voor dit product zijn 2 begrotingsindicatoren bepaald: 1.3.4.1 en 1.3.4.2 (beide prestatie-indicatoren)

3 Natuur en biodiversiteit, doel 1.4

3.1 Realisatie & Ontwikkeling biodiversiteitsopgave taak 1.4.1

3.1.1 NNN realisatie nieuwe natuur

Omschrijving

Met de decentralisatie van het natuurbeleid van het Rijk naar de provincies, is de provincie Zuid-Holland nu verantwoordelijk voor het natuurbeleid. PS hebben in 2014 een uitvoeringsstrategie vastgesteld voor de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Hierin is afgesproken, dat PS na afloop van iedere programmaperiode via een terugblik worden geïnformeerd over de bereikte resultaten en op basis van een vooruitblik het budget voor de volgende periode vaststellen. In oktober 2016 hebben PS de Voortgangsrapportage NNN voor de eerste programmaperiode 2013-2016 vastgesteld. Deze rapportage was deels gebaseerd op voorlopige cijfers over 2016. Op basis van de voortgang hebben PS besloten dat voortaan jaarlijks wordt gerapporteerd over de voortgang. Dit VGR is de eerste van deze reeks. Hierin zijn tevens de definitieve cijfers over 2016 verwerkt.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- In 2016 hebben GS de Instrumentenkoffer voor zelfrealisatie vastgesteld. Hierin zijn regelingen en maatregelen opgenomen om een sluitend ondernemingsplan op te stellen voor natuurinclusieve landbouwbedrijven. Mede vanwege de veranderende omstandigheden in (met name) de melkveehouderij, zoals het fosfaatrechtenstelsel, de melkprijsschommelingen en een andere kijk van de banken op de toekomst van de sector, is de instrumentenkoffer geen statisch document. GS onderzoeken in 2017 samen met de Stuurgroep Krimpenerwaard welke extra instrumenten nodig zijn voor de zelfrealisatie. Medio 2017 volgt besluitvorming hierover.
- De doelstelling voor jaarlijkse groei van het aantal ha grond die beschikbaar is voor NNN, is gerealiseerd. In totaal is 55,5 hectare beschikbaar gekomen.
- In totaal is 583 hectare natuurgebied ingericht, dat is meer dan de doelstelling.

In de paragrafen 3.3.2 t/m 3.3.5 worden de uitvoeringsresultaten en natuurwaarden per regio besproken. De natuurkwaliteit van bestaande natuurgebieden (langer dan 6 jaar geleden ingericht) wordt volgens een landelijke standaard vastgesteld. Dit heet de SNL-monitoring.

Om in recent ingerichte natuurgebieden een indruk te krijgen van de ontwikkeling en kwaliteit van de aangelegde natuur, wordt een andere methode toegepast: de zogenaamde 'gebiedsschouw'. Bij een gebiedsschouw wordt het gebied in de eerste jaren na inrichting bezocht door een onafhankelijk deskundige en de beheerder. Beoordeeld wordt of het gebied zich ontwikkelt conform de ambities. Indien nodig, kan op basis van de 'gebiedsschouw' bijgestuurd worden. Uiterlijk 6 jaar na de inrichting wordt een gebied opgenomen in de reguliere SNL-monitoring.

In 2015 en 2016 is in 18 gebieden een gebiedsschouw uitgevoerd. Omdat de resultaten over 2015 nog niet eerder zijn gerapporteerd, worden in deze rapportage de uitkomsten voor alle 18 gebieden gepresenteerd.

Begroot en gerealiseerd

Realisatie 2016.

Onderstaande tabel laat de realisatie van de uitvoeringsperiode 2013-2016 zien ten opzichte van de Voortgangsrapportage NNN 2013-2016 die Provinciale Staten in oktober 2016 heeft vastgesteld. Onder de tabel worden de verschillen toegelicht.

	VGR NNN okt 2016	VGR NNN 2016	
Projecten	Realisatie 2013-2016	Realisatie 2013-2016*	Vershil
Gouwe Wiericke	4,3	4,1	-0,2
Krimpenerwaard	9,7	9,8	+0,1
Deltanatuur en overige projecten	12,8	8,8	-4,0
Strategische reservering			
Ecologische verbindingen	1,4	1,4	
Uitgaven	28,2	24,1	-4,1
Dekking			
Beschikbare middelen (gedecentraliseerde middelen, bestaande provinciale middelen)	26,8	26,8	
Grond	10,5	32,8	+22,3
Bijdrage derden / contractpartners	2,8	2,8	
Dekkingsmiddelen	40,1	62,4	+22,3
Kasstroom	21,2	47,6	+26,4

Toelichting.

In vergelijking met de in oktober 2016 vastgestelde Voortgangsrapportage Uitvoeringsstrategie NNN, laat de realisatie van de uitvoering enige afwijkingen zien. De afwijkingen zijn ontstaan omdat de

Voortgangsrapportage van oktober 2016 deels was gebaseerd op een prognose vanaf juni 2016. De voorliggende voortgangsrapportage is op dat punt geactualiseerd met de werkelijke uitgaven 2016

Uitgaven projecten.

De uitgaven zijn € 4,1 miljoen lager dan geprognostiseerd in oktober 2016. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de lagere uitgaven Deltanatuur en overige projecten (€ 4 miljoen). Analyse van dit resultaat laat zien:

- project Deltanatuur onderbesteding € 1,1 miljoen.
 - vertraging in vergunningenprocedures.(€ 0,5 miljoen).
 - Crezeepolder, niet alle kosten zijn eind 2016 gefactureerd (€ 0,5 miljoen).
 - Vertraging in de uitvoering van van het project Buttervlietpolder, 16 ha, waarvan door PS is besloten om er een proefproject DB(F)M (Design, Build, Finance & Maintain) van te maken (0,1 miljoen).

- Overige projecten NNN laten onderbesteding zien van € 2,9 miljoen.

Dit wordt voornamelijk veroorzaakt doordat de verwerving ten behoeve de Kersbergse en Achthovense uiterwaarden niet in 2016 heeft plaatsgevonden (ca 7 ha).

Dekkingsmiddelen.

De relatief hoge opbrengst € 32,8 miljoen in 2016 van de grondverkopen wordt met name verklaard door de versnelling in de 1^e tranche verkoop van gronden aan de gemeente Goeree-Overflakkee met een totale opbrengst van € 20,2 miljoen. De prognose in oktober 2016 was € 10,5 miljoen, gerealiseerd is € 32,8 miljoen. Dit levert een verschuiving van de kasstroom op en heeft geen effect op de totale kasstroom.

Financiële voortgang.

In oktober 2016 hebben PS de voortgangsrapportage Natuur Netwerk Nederland (NNN) 2013-2016 vastgesteld. De realisatiecijfers 2016 leiden tot bijstellingen in de programmering. Bovengenoemde constatering hebben een effect op de programmering die verwerkt zijn in de prognose 2017-2020 en verder. De bijstelling van de programmering zal in het 2^e kwartaal van 2017 zal verder worden uitgewerkt en zal in het najaar ter besluitvorming aan PS worden voorgelegd in het Programma Zuid Hollands Groen.

De onderstaande tabel laat de financiële voortgang zien van de uitvoering. Het kader voor de rapportage is de uitvoeringsstrategie die PS in januari 2014 hebben vastgesteld.

Programmering Uitvoeringsstrategie NNN (US, in € x 1miljoen)								
Projecten	Realisatie 2011- 2012 US a	Prognose US 2013- 2016 b	Realisatie 2013- 2016 c	Nieuwe prognose US 2017- 2020 d	Nieuwe prognose US 2021- 2027 e	Totaal nieuwe prognose f=a+c+d+e	Oorspronkelijk US 2011- 2027 g	Verschil US en nieuwe prognose g -/ - f
Gouwe Wiericke	5,3	17,2	4,1	32,0	3,7	45,1	42,7	-2,4
Krimpenerwaard	12,6	23,2	9,8	50,4	3,7	76,5	89,9	13,4
Deltanatuur en overige projecten	17,8	25,4	8,8	21,0	4,8	52,4	74,8	22,4 ³
Strategische reservering					38,7	38,7	28,4	-10,3
Ecologische verbindingen		10,0	1,4	20,6		22,0	22,0	0,0
Uitgaven	35,7	75,8	24,1	124,0	50,9	234,7	257,8	23,1
Dekking								
Beschikbare middelen (gedecentraliseerde middelen, bestaande provinciale middelen)	21,0	26,8	26,8	43,2	45,0	136,0	136,0	0,0
Grond	24,0	6,0	32,8	43,0	8,0	107,8	91,0	16,8
Bijdrage derden / contractpartners		15,0	2,8	17,3	14,0	34,1	40,0	-5,9
Dekkingsmiddelen	45,0	47,8	62,4	103,5	67,0	277,9	267,0	10,9
Kasstroom	9,3		47,6	27,1	43,2	43,2		34,0⁴

³ Deltanatuur en overige projecten zijn € 10,3 mln lager geworden omdat een deel van de opgave Strategische reservering abusievelijk was opgenomen onder de categorie overig NNN (cf. VGR okt 2016)

⁴ Ten behoeve van de dekking van het programma is een percentage van 15 % zelfrealisatie als dekking opgenomen onder de regel bijdragen derden/contractpartners. De uitkomsten zijn omgeven door onzekerheid. In het 2^e kwartaal 2016 zal een risicobeoordeling plaatsvinden van de zelfrealisatie en zal er indien nodig bijstelling plaatsvinden in het PZG.

Toelichting:

In bovenstaande tabel is de kolom realisatie 2013-2016 geactualiseerd met de werkelijk gerealiseerde financiële cijfers zoals opgenomen in de jaarrekening 2016. De afwijkingen tussen de realisatie en de prognose 2013-2016 zijn verwerkt in de prognose 2017-2020.

In vergelijking met de in oktober 2016 vastgestelde Voortgangsrapportage Uitvoeringsstrategie NNN laat de realisatie van de uitvoering enige afwijkingen zien. De afwijkingen zijn ontstaan omdat de afgegeven prognose realisatiecijfers tot en met juni 2016 en een prognose over de 2^e helft van 2016 betroffen. De prognose 2017-2020 wordt in het tweede kwartaal geactualiseerd en opgenomen in het PZG. Door deze verwerkingwijze is het door PS beschikbaar gestelde budget ad € 119,9 verhoogd met de niet bestede bedragen uit de periode 2013-2016 ad € 4,1 miljoen tot € 124,0 miljoen.

Het kasritme met betrekking tot de grondverkopen is in de tijd naar voren geschoven. (raming 2021/2027 was € 19 mln is nu bijgesteld naar € 8,0 mln).

Risico's.

Ten behoeve van de dekking van het programma is een percentage van 15 % zelfrealisatie als dekking opgenomen onder de regel bijdragen derden/contractpartners. De uitkomsten zijn omgeven door onzekerheid. In het 2^e kwartaal 2016 zal een risicobeoordeling plaatsvinden van de zelfrealisatie en zal er indien nodig bijstelling plaatsvinden in het PZG. De bijstelling zal effect hebben op de kasstroom.

Onderstaand voorbeeld voor de Krimpenerwaard is opgenomen als leeswijzer voor bovenstaande tabel: Voorbeelduitwerking van de tabel t.b.v. de Krimpenerwaard.

De oorspronkelijke uitvoeringsstrategie bedroeg € 89,9 mln. en was als volgt opgebouwd:

2011-2012	12,6
2013-2016	23,2
2017-2020	<u>54,1</u> (dit is bussiness case ad € 63,6 minus bijdrage grondverkopen, OPP bijdrage en eigen bijdrage provincie Zuid-Holland (totaal € 9,5 mln.)
Totaal	89,9

De bijgestelde prognose (VGR oktober 2016) is als volgt:

2011-2012	12,6
2013-2016	9,8
2017-2020	50,4
2021	<u>3,7</u>
Totaal	76,5

Op basis van de bijgestelde prognose ontstaat er een positief verschil ten opzichte van de uitvoeringsstrategie van 13,4 mln.

3.1.2 Gouwe Wiericke

Omschrijving

Realisatie van de restantopgave NNN in gebied Gouwe Wiericke. Inzet is om in de periode 2016 – 2021 240 hectare grond voor NNN beschikbaar te krijgen en 1.070 hectare nieuw ingericht natuurgebied te realiseren.

Foto: veenweidegebied in het Gouwe Wiericke gebied. Foto: Kees Mostert.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- Door ruiling met gronden buiten de begrenzing van het NNN is in 2016 8,8 ha verworven.
- Op 8 december 2016 hebben de Stuurgroep Veenweide Gouwe Wiericke (gemeenten en hoogheemraadschappen, verder te noemen 'de stuurgroep') en de provincie de samenwerking in de uitvoering van het programma Veenweiden Gouwe Wiericke bekrachtigd door het ondertekenen van de *Gebiedsovereenkomst Veenweiden Gouwe Wiericke*.
- Voor *Abessinië en Zuidzijdepolder* hebben GS aan de Stuurgroep de ruimte gegeven om een andere grondstrategie dan 'verkoop' toe te passen. Begin 2017 start de gebiedsconsultatie over de voorkeursvariant voor het vervolgproces.
- Binnen de *Meijegraslanden* is in Hondertmorgen overeenstemming bereikt over kavelruil. In 2017 kan worden gestart met de uitwerking van het ontwerp en de voorbereiding van de uitvoering. In het Hazeleger verkent de Stichting Kavelruil Zuid-Holland met de eigenaren de mogelijkheden van een gedragen ruilvoorstel.
- Voor *Bodegraven Noord* hebben de agrarische natuurvereniging De Parmey en LTO Noord Bodegraven opdracht gekregen om, in samenwerking met de betrokken overheden en Natuurmonumenten, een alternatieve visie op de realisatie van de natuurdoelen uit te werken. In deze visie worden de doelen voor natuur gehaald en worden de verwevingsmogelijkheden met de landbouw verder uitgewerkt. De alternatieve visie verschijnt in de zomer van 2017 en betekent het volgende go, no-go-moment.
- Voor *Ruygeborg II* is aan de hand van gesprekken met de betrokken partijen in het gebied een eerste concept-schetsontwerp gemaakt. Het is de planning om in het voorjaar van 2017 deze schets definitief te maken en door de stuurgroep vast te laten stellen.

- In het tweede halfjaar van 2016 zijn in *Oukoop* voorbereidingen getroffen voor de uitvoering. In de eerste helft 2017 vindt de aanbesteding plaats. De planning is dat de uitvoering van de inrichtingswerkzaamheden in het derde kwartaal van 2017 start gaat.
- Het zuidelijke deel van *Bovenlanden* is in eigendom van Natuurmonumenten en al ingericht voor natuur. In het noordelijke deel is een agrariër bezig met het omvormen van zijn bedrijf naar een biologisch bedrijf waarbij de percelen worden beheerd als natuur. Voor het middendeel worden met een particuliere eigenaar de mogelijkheden van kavelruil en zelfrealisatie verkend.
- Het project *Westveen* is definitief opgenomen in het programma van de stuurgroep Veenweiden Gouwe Wiericke. Er is een verkenning uitgevoerd naar maatregelen voor verbetering van de waterkwaliteit. Met grondeigenaren worden gesprekken gevoerd over de omvorming naar natuur en te nemen watermaatregelen.
- Voor *Steinse Groen* is gestart met het uitwerken van het ontwerp voor de ecologische verbinding tussen polder Stein en de Krimpenerwaard. Naar verwachting wordt het definitieve ontwerp halverwege 2017 vastgesteld, waarna het bestek kan worden opgesteld en de vergunningen worden aangevraagd, zodat de uitvoering in 2018 kan plaatsvinden.

In 2015 en 2016 is voor drie recent ingerichte NNN-gebieden in Gouwe Wiericke een gebiedsschouw uitgevoerd: Bovenlanden Kromme Mijdrecht, Meijegraslanden Oost en Meijegraslanden West. Hieronder per gebied in het kort de conclusies.

- In 2015 is het gebied *Bovenlanden Kromme Mijdrecht* geschouwd. Dit gebied is in 2012 ingericht voor weidevogels en nat schraalland. De weidevogelstellingen worden nu al gehaald: meerdere kritische soorten zoals grutto en tureluur broeden er in grote aantallen. Het beheer is gericht op het bevorderen van structuurvariatie en dat draagt bij aan de duurzame instandhouding van het leefgebied voor weidevogels. In het gebied komen ook al veel soorten voor die kenmerkend zijn voor het natuurdoel nat schraalland. De ontwikkeling van dit natuurdoel gaat dus goed.
- *Meijegraslanden Oost* is ingericht en in 2016 geschouwd. Het gebied ontwikkelt zich conform de doelstelling in de richting van Kruiden- en faunarijk grasland. In het gebied komen al diverse schaarse en kenmerkende soorten voor, zoals groene glazenmaker, heikikker en de Natura 2000 doelsoorten noordse woelmuis en purperreiger. Voor de verdere ontwikkeling van het natuurdoel is van belang dat het maai- en begraasbeheer in geringe mate wordt bijgestuurd.
- *Meijegraslanden West* is in 2012 ingericht en in 2016 geschouwd. Doordat het waterpeil omhoog is gebracht, is ideaal foerageergebied voor de weidevogels ontstaan. Er komen nu al grote aantallen grutto's, tureluurs en Kieviten voor in het gebied, de doelstellingen worden gehaald.

Foto: Ruig begroeide, brede oevers en hooiland wisselen elkaar af in Meijegraslanden Oost

Begroet en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
0	4.315	338	4.527

3.1.3 Krimpenerwaard

Omschrijving

Realisatie van de restantopgave NNN in gebied Krimpenerwaard. Inzet is om in de periode 2016-2021 418 ha grond voor NNN beschikbaar te krijgen en 1.524 ha nieuw ingericht natuurgebied te realiseren.

Foto: veenweidegebied in de Krimpenerwaard. Foto: Kees Mostert.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- Er is subsidie verleend aan het Zuid-Hollands Landschap voor de functieverandering van landbouwgrond naar natuur (11,49 hectare) in polder de Nesse en polder Den Hoek.
- Het project Nesse, Berkenwoudse Driehoek en Oudeland is in 2016 gerealiseerd. De uitvoering van het grondwerk is voor een groot deel afgerond. In polder Oudeland is het meeste werk klaar. In polders De Nesse en Berkenwoudse Driehoek lopen de afrondende werkzaamheden door tot begin 2017. In totaal is 493 hectare ingericht voor natuur.
- In het NNN-gebied Middelblok vindt op 19 hectare een uniek experiment plaats voor zelfrealisatie van het NNN: natuur en cranberryteelt worden met elkaar gecombineerd. De teelt van cranberry's verhoudt zich naar verwachting goed met de realisatie van natuurdoelen in het veenweidegebied zoals "vochtig hooiland". Ook voor weidevogels, reptielen en amfibieën zijn er goede mogelijkheden gecreëerd. Daarnaast worden de cranberry's geteeld bij een geringe drooglegging, en dat levert een bijdrage aan het tegengaan van inklinking en bodemdaling. Door het achterwege laten van kunstmest en bestrijdingsmiddelen wordt een bijdrage geleverd aan een goede kwaliteit van het oppervlaktewater.
- In september en oktober is een start gemaakt met het planten van cranberry's op 9 hectare. Ook zijn er inrichtingswerkzaamheden voor de natuur uitgevoerd, deze zijn half januari 2017 afgerond. Het hele gebied wordt in erfpacht uitgegeven; hiertoe is in 2016 een openbare inschrijvingsprocedure gestart. Begin 2017 is de grond gegund aan een eindbeheerder.
- In project *Den Hoek* is een bedrijfsverplaatsing in het kader van de kavelruil afgerond. Parallel daaraan zijn de voorbereidingen getroffen om ook voor de overige kavels de ruil op korte termijn af te kunnen ronden.
- In project *Noordrand (Veerstalblok, Middelblok, Kattendijksblok)* zijn de randvoorwaarden vanuit natuur uitgewerkt voor de plannen van ondernemers die aan zelfrealisatie willen meewerken. Een aantal ondernemers, met name in Het Beijersche / Veerstalblok, heeft plannen opgesteld en deze worden met behulp van een makelaar voor 'natuurinclusieve landbouw' beoordeeld en verder ontwikkeld. Daarnaast lopen de aankoopgesprekken met een aantal grondeigenaren door. De begrenzing van het natuurgebied is op een aantal details gewijzigd, omdat deze op een aantal plaatsen onlogisch door kavels liep. PS hebben de nieuwe begrenzing in december 2016 vastgesteld.
- In Bilwijk zijn verkennende gesprekken gevoerd met particuliere grondeigenaren over de natuurontwikkeling. Verder is er een onderzoek gestart naar de aanvoer van schoner water en naar het watersysteem dat nodig is voor de natuurontwikkeling. Tot slot zijn er twee ontwerpessies gehouden voor het maken van een schetsontwerp voor de inrichting, dat in het voorjaar van 2017 klaar moet zijn.
- In *Oudeland* is gestart met een verkenning hoe het restant van de natuuropgaven in dit gebied kan worden gerealiseerd. In de eerste helft van 2017 wordt deze verkenning verder uitgewerkt op basis van gesprekken met grondeigenaren/gebruikers.
- In *Kadijk West* is de kavelruil Benedenberg nagenoeg afgerond. Samen met de grondeigenaren wordt in 2017 bekeken hoe de natuurinrichting afgerond kan worden.
- De € 13,3 mln verschil tussen de uitvoeringsstrategie NNN en de nieuwe prognose wordt gereserveerd. Tot medio april 2017 wordt onderzocht welke extra instrumenten benodigd zijn om zelfrealisatie in de zgn. gele en oranje gebieden mogelijk te maken (brief aan de Stuurgroep Veenweiden Krimpenerwaard DOS-20110010738). De reservering van de € 13,3 mln dient voor dekking van het risico dat daarvoor extra financiering nodig is.

In 2015 is voor het recent ingerichte NNN-gebied Bergambacht West een gebiedsschouw uitgevoerd.

- Het natuurgebied *Bergambacht West* bestaat uit moerassen en graslandpercelen met een grote variatie aan leefgebieden. Het gebied is nu al waardevol voor riet- en moerasvogels. Het kruiden- en faunarijke grasland heeft nu nog geen hoge soortenrijkdom. De komende jaren is verdere verschralling nodig om een verhoging van de soortenrijkdom te bereiken. Door in het noordelijk deel een apart

peilvak te realiseren voor grond- en oppervlaktewater, kan de diversiteit en kwaliteit van het moeras verder vergroot worden en kan worden volstaan met extensiever beheer. De uitvoerbaarheid hiervan wordt in samenwerking met het Hoogheemraadschap onderzocht.

Begroet en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
0	7.160	172	7.169

3.1.4 Deltanatuur

Omschrijving

Realisatie van de restantopgave NNN in gebied Deltanatuur. Alle grond is al beschikbaar voor NNN, in de periode 2017 – 2021 wordt nog 84 hectare nieuw ingericht natuurgebied gerealiseerd. De volledige afronding van Deltanatuur is gepland in 2018.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- Met de doorsteek van de zomerkade is de inrichting van de *Crezéepolder* (72 ha) in december 2016 voltooid. Het gebied is onder grote publieke belangstelling officieel geopend in januari 2017. Voor 2017 is het gebied in tijdelijk beheer gegeven en de definitieve overdracht aan een eindbeheerder is gepland in 2018.
- De uitvoering van de inrichting van *Spuimonding-oost (Leenheerengorzenpolder en Leenheerenbuitengorzen*, 61 ha) is gestart en de afronding van de inrichting is gepland rond de zomer van 2017. Daarna wordt het gebied in tijdelijk beheer gegeven. De overdracht aan een eindbeheerder is gepland in 2018.
- De realisatie van de in 2015 verworven *Buttervlietpolder* (23 ha) wordt conform toezegging aan PS via een DBM-contract (Design, Build en Maintain) aanbesteed. Uit de belangstellingsregistratie is gebleken dat er belangstellenden zijn. De inschrijving en gunning is gepland in het najaar van 2017.
- De inrichting van *Spuimonding-west (Buitengorzen van de Beningerwaard en Polder Beningerwaard*, 106 ha) is in 2014 voltooid. Het gebied is tot eind 2017 in tijdelijk beheer gegeven. Bij het onderzoek naar eventuele bodemverontreiniging is asbest aangetroffen in de gorsrand en oeververdediging langs het Spui. Dit wordt in 2017 gesaneerd. De overdracht aan een eindbeheerder is gepland in december 2017.
- De inrichting van de *Van Pallandtpolder* (70 ha) is reeds in 2005 grotendeels voltooid (57,5 ha). De provinciale gronden in het zoetwaterkanaal en het noordelijk deel van de ecozone zijn in de zomer van 2016 verkocht aan Waterschap Hollandse Delta. De overdracht van de resterende gronden aan een eindbeheerder vindt in de loop van 2017 plaats. Tot dat moment is het gebied in tijdelijk beheer gegeven.

Foto: De ingerichte Crezéepolder vanuit de lucht.

In 2015 is in drie recent ingerichte NNN-gebieden in de Delta een gebiedsschouw uitgevoerd: Wolvenpolder, Sophiapolder en Spuimonding-West.

- In de *Wolvenpolder* is de moerasontwikkeling zoals beoogd met het inrichtingsplan en in het natuurbeheerplan nog niet op gang gekomen. Dat past in het beeld dat voor moerasontwikkeling een langere periode nodig is. De ondiepe plassen werden wel bezocht door overwinterende en pleisterende vogels, waaronder bijzondere soorten als lepelaar en kluut. Peilfluctuatie is een belangrijke randvoorwaarde voor de ontwikkeling van moeras, maar ontbrak tijdens de schouw. Bij de uitvraag voor verkoop van het gebied, is aan de inschrijvers gevraagd om een plan in te dienen hoe zij er middels beheer en / of kleine ingrepen voor gaan zorgen dat de beoogde natuurdoelen gerealiseerd worden. Bij de uitvraag was er inmiddels ook een watervergunning voor een flexibel peil in het gebied. Op basis van een in 2016 georganiseerde openbare inschrijving is de Wolvenpolder verkocht aan Natuurmonumenten, de notariële afwikkeling vindt begin 2017 plaats.
- Het eiland *Sophiapolder* in rivier de Noord is ingericht als getijdengebied. Op twee plaatsen is de kade doorgegraven en is een geulenstelsel aangelegd. Het gebied staat nu onder invloed van eb en vloed. Er is aan de randen van het getijdengebied (op de laagdynamische plekken) ontwikkeling van pioniervegetaties op gang gekomen. Het eiland is jaarrond voor grote aantallen kustvogels, steltlopers en eenden van groot belang als foerageer- en rustgebied. Op de open delen die buiten de invloed van eb en vloed vallen, broeden vogelsoorten van pioniermilieus.
- In *Spuimonding-West* is de kade van Polder Beningerwaard aan het Spui doorgegraven en een geulenstelsel aangelegd waardoor het gebied nu onder invloed staat van eb en vloed. De uitvoering is zeer geslaagd: ondanks het beperkte getijverschil op het Spui is er een groot intergetijdengebied ontstaan. Getuige de vestiging van pioniersoorten, zoals rode en blauwe waterereprijs, heen en slijkgroen, is de vegetatieontwikkeling inmiddels goed op gang gekomen. Op de delen die net buiten de invloed van gemiddeld hoog water liggen, broeden vogelsoorten van pioniermilieus. Het gebied is van grote waarde voor overwinterende en pleisterende vogels, met name steltlopers en eendachtigen. Rond het gebied loopt een wandelpad vanaf waar het gebied steeds goed te overzien is.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	Lasten
2.947	3.442	1.351	1.719

3.1.5 Overige gebieden NNN

Omschrijving

Realisatie van de restantopgave NNN in overige gebieden. Inzet is dat in de periode 2016 – 2021 110 hectare grond voor NNN beschikbaar komt en 340 hectare nieuw ingericht natuurgebied wordt gerealiseerd.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- In de *Groene Waterparel* is 16 ha verworven.
- In het IODS gebied (Integrale Ontwikkeling tussen Delft en Schiedam) is 3 ha beschikbaar gekomen door herbegrenzing (geplande nieuwe natuur is op bestaand provinciaal eigendom gelegd). Op basis van een openbare inschrijving is 20 ha grond aan particulieren in eigendom en beheer overgedragen. Hiermee is de verwervingsopgave voor IODS geheel gerealiseerd. De inrichtingsopgave wordt naar verwachting in 2017 afgerond.
- Door functieverandering is 16,2 ha grond beschikbaar gekomen voor NNN, dit betreft percelen bij Zuidplaatje, Landgoed Lichtenbelt en in het IODS-gebied.
- Het project Langeveld is na een consultatie onder beheerders in eigendom overgedragen aan het Zuid-Hollands Landschap. Deze beheerder heeft ook al het omliggende binnenduigebied in beheer. Er zijn afspraken gemaakt met de beheerder over de eindinrichting. De inrichting is in de voorbereidende fase en wordt naar verwachting in 2017 afgerond.
- Naar verwachting worden drie projecten in 2017 afgerond: Zuidplaatje, Polder Stedelijk en Landgoed Lichtenbelt.
- Aan het Haringvliet heeft Natuurmonumenten 70 ha verworven met middelen van de Nationale Postcodeloterij, dit is in december 2016 toegevoegd aan het NNN.

In 2015 en 2016 is voor een aantal recent ingerichte NNN-gebieden in de categorie Overige gebieden NNN een gebiedsschouw uitgevoerd.

- *Polders Poelgeest* bestaat uit waterpartijen en moeras met daar omheen een kade met bloemrijk grasland. Vooral de vogels zijn hierdoor flink toegenomen. Er broeden nu bijzondere moerassoorten en buiten de broedtijd zijn er flinke aantallen watervogels en steltlopers. Polders Poelgeest is toegankelijk via een wandelroute over de kades. Hiervan maken vooral de inwoners van de nieuwe woonwijk gebruik. Er is in het najaar van 2015 een pad geopend dat het gebied ook voor inwoners van Warmond en de Leidse Merenwijk beter bereikbaar maakt.

- Het natuurgebied *Hooge Boezem bij Haastrecht* ligt langs de Vlist, aan de rand van de Lopikerwaard. Het bestaat uit moerasnatuur met graslanden en open water. Het pionierkarakter van het moeras, en het daarop afgestemde peilbeheer geven het gebied een grote waarde voor pleisterende weidevogels en eendachtigen. De rietlanden in het moerasdeel zijn goed ontwikkeld, er broeden bijzondere rietvogelsoorten. De als kruiden- en faunarijke grasland te ontwikkelen percelen zijn zeer structuurrijk: er is afwisseling tussen lager en hoger opgaande grasvegetatie. Dit is gunstig voor een breed scala van fauna, waaronder broedende weidevogels maar ook diverse soorten libellen. De graslanden zijn van belang als broedbiotoop voor weidevogels. Het huidige beheer is goed afgestemd op de zeer gunstige ontwikkeling van het gebied.
- *Strypse Wetering* is aangelegd rond een lange, laag gelegen watergang op Voorne. Het bestaat uit waterpartijen, moerassen en graslanden, met een licht brak karakter. Het is door het Waterschap Hollandse Delta aangelegd als waterberging. Wat betreft natuur stond het realiseren van een natte ecologische verbindingzone centraal. Het gebied wordt voor het grootste deel beheerd door lokale agrariërs. *Strypse Wetering* blijkt vooral voor vogels nu al een belangrijk gebied. Ook hebben zich bijzondere plantensoorten gevestigd. Het gebied heeft een minder brak karakter dan gepland. Er is meer (zoet) moeras ontstaan en minder zilt grasland.
- In *Volgerland* zijn langs de binnenduinrand van Goeree vochtige graslanden ingericht en is een waterpartij gecreëerd in de vorm van een vroegere kreek. Het gebied is in vrij korte tijd al succesvol gebleken, zowel voor planten als voor vogels. De ontwikkeling van de geplande natuur ligt goed op koers. Alleen de ontwikkeling van een strook moeras verloopt wat minder voorspoedig, omdat de waterkwaliteit nog niet optimaal is. Het beheer is daarom op enkele punten bijgestuurd. Met het waterschap worden afspraken gemaakt over verbetering van het waterbeheer. *Volgerland* is te overzien vanaf omringende wegen en paden en toegankelijk via een onverhard wandelpad met een vogeluitkijkpunt.
- De doelsoorten van het beheertype kruiden- en faunarijke grasland zijn in de *Keukenhof* nog onvoldoende aanwezig. Op de meeste plaatsen wordt nog niet aan de vereisten van dit beheertype voldaan. De verwachting is dat voor het merendeel van het terrein het zonder aanpassingen in het beheer nog heel erg lang gaat duren voordat dit grasland bloemrijker en daarmee ook interessanter voor insecten wordt. In vergelijking met een regulier agrarisch grasland is al wel meer structuurvariatie aanwezig, vooral langs de sloten en bij de bosranden. Hierdoor zijn de algemene natuurwaarden al wel toegenomen. Uit de gebiedsschouw komen een aantal aanbevelingen voor de beheerder om een goede ontwikkeling naar Kruiden- en faunarijke grasland te bevorderen. Het huidige beheer zou prima zijn als dit beheertype reeds aanwezig is, maar is niet toereikend als startbeheer. Aanbevolen wordt om (deels) te stoppen met beweiding, maar dat is waarschijnlijk lastig te realiseren vanwege verpachtingafspraken. Bij de realisatie van nieuwe natuurgebieden wordt dan ook aanbevolen om duidelijke afspraken te maken over het startbeheer en dit vast te leggen in het pachtcontract. Het overleg met de beheerder over de uitkomsten van de schouw loopt door in 2017.
- De *Hoogewegpolder* ligt in de bollenstreek tussen Rijnsburg, Noordwijk en Voorhout. In 2007 is een start gemaakt met functieverandering (agrarisch naar natuur) en in 2009 zijn voor de meeste percelen beheerssubsidies verstrekt voor weidevogelgrasland. Het aantal nesten van weidevogels is de afgelopen jaren stabiel gebleven. Het aantal Kieviten lijkt zelfs te stijgen. In vergelijking met de landelijke en provinciale trends in het agrarisch gebied is dit positief. In grote delen van de polder zijn natte laagtes aanwezig die het terrein aantrekkelijk maken

voor vogels. Mede hierdoor komen grote aantallen overwinterende vogels in het gebied voor. De vegetatie is redelijk gevarieerd en de bedekking van kruiden lijkt toe te nemen.

- In de *Drooggemaakte Geer- en Kleine Blankaartpolder* zijn de aantallen weidevogels de afgelopen jaren sterk achteruit gegaan. De inrichtingsmaatregelen en de aanpassingen in het beheer hebben deze ontwikkeling nog niet tegen kunnen gaan. Volgens de particuliere beheerder is de predatiedruk toegenomen. In de gebiedsschouw zijn aanbevelingen opgenomen t.b.v. de weidevogeldoelstellingen. Het overleg met de beheerder over de uitkomsten van de schouw loopt door in 2017.
- *Polder Noord-Kethel (Midden-Delfland)* is sinds de jaren '90 bij Natuurmonumenten in beheer als weidevogelgrasland. In 2010 zijn inrichtingsmaatregelen (o.a. vernatting van het gebied) getroffen. Sinds de inrichting is het aantal weidevogels sterk toegenomen. Dit is bijzonder positief, zeker in vergelijking met de nog steeds dalende trend van de weidevogels in het agrarische gebied in Zuid-Holland. Door de vernatting heeft het gebied eveneens een belangrijke functie als verzamelplaats voor weidevogels in het voorjaar gekregen.
- De *Blankenhoeve Wassenaar* ontwikkelt zich in de richting van kruiden-en faunarijk grasland. De vegetatie is aan het versralen en er komen plantensoorten en verschillende soorten vlinders en sprinkhanen voor die er op duiden dat het gebied zich ontwikkelt tot een grasland met hoge natuurwaarden.

Foto: Blankenhoeve

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
20.367	24.403	15.689	19.266

3.1.6 Strategische reservering NNN (2021-2027)

Omschrijving

Conform de Uitvoeringsstrategie die PS in 2014 hebben vastgesteld wordt de strategische reservering in de periode 2021-2027 uitgevoerd en maakt derhalve geen onderdeel uit van dit VGR.

Uitvoeringsresultaten in 2016

De strategische reservering wordt geprogrammeerd, zodra duidelijk is dat de gereserveerde middelen toereikend zijn om de tot en met 2021 al wel geprogrammeerde restantopgave daadwerkelijk te realiseren.

In de Ackerdijkse Plassen is een kavel van 5,2 ha die behoorde tot de strategische reservering, toegevoegd aan de restantopgave NNN voor de periode tot en met 2021. Deze kavel is al provinciaal eigendom, dus feitelijk komt er zo een opgave van 5,2 ha inrichting bij (met gelijktijdige verlaging van de opgave in de strategische reservering natuur).

Begroot en gerealiseerd

n.v.t.

3.1.7 Ecologische verbindingen

Omschrijving

In de realisatiestrategie EHS is bepaald dat tot en met 2020 alleen subsidie wordt verstrekt voor de verbindingen met een hoge prioriteit. De subsidie bedraagt 50% van de kosten.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- De (Herziene) Nota ecologische verbindingen in Zuid-Holland is in 2016 opgesteld en wordt in de eerste helft van 2017 opgeleverd.
- Er liepen in 2016 meerdere trajecten voor de realisatie van ecologische verbindingen. Daarvan zijn de onderstaande verbindingen geheel of gedeeltelijk afgerond, met een totale lengte van 3,85 km (24,4 ha).
 - De inrichting van een stapsteen van 7,5 ha ten westen van Alphen aan den Rijn, ten zuiden van Spookverlaat, is in 2016 opgeleverd; dit betreft een lengte van circa 0,6 km. Deze stapsteen is voor 50% gefinancierd vanuit de compensatiegelden voor de Overslagterminal Alphen.
 - Binnen het Project Kreken Kweken op Voorne-Putten is 0,8 km (0,8 ha) gerealiseerd van de verbinding Gotezoom-Lint van Nieuwenhoorn, Vliegerwetering/Bernisse-Beninger Slikken.
 - Binnen het project Oranjebonnen (initiatiefnemer gemeente Rotterdam) is in 2015 een grote vispaaiplaats met vistrap aangelegd en een fietsbrug met faunarand van ca. 30 m over het Oranjekanaal. De totale lengte is 0,15 km (1,1 ha). Omdat over deze realisatie nog niet eerder gerapporteerd is, wordt dit nu meegenomen in deze rapportage.
 - De Poelzone maakt onderdeel uit van de recreatieve en ecologische verbinding tussen de kust en Midden Delfland. Er is een lengte van 2,3 km (15 ha) gerealiseerd met natuurvriendelijke oevers, vispaaiplaatsen, fiets- en voetpaden.

Voor dit product is een begrotingsindicator bepaald: 1.4.1.4 (dit is een prestatie-indicator).

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
0	0	0	0

Er zijn in 2016 (en ook in de periode 2013-2016) veel minder kilometers ecologische verbinding gerealiseerd dan begroot, al zijn er wel diverse lopende initiatieven. Dit heeft een effect op de programmering voor 2017-2020. De bijstelling van de programmering zal in het 2^e kwartaal van 2017 verder worden uitgewerkt op basis van de herziene nota en zal in het najaar van 2017 ter besluitvorming aan PS worden voorgelegd.

3.1.8 Grondtransacties grond voor grond / pachtbrenngsten

Omschrijving

Een van de dekkingsbronnen voor de realisatie van het NNN is de opbrengst uit verkoop en verpachting van het voormalig BBL-bezit (gronden in eigendom van bureau beheer landbouwgronden), dat in het kader van de decentralisatie door het rijk aan de provincie is overgedragen.

Uitvoeringsresultaten in 2016

De raming voor 2016 was 28 mln. Gerealiseerd is 36.8 mln. uit verkoop en 1 mln. uit verpachting, totaal 37.8 mln. De relatief hoge opbrengst wordt met name verklaard door een grote transactie, te weten de versnelling van de verkoop van 1^e tranche gronden in de noordrand van Goeree aan de gemeente Goeree-Overflakkee voor € 20 mln.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	lasten
30.520	30.520	86.853	86.688

3.1.9 Natuurcompensatie

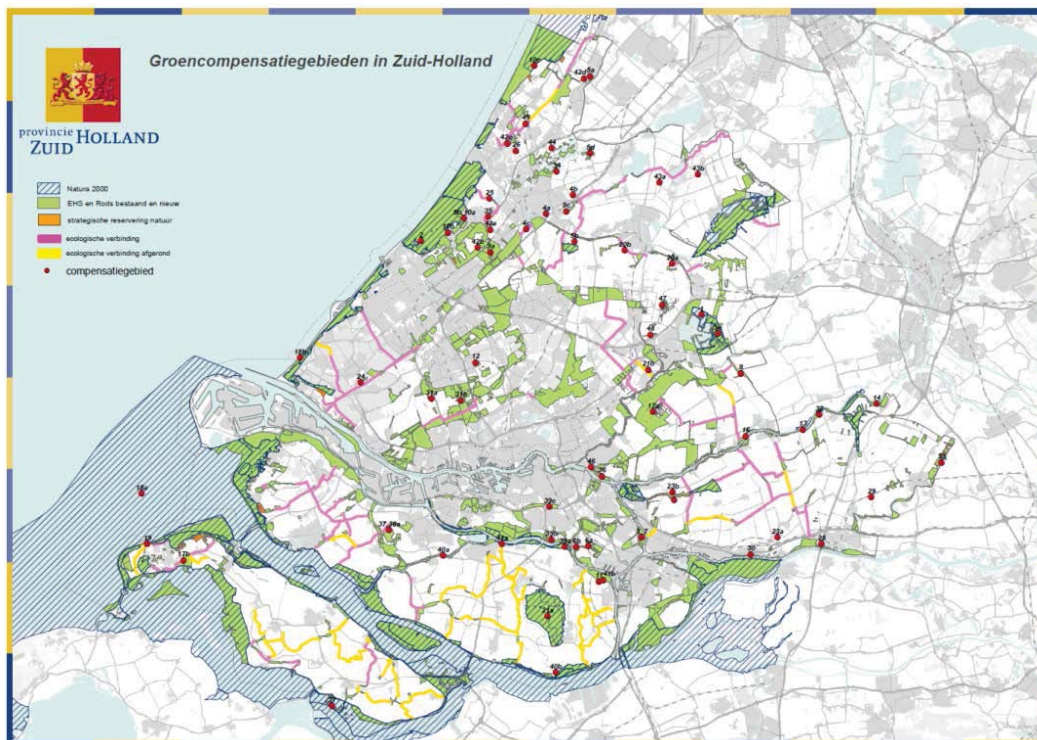
Omschrijving

Het provinciale beleid is gericht op het beschermen, instandhouden, herstellen en ontwikkelen van de natuur-, recreatie- en landschapswaarden in Zuid-Holland. Met de uitvoering van het provinciale groencompensatiebeleid wordt voorkomen dat deze waarden door ingrepen in het landelijk gebied per saldo afnemen.

Uitvoeringsresultaten in 2016

In dit VGR wordt voor het eerst over de realisatie van groencompensatie (voornamelijk natuurcompensatie) gerapporteerd.

De tabel (in Bijlage I) borduurt voort op het overzicht met de stand van zaken bij de uitvoering van groencompensatieprojecten zoals gevoegd bij de statenvragen nr. 3123 dd. 31-01-2016.

De groencompensatie projecten in Zuid-Holland (grotere versie en tabel in Bijlage I)

In compensatiegebieden polder Steekt bij Alpen aan de Rijn (Kruiden- en faunarijkgasland) en polder Oudeland in Ouddorp (Vochtig weidevogelgasland) is een nulmeting van de natuurkwaliteit uitgevoerd. De gebieden hebben een goede basisinrichting om de compensatie te realiseren en daarvoor het gewenste beheertype. Ook zijn er al kwalificerende soorten aanwezig.

In 2015 en 2016 is voor twee recent ingerichte compensatiegebieden een gebiedsschouw uitgevoerd.

- De *Groene Keizer* ligt in de Zuidpolder van Delfgauw. Het gebied is aangelegd als compensatie voor de aanleg van de provinciale weg N470 en de bouw van de woonwijk Keijzershof in Pijnacker. Het gaat hierbij vooral om weidevogels. De Groene Keizer bestaat deels uit nieuwe plasjes, een moerasje en natte ('plas-dras') graslanden en deels uit weidevogelgasland. De nieuwe natuur functioneert redelijk tot goed. Vooral broedvogels profiteren hiervan, waaronder diverse bijzondere soorten, zoals kluut en zomertaling. De weidevogels doen het echter nog niet goed. De weidevogelpercelen zijn nog niet goed ingericht en ook lijkt het beheer nog niet overal op orde. Het slootpeil is laag en fluctueert nauwelijks. Met de terreinbeheerder wordt afgestemd over het uitvoeren van de aanbevelingen uit de schouw. De Groene Keizer is beleefbaar via een pad langs de rand en vanaf een vogeluitkijkpunt. Vooral vogelliefhebbers uit de omgeving maken hiervan graag gebruik.
- *Elserkade* in de Krimpenerwaard is aangelegd als compensatie voor de aanleg van de zuidwestelijke rondweg Gouda (N207). Hier blijkt uit de aanwezige vegetatie, met zeldzame soorten, dat de inrichtingsmaatregelen om vochtig hooiland te ontwikkelen goed uitpakken. Ook de droge delen lijken zich conform plan te ontwikkelen als kruiden- en faunarijkgasland. De beheerder voert nu een intensief maaibeheer uit om het gebied verder te verschromen en de bloemrijkdom te bevorderen.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	Lasten
212	665	128	582

3.2 Beheer biodiversiteitsopgave taak 1.4.2

3.2.1 Natuurbeheer (NNN)

Omschrijving

De provincie heeft haar de doelen voor het NNN vastgelegd in natuurbeheertypen in het natuurbeheerplan. Om deze doelen in de bestaande natuurgebieden te realiseren wordt het beheer in de meeste terreinen vergoed. Het basisbeheer wordt via de Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer (SNL) geregeld. Per beheertype is een vast bedrag per hectare vastgesteld, er wordt 75 % van de standaard-beheerkosten vergoed. In de meerjarenbegroting voor het beheer van het NNN is rekening gehouden met de jaarlijkse toename van het areaal waarvan het beheer via de SNL wordt gesubsidieerd. De toename van de middelen voor natuurbeheer in de meerjarenbegroting is afgestemd op de verwachte realisatie van nieuwe natuur. Daarmee zijn de middelen voor het beheer de komende jaren toereikend en zijn beheer en inrichting met elkaar in balans.

Het Natuurbeheerplan wordt jaarlijks opnieuw vastgesteld. Aan de beheerders wordt gevraagd om na te gaan of hun gebieden goed op de natuurbeheertypenkaart staan aangegeven.

Uitvoeringsresultaten in 2016

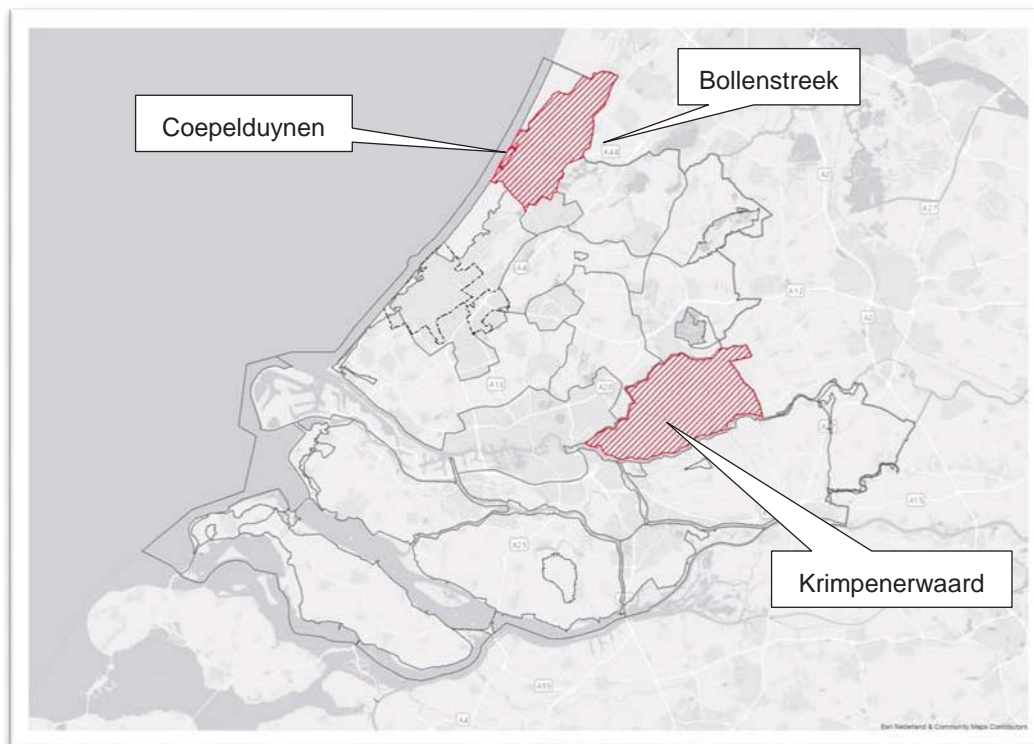
Het aantal hectares binnen het NNN in beheer met SNL subsidie is toegenomen maar blijft achter bij de doelstelling. Dit komt doordat het areaal nieuwe natuur waarvan de inrichting is afgerond en waarvoor vervolgens SNL subsidie is aangevraagd minder groot is dan begroot. Daarnaast is de SNL per 2016 is opengesteld voor terreinen en terreindelen binnen het NNN die in eerste instantie niet voor SNL in aanmerking kwamen, maar waarvoor inrichtings- of beheermaatregelen in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof nodig zijn. Met het verstrekken van SNL-subsidie wordt een bestendig natuurbeheer mogelijk gemaakt en kan de natuur duurzaam in stand worden gehouden.

De kwaliteit van de natuur binnen het natuurnetwerk wordt sinds 2012 in het kader van SNL volgens een landelijk ontwikkelde methode onderzocht. Het is een vlakdekkende monitoring, die in een periode van 6 jaar in het hele natuurnetwerk wordt uitgevoerd. Aan het eind van elke periode van 6 jaar wordt een beoordeling uitgevoerd; hieruit volgt een oordeel (laag/midden/hoog) per beheertype per beoordelingsgebied. Een aandachtspunt is dat de landelijke monitoringsystematiek nog in ontwikkeling is. De komende jaren worden er naar verwachting nog aanvullingen en verbeteringen doorgevoerd. De resultaten moeten daarom niet zozeer gezien worden als een beoordeling, maar meer als een mogelijkheid om op een (landelijk) gestandaardiseerde wijze over deze gebieden te praten.

In deze rapportage zijn de eerste drie kwaliteitsbeoordelingen opgenomen, namelijk voor de beoordelingsgebieden Bollenstreek, Coepelduynen en Krimpenerwaard.

Naar aanleiding van de beoordelingen is per gebied een gesprek met de beheerder(s) georganiseerd. Dit is het zogenaamde "goede gesprek" waarbij gezamenlijk de uitkomsten en adviezen besproken worden.

Indien nodig worden afspraken gemaakt over aanpassing van het beheer of aanpassing van de natuurbeheerplankaart. Daarnaast wordt besproken wat het ambitieniveau (laag, midden, hoog) voor het beheertype in het betreffende beoordelingsgebied moet zijn.

Hieronder worden per beoordelingsgebied kort de resultaten besproken.

Krimpenerwaard

Een groot deel van de Krimpenerwaard is in beheer bij het Zuid-Hollands Landschap, maar is nog niet (of pas in 2016) ingericht. Er zijn op deze terreinen al wel afspraken gemaakt met agrariërs over een aangepast beheer. Omdat de natuurdoelen op deze pas ingerichte gronden zich nog niet hebben kunnen ontwikkelen zijn deze gronden niet bij de kwaliteitsbeoordeling betrokken. Voor de kwaliteitsbeoordeling is een selectie gemaakt van bestaande natuurgebieden in de Krimpenerwaard.

De ambitie voor de meeste beheertypen is voor de komende zes jaar 'Midden'. Er wordt hard gewerkt aan de ontwikkeling van nieuwe natuur in de Krimpenerwaard. Als deze natuur gerealiseerd is, kan de ambitie verder omhoog. Dit is essentieel voor de verdere ontwikkeling van de natuur in dit gebied en om te functioneren als verbinding tussen de Nieuwkoopse plassen en zuidelijker gelegen natuur.

Coepelduynen

Binnen dit beoordelingsgebied is alleen het deel dat in beheer is bij Staatsbosbeheer bij de analyse betrokken; dit is ook verreweg het grootste deel van het gebied. De andere beheerders hebben geen subsidie aangevraagd en hier zijn geen monitoringsafspraken gemaakt.

De kwaliteit van Open duin wordt voor alle drie de indicatoren als Hoog beoordeeld. Bij Vochtige duinvallei wordt Structuur als Hoog beoordeeld en Flora en fauna als Midden.

Bollenstreek

Een groot deel van dit beoordelingsgebied is in beheer bij het Zuid-Hollands Landschap. De beoordeelde beheertypen daar zijn: Kruiden- en faunarijkgasland, Dennen- eiken- beukenbos, Haagbeuken essenbos

en Moeras. Daarnaast is een deel van het beoordelingsgebied in beheer bij particulieren, zoals het landgoed de Keukenhof. Voor dit deel zijn de beoordeelde beheertypen: Vochtig bos met productie en Vochtig hakhout en middenbos.

De kwaliteit van vrijwel alle beheertypen is voor flora en fauna, structuur en ruimtelijke condities beoordeeld als Midden of Hoog. Haagbeuken- essenbos scoort Laag voor Flora en fauna, maar dit komt doordat het bos nog jong is. Moeras scoort Laag, maar dit gaat om een zeer smalle strook van dit beheertype; zodra het grotere moerasgebied bij Poelgeest wordt meegenomen in de beoordeling zal het oordeel hoger uitvallen.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	Lasten
598	11.033	598	10.308

3.2.2 Agrarisch natuurbeheer

Omschrijving

Per 1 januari 2016 is een nieuw stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer van start gegaan. De kaders voor dit nieuwe stelsel zijn vastgelegd in de Kadernota "Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland. Samen naar een nieuw stelsel.' Het agrarisch natuur- en landschapsbeheer richt zich vooral op weidevogels. Daarnaast wordt agrarisch natuurbeheer voor de biodiversiteit in akkerranden en voor landschap en waterkwaliteit gesubsidieerd. Het nieuwe stelsel wordt doelmatiger door met ingang van 2016 alleen subsidie te verstrekken in zo geconcentreerd en kansrijk mogelijke gebieden. Er worden subsidies verstrekt aan agrarische collectieven voor een tijdvak van zes jaar. De verantwoordelijkheid voor het agrarisch natuurbeheer ligt gedurende die zes jaar bij deze agrarische collectieven, zij maken de feitelijke beheerafspraken met de individuele agrariërs.

Uitvoeringsresultaten in 2016

De overgang naar het nieuwe stelsel van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer kent een intensieve voorbereiding in de jaren voor 2016. Het afgelopen jaar werd voor het eerst ervaring opgedaan met dit nieuwe stelsel. Landelijk is voor de verdere professionalisering van de agrarische collectieven de Stichting Collectief Agrarisch Natuurbeheer (SCAN) opgericht. In Zuid-Holland is daarnaast de Taskforce Agrarisch Natuurbeheer in 2016 actief geweest. Hierin werkte Boeren natuur Zuid-Holland, de Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland, de Groene Motor en het Landbouw Economisch Instituut samen om de uitvoering van het agrarisch natuurbeheer af te stemmen met maatschappelijke partijen en verder door te ontwikkelen, kennis te delen en de vrijwilligers binnen het agrarisch natuurbeheer te ondersteunen. Ook is er vanuit de provincie Zuid-Holland extra ondersteuning geboden om de agrarische collectieven te ondersteunen in dit eerste jaar van het nieuwe stelsel.

Het areaal dat binnen het nieuwe stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer gesubsidieerd wordt is aanzienlijk hoger dan de doelstelling. Het aantal hectaren uit de doelstelling is gebaseerd op de oorspronkelijke subsidieaanvragen van de agrarische collectieven. Daarin hebben zij een inschatting gemaakt voor hoeveel hectares zij beheer met individuele agrariërs kunnen realiseren. Dat de oppervlakte aanzienlijk hoger is uitgevallen komt omdat er uiteindelijk meer agrariërs zijn overgestapt naar dit nieuwe stelsel. Daarnaast kan een agrarisch collectief met individuele agrariërs meer beheer afspreken dan dat er

gesubsidieerd wordt. Dit leidt dan niet automatisch tot een hogere subsidie. De agrarische collectieven kunnen dit binnen hun financiële mogelijkheden doen. Deze flexibiliteit is een van de verbeteringen van het nieuwe stelsel.

Landelijk wordt beleidsmonitoring uitgevoerd waarbij een aantal soortgroepen in en buiten gebieden met agrarisch natuurbeheer geïnventariseerd worden. De eerste inventarisaties in het kader van deze landelijke beleidsmonitoring hebben in 2016 plaatsgevonden, de uitkomsten hiervan zijn nu nog niet definitief. De komende jaren worden meer inventarisaties uitgevoerd.

Zuid-Holland voert daarnaast extra monitoring van weidevogels uit in het agrarisch natuur- en landschapsbeheer en voor fauna in akkerranden. In 2015 is in drie deelgebieden in de Provincie Zuid-Holland (Midden-Delfland, Haaglanden en de Krimpenerwaard) een nulmeting uitgevoerd van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer gericht op weidevogels. Hierbij zijn in het totaal 5000 territoria van 20 soorten weidevogels vastgesteld. Daarvan komen er elf voor op de Rode Lijst (wintertaling, zomertaling, slobbeend, patrijs, grutto, tureluur, visdief, zwarte stern, veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart). De conclusies van de nulmeting zijn:

- in het gebied dat reeds is ingericht en beheerd als weidevogelreservaat is sprake van een vier maal hogere dichtheid aan weidevogels dan in de gebieden met andere functies;
- in gebieden met agrarisch natuurbeheercontracten ligt de dichtheid aan weidevogels meer dan 50% hoger dan in gangbaar boerenland.

Deze uitkomsten zeggen nog niets over de aantalsontwikkeling van de weidevogels maar is een momentopname. Het is nu nog te vroeg om op basis van deze gegevens een uitspraak te kunnen doen over de effectiviteit van het agrarisch natuurbeheer in relatie tot de aantalsontwikkeling van de weidevogels. Door de meting in 2018 en 2020 te herhalen kan er wel een uitspraak over een trend gedaan worden. Voor een positieve ontwikkeling in de trend is het nodig dat het aantal kuikens dat vliegvlug wordt hoger is dan het de afgelopen jaren is geweest. De laatste jaren is dit aantal te laag om de weidevogelpopulatie in stand te houden. Dit is een landelijk probleem.

Zuid-Holland voert een brede aanpak weidevogels uit. Naast het realiseren van het NNN en het agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt er vanuit ontwikkeling naar duurzame landbouw gewerkt aan een natuurinclusieve landbouw. Ook worden er vanuit POP3 middelen beschikbaar gesteld voor maatregelen ten gunste van biodiversiteit. Met deze middelen worden provinciale verbeterplannen in het weidevogelbeheer uitgevoerd. Op landelijk niveau wordt er ook gewerkt aan een actieprogramma voor het behoud van weidevogels. Hier is de provincie Zuid-Holland ook nauw bij betrokken.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	Lasten
3.676	7.010	3.594	7.080

3.2.3 **Natura 2000 / Programma Aanpak Stikstof**

Omschrijving

Een aantal gebieden binnen het Natuurnetwerk, de Natura 2000 gebieden, hebben een speciale Europese beschermingsstatus. In deze gebieden is aanvullend beleid en wetgeving van kracht. In Zuid-Holland liggen

23 Natura 2000-gebieden. In 2017 worden de gebieden Solleveld & Kapittelduinen en Spanjaard Duin samengevoegd tot één gebied. Per Natura 2000-gebied wordt een beheerplan opgesteld, waarin beschreven wordt welke doelen er gelden voor het gebied, welke herstelmaatregelen nodig zijn om de doelen te halen en welke activiteiten geen negatief effect hebben op de doelen. Deze activiteiten zijn op basis van het beheerplan voor Natura 2000 vergunningsvrij. Van de Natura 2000-gebieden hebben 13 gebieden stikstofgevoelige habitattypen. Om deze habitattypen te behouden en op termijn te verbeteren/uitbreiden, maar tevens economische ontwikkelingen mogelijk te maken is er landelijk het Programma Aanpak Stikstof (PAS) ingevoerd. Naast het bestendig maken van de natuur tegen overbelasting door stikstof door middel van herstelmaatregelen, wordt er gewerkt aan stikstofdaling. Een deel van de daling wordt beschikbaar gesteld voor economische ontwikkelingen. De provincie is in het kader van Natura 2000 en PAS verantwoordelijk voor de uitvoering van herstelmaatregelen in de aangewezen gebieden en voor de uitvoering van de monitoring en bijsturing in de gebieden waar de provincie voortouwnemer is.

Uitvoeringsresultaten in 2016

- Op 31 december 2016 waren er voor 16 gebieden een vastgesteld beheerplan aanwezig, 3 gebieden hadden een vastgesteld ontwerp-beheerplan en voor 2 gebieden wordt gewerkt aan het ontwerp-beheerplan. Voor Krammer-Volkerak is de planning van het Ministerie van Economische Zaken om te starten met de aanwijzing van dit gebied en de doelen (habitatten/soorten). Het ministerie van Infrastructuur en Milieu is hier voortouwnemer; PZH zal deelnemen aan de projectgroep.
- Voor het Oudeland van Strijen er een eindevaluatie geweest, de resultaten zijn verwerkt in het beheerplan voor de 2e beheerperiode.
- Eind 2015 is de eerste Herziening PAS (M15) vastgesteld en eind 2016 de tweede ontwerp-Herziening PAS (M16). Begin 2017 treedt deze Herziening in werking, waarna de vergunning verlening op basis van deze versie gebeurt. Bij een herziening van de PAS worden nieuwe wetenschappelijke inzichten, stikstofcijfers, (bijgestelde) economische prognoses, uitkomsten veldbezoeken en de geactualiseerde prioritaire projectenlijsten verwerkt. Bij beide herzieningen was geen aanpassing van de gebiedsanalyse/ecologisch oordeel nodig.
- Afgelopen najaar bleek bij de doorrekening van Herziening PAS (M16) dat er stijgingen van depositie ontstonden rond de Rotterdamse haven. In reactie hierop is er een taskforce opgericht, waarin naast PZH het Havenbedrijf Rotterdam en de Ministeries van Economische zaken en Infrastructuur en Milieu zitting hadden. De taskforce heeft na analyse van de oorzaken een advies uitgebracht aan GS voor de besluitvorming over M16 (in januari 2017). In opdracht van GS gaat de taskforce in 2017 aan de gang met de uitwerking van de geïdentificeerde structurele oplossingsrichtingen, die onder andere gericht zijn op het veiligstellen van economische ontwikkelingen.
- De resultaten van de PAS worden gemonitord:
 - Deze monitoring wordt landelijk gedaan en via de staatssecretaris van EZ aan de Tweede Kamer aangeboden. In de jaarrekening en deze monitoringrapportage komen de voor Zuid-Holland belangrijke onderdelen terug .
 - In 2016 is gestart met het monitoren van het PAS-programma. De eerste rapportage is door de Staatssecretaris aan de Tweede Kamer aangeboden.
 - Als voortouwnemer is de provincie verantwoordelijk voor 9 veldbezoeken, welke in 2016 voor het eerst zijn gehouden.
 - Verder is in 2016 de methodiek van de procesindicatoren vastgesteld en is voor de 9 gebieden waar wij verantwoordelijk voor zijn, begonnen met de uitwerking en de implementatie hiervan.
 - In 2017 wordt voor het eerst per gebied een gebiedsrapportage samengesteld. De ontwikkeling stikstofuitstoot, benutte ontwikkelingsruimte, veldbezoeken, voortgang maatregelen en de procesindicatoren worden hierin meegenomen. Deze gebiedsrapportages worden door de Staatssecretaris aan de Tweede Kamer aangeboden.

- Ontwikkelingsruimte: in 2016 zijn 73 meldingen en 239 vergunningaanvragen ontvangen. Van de aanvragen zijn er eind 2016 al 196 verleend en de overige aanvragen zijn nog in behandeling aangezien deze aan het einde van het jaar zijn ingediend. Er zijn nog geen vergunningen geweigerd. Door de meldingen die sinds de start van de PAS zijn gedaan, is de ruimte voor meldingen in het gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en Zouweboezem volledig benut. In deze gebieden dienen initiatiefnemers voor nieuwe ontwikkelingen vergunning aan te vragen.
- Stikstof:
 - In 13 van de 23 Zuid-Hollandse Natura 2000 gebieden zijn voor stikstof gevoelige Natura 2000 habitattypen aangewezen en is sprake van een overschrijding van de kritische depositiewaarde van die natuurdoelen. Door het uitvoeren van de maatregelen wordt er voor gezorgd dat doelen toch bereikt worden.
 - De nieuwe wetenschappelijke kennis, economische prognoses en de stikstofmetingen zijn meegenomen in de nieuwe prognoses voor 2020 en 2030 voor de stikstofdepositie N (mol/ha/j). Uit de prognose blijkt dat de depositie, conform doelstelling, in alle gebieden blijft dalen. Om die reden zijn op dit moment geen extra herstelmaatregelen nodig.
 - In de onderstaande tabel zijn, op basis van het PAS-rekenmodel Aerijs, per gebied de meest recente gegevens voor de stikstofdepositie weergegeven voor 2014, 2015 en de prognose voor 2020 en 2030. Een van de doelstellingen van de PAS is dat er voor elk Natura 2000 gebied sprake is van een daling van de stikstofdepositie:
 - Voor alle Zuid-Hollandse PAS-gebieden is er daadwerkelijk sprake van een daling.
 - Voor alle gebieden geldt tegelijkertijd ook dat de depositie zich nog (ruim) boven de kritische grens bevindt, waardoor maatregelen nodig blijven.

Getallen op basis van AERIUS Monitor 16 (gepubliceerd december 2016, per 15 februari 2017 volgen nieuwe cijfers o.b.v. AERIUS Monitor 16).

Type	Natura 2000 gebied	Stikstof 2014	N 2015	N 2020	N 2030
Duinen	Kennemerland-Zuid	1247	1229	1189	1109
	Coepelduynen	1149	1133	1096	1025
	Meijendel & Berkheide	1278	1260	1219	1135
	Westduinpark & Wapendal	1543	1524	1491	1417
	Solleveld & Kapittelduinen	1483	1460	1453	1386
	Voornes Duin	1527	1505	1496	1414
	Duinen Goeree & Kwade Hoek	1153	1137	1111	1043
Veen	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	1346	1326	1261	1176
	Zouweboezem	1433	1412	1333	1235
Rivier en Delta	Biesbosch	1261	1241	1172	1068
	Grevelingen	1294	1278	1249	1173
	Lingegebied & Diefdijk-Zuid	1903	1877	1763	1627
	Uiterwaarden Lek	1512	1489	1406	1303

- Maatregelen: met de terreinbeheerders in de PAS-gebieden zijn afspraken gemaakt over de uitvoering van herstelmaatregelen PAS. Jaarlijks rapporteren zij de voortgang. De prestatie-indicator geeft aan op hoeveel ha herstelmaatregelen zijn uitgevoerd. De hectares die in een jaar worden gerealiseerd worden opgeteld bij de hectares die reeds gerealiseerd zijn. In de landelijke rapportage wordt dit in procenten gedaan, waarbij naar 100% wordt toegewerkt.
- Procesindicatoren: de herstelmaatregelen PAS zijn gericht op het bestendiger maken van de natuur tegen overbelasting door stikstof, door het verbeteren van de standplaatscondities. De effecten van de

maatregelen op de natuurkwaliteit zijn soms pas na langere tijd zichtbaar. Om toch de voortgang van het herstelproces te monitoren worden zogenoemde procesindicatoren gevolgd. De procesindicatoren zijn gericht op een tussentijdse bepaling van de effecten van herstelmaatregelen. Er zijn (landelijk) vier soorten procesindicatoren onderscheiden: luchtfoto's, abiotische metingen, vegetatie-opnamen en plantensoorten^[1]. Per gebied wordt een keuze gemaakt welke procesindicatoren het beste gebruikt kunnen worden. In 2016 is een landelijk methodiek vastgesteld, deze wordt begin 2017 per gebied uitgewerkt. Daarbij wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van het Zuid-Hollandse meetnet.

Voor dit product zijn drie begrotingsindicatoren bepaald: de prestatieindicator 1.4.3.1 en de effectindicatoren 1.4.c en 1.4.d.

Foto: Solleveld & Kapittelduinen (Molenslag), hier is als herstelmaatregel afgegraven voor herstel van kalkarm grijsduin. Foto: Kees Mostert.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	Lasten
1.875	7.782	1.078	4.567

Er is minder uitgegeven doordat een aantal maatregelen vertraging heeft opgelopen vanwege het feit dat ze opgenomen zijn in lopende gebiedsprocessen.

^[1] Het lijkt misschien tegenstrijdig dat planten en vegetaties gebruikt kunnen worden als procesindicator terwijl uitgelegd is dat het effect op de natuurkwaliteit pas later zichtbaar is. Echter de voor- of achteruitgang van sommige soorten kunnen veranderingen in abiotiek indiceren, terwijl dat (nog) niet in het kwaliteitsoordeel van het habitatype naar voren hoeft te komen.

3.2.4 Wet Natuur, soortenbeleid, faunabeheer

In deze paragraaf komt achtereenvolgens een beschrijving van de nieuwe Wet Natuurbeheer en het faunabeleid. PS worden daarnaast separaat geïnformeerd over het faunabeheer.

Foto's: blauwborst en ijsvogel (foto's: Kees Mostert).

Wet Natuurbeheer

Omschrijving

De Wet natuurbescherming is per 1 januari 2017 in werking getreden. Voor de implementatie van deze nieuwe wet, zijn in 2016 de nodige inspanningen geleverd. De Wet natuurbescherming is een samenvoeging van de Natuurbeschermingswet 1998, de Flora- en Faunawet en de Boswet. Tevens voorziet de Wet natuurbescherming in een verdergaande decentralisatie van groene taken. Dat houdt in dat de provincie er een aantal taken bij heeft gekregen. Meest in het oog springend zijn de bevoegdheid om regels te stellen ten aanzien van het faunabeheer en het verlenen van ontheffingen voor allerlei activiteiten, zoals ruimtelijke ingrepen en onderzoek.

Uitvoeringsresultaten in 2016

In 2016 is de Beleidsregel uitvoering Wet natuurbescherming Zuid-Holland vastgesteld door GS. Deze beleidsregel omvat onder andere de vergunningverlening op grond van het Programma Aanpak Stikstof en de ontheffingverlening voor populatiebeheer en schadebestrijding. PS hebben de Verordening uitvoering Wet natuurbescherming Zuid-Holland vastgesteld. In deze verordening zijn onder meer regels opgenomen over wildbeheereenheden, faunabeheerplannen en de faunabeheereenheid.

Tevens zijn diverse afspraken gemaakt over de uitvoering van de diverse (nieuwe) taken door de Omgevingsdienst Haaglanden (ODH) en de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (OZHZ). De ODH neemt de ontheffingverlening op zich, de OZHZ staat aan de lat voor de taken op het gebied van toezicht en handhaving. Het vaststellen van beleidsregel en verordening, alsmede het vastleggen van de taakverdeling, is benoemd als 'Fase 1' van de implementatie van de Wet natuurbescherming.

De beleidsontwikkeling voor diverse vraagstukken op grond van de Wet natuurbescherming wordt in 2017 opgepakt.. Dit is 'Fase 2' van de implementatie. Het is daarbij nodig om invulling te geven aan de zorgplicht, ook wel de actieve soortenbescherming genoemd. Daarnaast wordt er, samen met de ODH, gewerkt aan het opstellen van enkele beleidslijnen voor ontheffingverlening.

In 2016 zijn geen faunabeheerplannen vastgesteld. De vigerende faunabeheerplannen zijn allemaal nog van kracht. Er is subsidie verstrekt aan de Faunabeheereenheid Zuid-Holland voor uitvoering van de wettelijke taak. De Faunabeheereenheid is een onderzoek gestart naar de effecten van jacht, beheer en schadebestrijding in Natura 2000-gebieden. Er hebben tellingen plaatsgevonden van o.a. ganzen en damherten.

Per 1 januari 2017 zijn de diverse betrokkenen aan de slag gegaan met de Wet natuurbescherming. De basisvoorwaarden hiervoor waren op orde.

Faunabeleid

Omschrijving

Het faunabeleid omvat het verlenen van diverse besluiten om in te grijpen in populaties van in het wild levende dieren.

Uitvoeringsresultaten in 2016

Faunabeleid is een doorlopende taak. Faunabeleid heeft onder andere tot doel het beperken en voorkomen van schade aan landbouwgewassen, het beperken van risico's voor de openbare veiligheid en volksgezondheid en het beschermen van wilde flora en fauna. Voor de uitvoering van het faunabeleid is de Faunabeheereenheid Zuid-Holland (FBE) van groot belang. In deze organisatie zijn de Zuid-Hollandse jachthouders vertegenwoordigd. De FBE draagt zorg voor het opstellen van faunabeheerplannen, het aanvragen en doorzetten van ontheffingen en het beantwoorden van vele vragen uit de praktijk. De FBE is qua financiering vrijwel volledig afhankelijk van subsidies van de Provincie Zuid-Holland. Daarnaast zijn er taken neergelegd bij de Omgevingsdienst Haaglanden (verlenen van ontheffingen), de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (toezicht en handhaving) en het Faunafonds (onderdeel van BIJ12, deze organisatie verleent namens de provincies tegemoetkomingen in de faunaschade).

Naast de gebruikelijke gang van zaken qua ontheffingverlening, toezicht en handhaving en verlening van tegemoetkomingen, zijn in 2016 een verordening en een beleidsregel vastgesteld voor de uitvoering van de Wet natuurbescherming. Zie ook bij Wet natuurbescherming. In beide documenten zijn bepalingen opgenomen die het faunabeleid raken.

In 2016 zijn geen faunabeheerplannen vastgesteld. De vigerende faunabeheerplannen zijn allemaal nog van kracht. Er is subsidie verstrekt aan de Faunabeheereenheid Zuid-Holland ter uitvoering van de wettelijke taak. De FBE is een onderzoek gestart naar de effecten van jacht, beheer en schadebestrijding in Natura 2000-gebieden. Er hebben tellingen plaatsgevonden van o.a. ganzen en damherten.

De effecten van het faunabeleid zijn dat de schades aan o.a. landbouwgewassen binnen de perken zijn gebleven, dat het aantal aanrijdingen met damherten en reeën beperkt is gebleven en dat zich ook anderszins geen grote veiligheidsincidenten hebben voorgedaan. Voor effecten op het gebied van afschot, populatietrends en schade wordt verwezen naar het jaarverslag van de FBE.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	Lasten
174	4.183	174	3.208

3.3 Innovatie & organisatie biodiversiteitsopgave taak 1.4.3

3.3.1 Monitoring Natuur

Omschrijving

De monitoringsopgave voor biodiversiteit is beschreven in het Provinciaal Monitoringsprogramma – Biodiversiteit (PMP-B) dat in 2014 is vastgesteld.

Uitvoeringsresultaten in 2016

De monitoring is in 2016 uitgevoerd conform het PMP-B en de planning. Een deel van de resultaten uit 2016 worden in deze rapportage al gerapporteerd, voor andere onderdelen komt dit als de gegevens compleet zijn. Een aantal onderdelen van de monitoring worden landelijk nog (door)ontwikkeld.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	Lasten
0	0	0	0

Ingaande de nieuwe structuur zal hier budget aan toe worden gewezen.

3.3.2 Vergroten biodiversiteit buiten NNN

Omschrijving

Natuur in de stad

De natuurgebieden in Zuid-Holland vormen zo'n 6 procent van het provincieoppervlak. Een veel groter deel van Zuid-Holland is stedelijk gebied. Daar ligt de komende jaren ook een grote verstedelijkingsopgave. Door hier samen met partners de biodiversiteit te beschermen en te versterken, dragen wij bij aan de biodiversiteit in Zuid-Holland. Biodiversiteit draagt hier o.a. bij aan de gezondheid en aan een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat.

Natuur in waterbergings-/recreatiegebieden

Het verhogen van de natuurwaarden in recreatiegebieden is in de beleidsvisie groen genoemd als één van de manieren om te investeren in biodiversiteit.

Tijdelijke natuur

'Aan de slag met Tijdelijke Natuur' is een project waarmee de provincie in samenwerking met de Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland tijdelijke natuur promoot. Potentieel interessante terreinen worden in dit project in beeld gebracht en terreineigenaren worden aangemoedigd om tot tijdelijke natuur over te gaan.

Uitvoeringsresultaten in 2016

Tijdelijke natuur

Er is een kanskaart gemaakt die op de provinciale website wordt geplaatst. Op basis van de kanskaart is een lijst van potentiële terreinen gemaakt. Op basis hiervan wordt vastgesteld waar de beste kansen liggen en met welke eigenaren de eerste gesprekken kunnen worden gestart. Deze afstemming is mede noodzakelijk vanwege de vele lastige bestuurlijke discussies over de realisatie van bedrijventerreinen, het afboeken van bedrijventerreinen en de ontwikkeling van woningbouwlocaties. Dit vormt een belangrijke belemmering en hierdoor vertraging in het proces. NMZH is in ieder geval in gesprek met de gemeente Zoetermeer. Tijdelijke natuur wordt ook meegenomen in de ontwikkelingsvisie voor het voormalig vliegveld Valkenburg. Binnenkort hopen we met wat andere terreineigenaren het gesprek aan te gaan.

Doel is dat 3 tot 5 terreineigenaren een ontheffing aanvragen voor tijdelijke natuur of onder de binnenkort (voor de zomer) vast te stellen gedragscode tijdelijke natuur aan de slag gaan.

Deze terreinen vormen een inspirerend voorbeeld van de positieve effecten van tijdelijke natuur en leiden tot meer animo bij andere terreineigenaren.

Natuur in waterbergings- recreatiegebieden

Veel waterbergings- en recreatiegebieden kunnen kwalitatief vrij eenvoudig verbeterd worden zodat de biodiversiteit kan toenemen.

Uit een globale inventarisatie blijkt dat de laatste jaren in Zuid-Holland grootschalige projecten in recreatiegebieden zijn uitgevoerd met natuurdoelstellingen die geheel buiten de NNN vallen. Van een aantal van deze gebieden blijkt dat deze een belangrijke bijdrage aan onze biodiversiteit herbergen. Het gaat hierbij vooral om broedvogels en overwinterende vogels, maar ook Rode Lijst-soorten van zoogdieren, amfibieën, dagvlinders en plantensoorten. Er zijn zelfs populaties van Europees beschermde soorten aangetroffen.

Goede voorbeelden zijn waterbergingsprojecten in de Eendragtspolder, de Zevenhuizerplas, het Bentwoud, de Groenzoom bij Pijnacker en Nootdorp, de Broekpolder bij Vlaardingen en delen van recreatiegebieden in Midden-Delfland en tussen Delft en Zoetermeer.

Kruidenrijke vegetatie langs de Dobbeplas Foto: PM Kees Mostert

Deze gebieden worden momenteel nog niet gemonitord, omdat deze geen onderdeel zijn van het NNN en daarmee ook buiten de SNL-regeling en de daarmee samenhangende monitoring vallen. Om deze redenen blijft grotendeels onbekend wat deze gebieden bijdragen aan de provinciale biodiversiteit, maar ook hoe deze mogelijk beter en interessanter aangelegd of beheerd kunnen worden.

Van deze gebieden wordt in 2017 nagegaan in hoeverre er monitoringgegevens aanwezig zijn (door vrijwilligers). Wanneer deze gegevens niet of onvoldoende voorhanden zijn, is de inzet om in deze gebieden eenmalig een SNL monitoring te laten uitvoeren. Hierdoor kan de waarde van deze gebieden voor biodiversiteit nader onderzocht en onderkend worden. Tevens worden twee gebieden in 2017 ook onder de schouw meegenomen.

Natuur in de stad

In 2016 is aangegeven dat zou worden onderzocht in hoeverre de provincie een rol heeft bij het bevorderen van biodiversiteit in de stad. Sinds 1 januari 2017 is de provincie verantwoordelijk geworden voor biodiversiteit in de provincie Zuid-Holland. Dit betreft dus ook de stad en andere bebouwde gebieden. Tenslotte is bijna een kwart van Zuid-Holland (22%) bebouwd gebied. De gemeenten spelen een belangrijke rol in deze. Afstemming is dan ook een van de speerpunten van deze inzet.

In 2016 zijn er drie bijeenkomsten georganiseerd waarbij de provincie de stadsecologen van de gemeenten heeft uitgenodigd. Op dit overleg vindt informatie-uitwisseling plaats tussen de gemeenten en de provincie met betrekking tot biodiversiteit in de brede zin van het woord (nieuwe Wet Natuurbescherming, soortenbeleid, monitoring van natuurwaarden, mogelijkheden voor tijdelijke natuur en dergelijke). In de eerste instantie is de stad vooral een gebied waar ecosysteemdiensten een belangrijke rol kunnen spelen. Gedacht wordt om biodiversiteit te verbinden aan thema's als betere groene verbindingen tussen de stad en achterland, tijdelijke natuur, benutten van braakliggende gebieden, natuur inclusief bouwen, gebiedsgerichte ontheffingen, waterberging met natuurwaarden), de rol van verlichting, groene daken en natuurbeleving. Deze uitgangspunten staan meer centraal dan meer specifiek op soorten gericht beleid. Het

ligt in de bedoeling om jaarlijks enige overleggen te blijven organiseren. Hierin zijn de volgende afspraken gemaakt:

1. Aansluiting provinciale NNN met de ecologische verbindingen in de stad

Een aantal gemeenten in Zuid-Holland hebben binnen de gemeentegrenzen ecologische verbindingen benoemd en vastgesteld. Afspraak is om in 2017 deze verbindingen binnen de stad op een kaart op te nemen waarin ook de provinciale NNN (inclusief ecologische verbindingen) is weergegeven. Op deze manier wordt er invulling gegeven aan een betere afstemming tussen de gemeentelijke en provinciale ecologische verbindingzones. Dit kan aanleiding zijn om sommige inrichtingen of beheer gezamenlijk bij te stellen zodat de biodiversiteit hier van kan profiteren.

2. Monitoring van stad gerelateerde biodiversiteit

De provincie gaat niet zelf biodiversiteit monitoren in de stad maar kan wel gebruik maken van gegevens die door de gemeenten worden gemonitord en verzameld. Een deel van deze informatie (broedvogels) ook uit landelijke bronnen worden gehaald, zoals bijvoorbeeld het meetnet MUS (Meetnet Urbane Soorten). Deze informatie over de natuur in de stad kan een apart onderdeel worden in de biodiversiteit graadmeter.

Een kleine groep plant- en diersoorten vindt juist in de stad en bebouwing hun optimale leefgebied. Veel van deze soorten staan echter onder druk. Het gaat om soorten als diverse soorten vleermuizen, gierzwaluw, huismus, zwarte roodstaart en muurplanten. Van deze soorten worden binnen de gemeenten veel informatie verzameld in het kader van de Wet Natuurbescherming. De provincie gaat samen met de gemeenten komend jaar deze informatie ontsluiten.

3. Gebiedsgerichte ontheffingen

De inzet is om via de Wet Natuurbescherming er naar te streven om niet meer per gebouw, maar per deelgebied een ontheffing te regelen. Dit kan voor maatschappelijke ontwikkelingen (zoals verbouwingen en sloop van wijken) veel tijd en geld besparen en tegelijkertijd betere randvoorwaarden voor de beschermde soorten bieden. Dit jaar gaan enkele projecten van start met een voorbeeld functie).

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	Lasten
0	0	0	0

3.3.3 **Inzet POP3 ten behoeve van biodiversiteit**

Omschrijving

n.v.t

Uitvoeringsresultaten in 2016

Het onderdeel van POP3 voor biodiversiteit wordt in juni 2017 opengesteld, er is dan 3,6 mln euro beschikbaar.

Begroot en gerealiseerd

Budget		Realisatie	
baten	lasten	baten	Lasten
80	159	0	80

3.3.4 Groene Cirkels

Omschrijving

In het programma Groene Cirkels Bijenlandschap staan bestuivers centraal (Honingbij en Wilde Bijen). Het programma Bijenlandschap is in 2014 van start gegaan in de driehoek Alphen-Zoetermeer-Leiden, rondom de brouwerij van Heineken. Het doel is om door middel van het aanbieden van voldoende voedsel het gehele jaar door de bijensterfte terug te dringen.

Begroot en gerealiseerd

Voor de groene cirkel Bijenlandschap is vanuit de Uitvoeringsregeling Groen (pilots Groene Cirkel) 2015 en 2016 €150.000 gesubsidieerd voor het opzetten van een campagne rond bijen en het bijbehorende bijenlandschap. Dit behelst het opzetten van een helpdesk, monitoringsysteem, inventarisaties en het financieren (samen met Fonds 1818) van burgerinitiatieven.

Uitvoeringsresultaten in 2016

Binnen de Cirkel hebben gemeenten, wetenschap (WUR, Alterra, Naturalis), maatschappelijke organisaties (IVN) en terreinbeheerders zich aangesloten. Een monitoringsprogramma is gestart. Er zijn vrijwilligers opgeleid om de inventarisatie uit te voeren. Daarnaast is een helpdesk opgezet. De samenwerkende gemeentes hebben gekozen voor een bij-vriendelijk bermbeheer. Cursussen voor beheerders zijn gegeven gebaseerd op een door Alterra gemaakt nieuw beheersmodel (ecoprofielen voor bijen).

Het bedrijfsterrein van Heineken is in 2014 bij-vriendelijk aangelegd. In plaats van gladgeschoren gazons staan er nu bloemenvelden. In acht gemeenten zijn in 2014 en 2015 bloemrijke bermen aangelegd. Zowel de bermen van de provinciale wegen als de rijkswegen (N11 en A4) zijn bij vriendelijk beheerd. In 2014 is in het Bentwoud gestart met een bij-vriendelijke inrichting. Bij meer dan vijftig scholen zijn bloembollen geplant. Vierhonderd tuinen bij-vriendelijk aangelegd langs ecologische routes door de stad. In alle projecten van de Leidse Ommelanden is een bij-vriendelijk beheer uitgangspunt. Bijen en vlinder idyllen zijn in Leiden, Leiderdorp en Zoeterwoude aangelegd. In 2017 worden in Zuid-Holland dertig van deze idyllen aangelegd. Het totale gebied van het bijenlandschap is op voordracht van het ministerie van I&M als eerste gebied in Nederland ondergebracht als Verified Conservation Area bij de IUCN te Geneve. Op veel plaatsen zijn grote bijenhotels neergezet.

De monitoring van wilde bijen laat een positief beeld zien wat betreft het voorkomen van wilde bijen in gebieden waar bij-vriendelijke maatregelen zijn genomen (bron: Inventarisaties wilde bijen en zweefvliegen stichting EIS). De eerste successen waren op het terrein van Heineken dat als eerste bij-vriendelijk is ingericht. Het bedrijfsterrein van Heineken heeft zich binnen twee jaar tot een van de meest soortenrijke

(zweefvliegen en wilde bijen) gebieden ontwikkeld. Verder is er een nulmeting gedaan in een groot aantal andere gebieden en langs bermen. Over een jaar wordt (nadat hier bij-vriendelijke maatregelen zijn genomen) weer geïnventariseerd. Dan pas kunnen echte conclusies worden genomen.

3.4 Graadmeter biodiversiteit en weidevogelmeetnet

3.4.1 Biodiversiteitsgraadmeter

Omschrijving

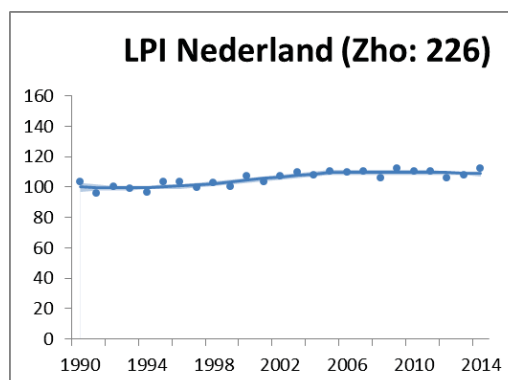
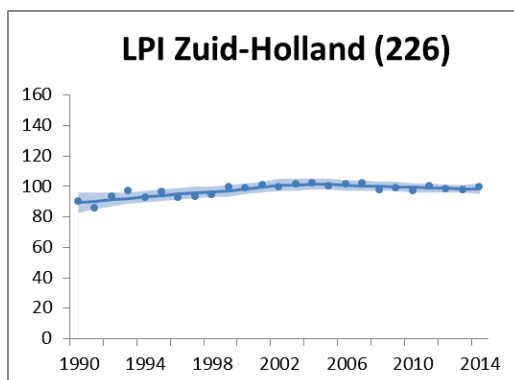
De Biodiversiteitsgraadmeter die door Alterra voor Zuid-Holland werd berekend op basis van getallen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is door het CBS verbeterd en uitgebreid. De vernieuwde indicator heet de Living Planet Index (LPI). Per 2016 wordt de Biodiversiteitsgraadmeter van Alterra niet meer berekend. Deze wijziging van de effectindicator 1.4a wordt via de Voorjaarsnota doorgevoerd. In de onderstaande rapportage wordt alvast de Living Planet Index voor 2016 gepresenteerd.

Uitvoeringsresultaten in 2016

Er hebben verbeteringen en uitbreidingen plaatsgevonden in de wijze waarop de biodiversiteitsgraadmeter wordt berekend. Het CBS heeft indicatoren ontwikkeld die voor alle provincies bruikbaar zijn, waardoor vergelijkingen tussen provincies en met de landelijke ontwikkelingen mogelijk zijn (benchmarking). Deze provinciale natuurindicatoren gebruiken een nog grotere dataset, waardoor de resultaten nog betrouwbaarder zijn en zijn berekend vanaf 1990, waardoor de ontwikkeling over een langere periode beschouwd kan worden.

De provinciale natuurindicatoren worden de komende tijd nog verder doorontwikkeld en uitgebreid, in ieder geval met een indicator voor agrarisch gebied en voor stedelijk gebied. Op dit moment zijn 22 indicatoren beschikbaar. De volledige lijst van huidige indicatoren is opgenomen in Bijlage II.

In dit VGR wordt alleen de meest "integrale" van de natuurindicatoren opgenomen: de LPI Zuid-Holland. Deze sluit het beste aan bij de biodiversiteitsgraadmeter, zoals die tot 2015 berekend werd. De LPI Zuid-Holland is berekend op basis van de indexen van 226 soorten broedvogels, vlinders, libellen, amfibieën, vissen en zoogdieren. Het CBS beoordeelt de trend van 1990 tot 2014 als "matige toename", de laatste 12 jaar is de trend "stabiel". Dit komt overeen met het beeld van de Biodiversiteitsgraadmeter en met de landelijke LPI.

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) komt in 2017 met een duiding van de provinciale indicatoren per provincie. Op basis daarvan zal in het najaar van 2017 in het PZG uitgebreider worden gerapporteerd.

3.4.2 Meetnet weidevogels Zuid-Holland

Omschrijving

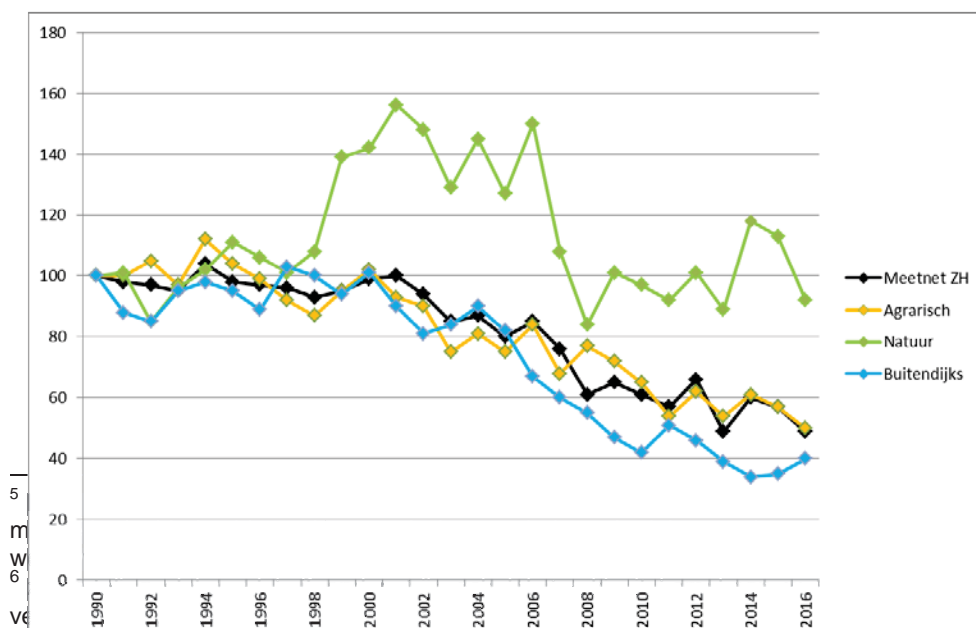
Het Meetnet Weidevogels Zuid-Holland loopt sinds 1990 en omvat 109 proefvlakken verspreid over de hele provincie. Ze liggen zowel in het natuurnetwerk als in het agrarisch gebied (met en zonder agrarisch natuurbeheer en binnen/buiten de planologisch beschermde weidevogelgebieden⁵).

Uitvoeringsresultaten in 2016

Over de periode 1990 tot 2016 is de stand van de zogenaamde primaire weidevogels⁶ na een redelijk stabiele periode van tien jaar vanaf circa 2000 gehalveerd (zie zwarte lijn in **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). Binnen het NNN leek het in de periode 1998 tot 2006 erg goed te gaan met de weidevogels. Daarna is de index weer gedaald tot ongeveer het niveau van de jaren '90. In het agrarisch gebied was de stand tot ongeveer 2000 stabiel en is daarna afgenomen tot nu ongeveer 50% van het niveau begin 90-er jaren. In het buitendijkse gebied liggen weidevogelgebieden dit tot het natuurnetwerk behoren, maar deels (nog) in agrarisch beheer zijn. Het aantal weidevogels in deze gebieden is hard achteruitgegaan. Na een dieptepunt in 2014 is er in 2015 en 2016 een kleine toename tot circa 40% van de stand in 1990.

Bijna alle primaire weidevogelsoorten vertonen een afname. De primaire weidevogels doen het beter binnen het Natuurnetwerk dan in agrarisch gebied.

Voor de instandhouding van populaties is ook het aantal opgroeiende jongen van groot belang. Van weidevogels is bekend dat de populaties sterk verouderen. Voor de grutto is het aantal opgroeiende jongen (in het eerste jaar) berekend met behulp van het bruto territoriaal succes (BTS). Dit was in 2016 "mogelijk voldoende", namelijk 58,1%. Voor zekere instandhouding van de populatie is een BTS van 65% of meer nodig.

en overlappen deels
ief beleid gericht op

rulp, tureluur,

4 Duurzame landbouw, doel 1.5

4.1 Inleiding

Om de sprong naar een sterke, duurzame en toekomstbestendige grondgebonden landbouw te maken hebben PS op 29 juni het Ambitiedocument InnovatieAgenda Duurzame landbouw vastgesteld. Centraal staat een veranderaanpak met proeftuinen. Voor de uitvoering van deze proeftuinen is 14 miljoen euro beschikbaar gesteld, deels gefinancierd uit Europese subsidie voor plattelandsontwikkeling (POP3). Er is daarnaast 1 miljoen beschikbaar gesteld als werkbudget.

Centraal staat de ambitie om te komen tot een duurzame landbouw- en voedselketen in Zuid-Holland voor gezond, duurzaam en betaalbaar eten voor iedereen. Duurzaamheid is voor ons de toestand waarbij wordt voldaan aan de behoeftes van zowel de huidige als de toekomstige generaties⁷.

Vanuit deze ambitie stellen wij de volgende doelen centraal:

A: Verbeteren kwaliteit van de leefomgeving via verduurzaming door:

- sluiten van kringlopen van grondstoffen;
- versterken van regionale voedselketens;
- versterken biodiversiteit bij normale agrarische bedrijfsvoering door nieuwe verdienmodellen.

B: Versterken van volhoudbare sterke economische sector door:

- landbouwsector als sterke economisch cluster op lange termijn in stand houden.

De veranderaanpak houdt in dat we duurzame innovaties in de vorm van proeftuinen stimuleren en faciliteren. Proeftuinen zijn een zichtbare plek waar de provincie samen met koplopers in de landbouw- en voedselketen duurzame landbouw uitprobeert en ontwikkelt. De combinatie van proeftuinen met het Platform Duurzame Landbouw en het Kennis- en Ontwikkelprogramma zorgt er voor dat opgedane kennis en ervaringen worden gedeeld met elkaar maar ook beschikbaar komen voor de volgers.

4.2 Uitvoering InnovatieAgenda Duurzame Landbouw 2016

In dit onderdeel komt de voortgang van de InnovatieAgenda Duurzame Landbouw voor het jaar 2016 aan de orde. We beschrijven de voortgang aan de hand van de activiteiten die zijn opgenomen in het Uitvoeringsplan InnovatieAgenda Duurzame Landbouw 2016-2020⁸.

Essentieel bij de uitvoering is het opzetten en opbouwen van een innovatienetwerk Duurzame Landbouw. In dit

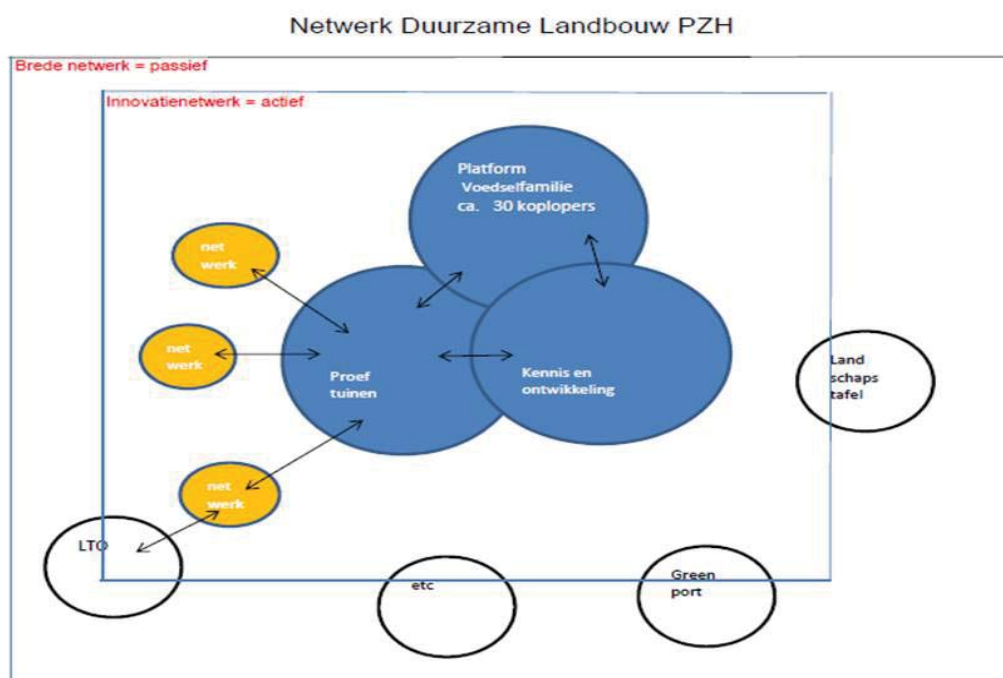
⁸ Uitvoeringsplan InnovatieAgenda Duurzame Landbouw 2016-2020, vastgesteld door GS op 4 oktober 2016. Bijlage bij GS-brief Uitvoeringsplan InnovatieAgenda Duurzame Landbouw dd. 4-10-2016.

transitie- en innovatienetwerk voeden wij elkaar en de samenleving met kennis en inspiratie over de proeftuinen Duurzame Landbouw.

Dit innovatienetwerk bestaat uit:

- Platform Duurzame Landbouw: ca.30 koplopers uit de landbouw- en voedselketen. Bureau Meneer de Leeuw begeleidt dit platform naar een zelfstandig transitie- en innovatienetwerk;
- Kennis en Ontwikkelprogramma met Wageningen Economic Research, Hogeschool Inholland, HAS Hogeschool en DRIFT-Erasmus universiteit;
- Uitgevoerde en in ontwikkeling zijnde proeftuinen van samenwerkende ondernemers uit de landbouw- en voedselketen.

Potentiële proeftuinen worden onderdeel van dit netwerk. Het doel van het innovatienetwerk is elkaar te voeden met kennis en inspiratie. Alle kennis die wordt opgedaan met de proeftuinen is in principe openbaar en wordt gedeeld ook buiten het netwerk.

Hieronder wordt eerst ingegaan op de bestaande inzet voor het stimuleren en faciliteren van duurzame innovaties in de grondgebonden landbouw. Daarna komen de activiteiten van het Uitvoeringsplan InnovatieAgenda Duurzame Landbouw aan de orde. Het gaat om de volgende activiteiten:

- openstellingsbesluiten subsidie Platteland Ontwikkelingsprogramma (POP3) en roadshow voor initiatieven proeftuinen voor subsidieaanvragen POP3;
- ondersteuning Platform Duurzame Landbouw;
- kennis- en ontwikkelprogramma;
- brede netwerkbijeenkomsten en kennisdeling;
- communicatie-activiteiten.

Per activiteit komt een terugblik (wat hebben we gedaan) en een vooruitblik (wat gaan we doen) aan de orde.

Na deze activiteiten wordt ingegaan op de indicatoren en wordt afgesloten met het werkbudget. Dit is een iets andere maar wel logischere volgorde dan in de GS-brief Stand van zaken Voortgangsrapportage Duurzame Landbouw⁹.

4.2.1 Uitvoering Stimuleringskader Systeeminnovaties grondgebonden landbouw

Het stimuleren van systeeminnovaties in de landbouw is al eerder gestart als uitvoering van de Beleidsvisie Groen in 2013 met het Stimuleringskader Innovaties grondgebonden landbouw met subsidies via de Uitvoeringsregeling Groen (URG). Dit kader had als doel het stimuleren van systeeminnovaties in de grondgebonden landbouw op de thema's korte afzetketens en veenweiden landbouw.

Bij de korte afzetketens is het innovatietraject regionale slowfood ketens Zuid-Holland afgerond. Drie nieuwe innovatietrajecten korte afzetketens zijn gestart en zes zijn nog in uitvoering. Enkele initiatiefnemers op het thema korte afzetketens zijn ook betrokken bij de samenwerking rond de InnovatieAgenda. Resultaten van de gesubsidieerde initiatieven dragen ook bij aan de doelen van de InnovatieAgenda. Het Veenweiden Innovatiecentrum (VIC) voert een meerjarig programma systeeminnovatie uit (2014-2017). Dat is inmiddels grotendeels uitgevoerd. VIC heeft verkenningen naar innovaties uitgevoerd, waardoor nieuwe innovatieve projecten van start gaan.

Het Stimuleringskader is een voorloper van de InnovatieAgenda Duurzame Landbouw. Daarom is de subsidiemogelijkheid op basis van dit stimuleringskader beëindigd per 1 juni 2016. De ondersteuning van innovaties gaat verder via de InnovatieAgenda. Goedgekeurde subsidietrajecten worden uitgevoerd tot en met 2019 en resultaten worden elk jaar in de VGR gemeld.

4.2.2 Openstellingsbesluiten POP3 en roadshow

Terugblik; wat hebben we gedaan

Het doel van deze activiteit is om proeftuinen te genereren door subsidie beschikbaar te stellen via het POP3-programma en hiervoor de verschillende POP3-maatregelen open te stellen.

Het resultaat van deze activiteit in 2016 is dat er drie openstellingen zijn geweest van de gekozen POP3-maatregelen. Bij elke maatregel bleek na sluiting het totaal aangevraagd bedrag hoger dan het beschikbare subsidiebedrag. De ingediende aanvragen worden op criteria gescoord van het openstellingsbesluit. Daarbij moeten ze eerst de minimale punten halen en daarna worden ze gerangschikt op het aantal punten. Tevens moeten ze voldoen aan alle formele vereisten. Deze hele beoordelingsprocedure duurt maximaal 22 weken. De eerste subsidiebeschikkingen voor de proeftuinen zullen in april 2017 voor maatregel - Samenwerken aan innovaties - worden verstrekt.

Tabel POP3 overzicht openstellingen duurzame landbouw 2016:

Proeftuinen	Open stelling	geplande sluiting	aantal aangevraagd /ontvankelijk	Subsidie-budget	Totaal aangevraagd subsidie
2.1a Trainingen en demonstraties	14-11-2016	18-01-2017	6/5	€ 500.000,-	€ 615.864,64
2.2a Fysieke investeringen innovaties	28-11-2016	25-01-2017	15/14	€ 2.319.000,-	€ 4.792.093,43

⁹ GS brief Stand van zaken brief Voortgangsrapportage Duurzame Landbouw dd. 4-10-2016

Proeftuinen	Open stelling	geplande sluiting	aantal aangevraagd /ontvankelijk	Subsidie-budget	Totaal aangevraagd subsidie
2.7a Samenwerken aan innovaties	15-09-2016	17-11-2016	18/17	€ 1.000.000,-	€ 3.438.850,08

De volgende roadshowactiviteiten zijn uitgevoerd om de doelgroep te informeren over de openstelling en over de doelen en voorwaarden van de verschillende openstellingsbesluiten met als doel om proeftuinaanvragen te krijgen van ondernemers¹⁰. Roadshowactiviteiten zijn verschillende (communicatie) activiteiten om de doelgroep te bereiken. Naast algemene activiteiten is er ook maatwerk geleverd:

- Persberichten bij openstelling;
- Publicatie op website provincie;
- Verspreiding folder voor de openstellingen 2.1 en 2.2 (digitaal, naar contactpersonen van diverse organisaties en via bijeenkomsten);
- Informatieverstrekking en begeleiding tijdens Platformbijeenkomsten Duurzame Landbouw gericht op ondersteuning en advisering initiatiefnemers;
- Inhuur makelaar-schakelaars voor ondersteuning initiatiefnemers proeftuinen;
- Informatie verstrekking via partners Kennis- en Ontwikkelprogramma;
- Informatie verstrekking via gebiedsregisseurs onder andere aan Landschapstafels en Regietafels;
- Bijeenkomst "Korte ketens Zuid-Holland" in samenwerking met regiebureau POP in september 2016;
- Bijeenkomst "Van initiatief tot proeftuin" voor regio Hoeksche Waard en Goeree Overflakkee;
- Samenwerking met LTO om initiatieven te ondersteunen en te informeren;
- Advisering over aanvragen voorafgaand aan indiening.

¹⁰ Zie ook brief van Gedeputeerde Weber Informatie stand van zaken Roadshowactiviteiten d.d. 8-2-2017

Tabel: POP3 activiteitenoverzicht 2016

Activiteiten	wanneer	realisatie 2016
1 ^e openstellingsbesluit POP3 maatregel (M) 2.7 Samenwerken voor innovaties	Openstelling van 15-09-2016 tot 17-11-2016	
Roadshowactiviteiten: Informeren doelgroepen over openstelling M2.7 met diverse communicatieactiviteiten	Vanaf Q3-2016	
Ondersteunen aanvragers, vragen en antwoorden	Vanaf Q3-2016	
Selecteren en begeleiden makelaars-schakelaars voor ondersteunen initiatiefnemers proeftuinen	Vanaf Q3-2016	
Adviesteam beoordeling subsidieaanvragen proeftuinen samenstellen	Q4	
Beoordelen ingediende proeftuinaanvragen POP3 M2.7	Q4 2016- Q2 2017	
Openstellingsbesluit POP3 maatregel 2.2 Fysieke investeringen	Openstelling van 28-11-2016 tot 25-01-2017	
Roadshowactiviteiten: Informeren doelgroepen over openstelling M2.2	Vanaf Q3	
Ondersteunen aanvragers, vragen en antwoorden	Vanaf Q3	
Adviesteam beoordeling subsidieaanvragen proeftuinen samenstellen	Q4	
Beoordelen ingediende proeftuinaanvragen POP3 M2.2	Q1-Q2 2017	
Openstellingsbesluit POP3 maatregel 2.1 Trainingen en innovaties	Openstelling van 14-11-2016 tot 18-01-2017	
Roadshowactiviteiten: Informeren doelgroepen over openstelling M2.1	Vanaf Q3	
Ondersteunen aanvragers, vragen en antwoorden	Vanaf Q3	
Adviesteam beoordeling subsidieaanvragen proeftuinen samenstellen	Q4-Q1 2017	

Legenda:

uitgevoerd

in uitvoering

Vooruitblik: wat gaan we doen in 2017

In 2017 volgt een tweede ronde nieuwe openstellingen en zal er verder gegaan worden met de, roadshowactiviteiten. In maart 2017 wordt een algemene folder over de nieuwe openstellingen voor proeftuinen en POP3 maatregelen Duurzame Landbouw gestuurd naar alle agrariërs die bij het RVO staan geregistreerd. Deze is dan gericht op de tweede ronde openstellingen in het jaar 2017.

Tabel: POP3 activiteitenoverzicht 2017

Activiteiten	wanneer
Toekennen subsidies Proeftuinen 1 ^e ronde openstellingbesluiten maatregelen 2.1, 2.2 en 2.7	Q1-Q3 2017
Diverse openstellingsbesluiten POP3 maatregelen met bijbehorende activiteiten als roadshow, ondersteunen, beoordelen en toekennen	2017
<i>Planning 2017 openstellingsbesluiten: (6-8 weken)</i>	
- 2.1. Kennisoverdracht	2 oktober 2017
- 2.2. Fysieke investeringen duurzame innovaties	21 augustus 2017
- 2.7. Samenwerken aan duurzame innovaties	12 juni 2017
- 2.8. Europees Innovatie Partnership	4 september 2017
Diverse openstellingsbesluiten POP3 maatregelen met bijbehorende activiteiten als roadshow, ondersteunen, beoordelen en toekennen	2018
Laatste openstellingsbesluiten POP3 maatregelen met bijbehorende activiteiten als roadshow, ondersteunen, beoordelen en toekennen	2019

De kern van de aanpak is gericht op samenwerken aan innovaties. Daarom vindt in 2017 een verschuiving van €3 miljoen plaats van maatregel 2.2 (Fysieke investeringen) naar maatregel 2.7 (Samenwerken aan innovaties). Zo kunnen ook nieuwe samenwerkingsverbanden daadwerkelijk uitvoering gaan geven aan hun projectplan. Of er meer wordt verschoven tussen deze maatregelen wordt opnieuw bekeken in 2017. In de eerste jaren zijn de bedragen hoger omdat de proeftuinen ook nog uitgevoerd moeten worden binnen de looptijd van POP3 (t/m 2020). In onderstaande tabel staat een indicatie van de bedragen van de openstellingen. De bedragen voor 2016 zijn de werkelijke bedragen van de openstellingen. Voor de andere jaren zijn dit weer indicatieve bedragen.

Tabel: POP3 indicatie bedragen openstellingen en totaal beschikbaar budget

POP3 maatregel	Realisatie 2016	Indicatie 2017	Indicatie 2018	Indicatie 2019	Totale beschikbaar budget
2.1a Trainingen en demonstraties	€ 500.000	€ 460.000	€ 300.000		€ 1.260.000
2.2a Fysieke investeringen innovaties	€ 2.319.000	€ 3.000.000	€ 2.000.000	€ 581.000	€ 7.900.000
2.7a Samenwerken aan innovaties	€ 1.000.000	€ 3.000.000	€ 720.000		€ 4.720.000
2.8 Europees Innovatie Partnerschap		€ 200.000			€ 200.000
Totaal	€ 3.819.000	€ 6.660.000	€ 3.020.000	€ 581.000	€ 14.080.000

Overige POP3 maatregelen landbouw

Behalve de vier hiervoor genoemde POP3 maatregelen, die speciaal gericht zijn op duurzame innovaties, zijn er nog twee andere POP3-maatregelen die ook een bijdrage leveren aan een sterke en rendabele grondgebonden landbouw in Zuid-Holland namelijk een maatregel voor jonge landbouwers die een bedrijf gaan overnemen (JOLA) en een maatregel voor de uitvoering van de Lokale Ontwikkel Strategie (LEADER).

Jonge landbouwersregeling (JOLA)

Met POP-3 subsidies voor jonge landbouwers worden jonge landbouwers gestimuleerd om duurzaam te investeren in hun bedrijf. De regeling is vooral bedoeld om de aanschaf van modernere installaties en machines te stimuleren, waarmee de jonge landbouwer een achterstand kan inlopen. Subsidie kon gevraagd worden voor bepaalde investeringen die opgenomen waren in de regeling. Dit betrof onder andere investeringen in zonnepanelen, mestvergisters, warmtekracht, mestscheidingsinstallaties, koe matrassen en varkensvriendelijke vloeren.

In 2016 is de regeling opengesteld in de periode van 1 maart tot en met 15 april. Voor deze openstelling was een bedrag van €780.000,- beschikbaar. Er zijn 47 aanvragen ingediend. Er zijn 41 aanvragen toegewezen voor een totaal bedrag van €676.500,16.

LEADER-aanpak: Leefbaarheid Platteland

Met POP-3 subsidies voor het onderdeel LEADER worden de Lokale Ontwikkeling Strategie (LOS) Holland Rijnland en de LOS Polders met Waarden uitgevoerd. Zowel de LOS Holland Rijnland als de LOS Polders met Waarden zijn door Gedeputeerde Staten vastgesteld in november 2015. Tegelijkertijd zijn de Lokale Actie Groepen (LAG) geïnstalleerd in Holland Rijnland en de Polders met Waarden. De regeling is vooral bedoeld om projecten te realiseren die passen binnen de doelstellingen van de LOS van beide gebieden. Aanvragen worden van een advies voorzien door genoemde LAG en vervolgens ter besluitvorming voorgelegd aan Gedeputeerde Staten.

In 2016 is de regeling voor de eerste keer opengesteld in de periode van 12 december 2016 tot en met 31 januari 2017. Voor deze openstelling was een bedrag van €195.000,- voor Holland Rijnland en €225.000,- voor Polders met Waarden beschikbaar. Er zijn in totaal 4 aanvragen ingediend voor een totaal bedrag van €271.791,56. De aanvragen zijn in behandeling en in 2017 wordt een besluit genomen.

4.2.3 Platform Duurzame Landbouw

Terugblik; wat hebben we gedaan

Het doel is om het Platform Zuid-Hollandse Voedselketens definitief op te richten en de deelnemers te ondersteunen naar een zelfstandig functioneren als netwerkorganisatie voor de komende jaren.

In 2016 zijn een vijftal platformbijeenkomsten voor de vorming van het Platform Duurzame Landbouw¹¹. Na het vaststellen van de InnovatieAgenda Duurzame Landbouw (juni 2016) zijn opnieuw een drietal platformbijeenkomsten georganiseerd. In deze drie bijeenkomsten is gewerkt aan:

- het verder concretiseren van de drie toekomstperspectieven uit de 1^e Voortgangsrapportage (mei 2016) via inhoudelijke discussie en met externe deskundigen;
- het verbinden van inhoudelijke thema's aan mogelijke doorbraakprojecten en proeftuinen;
- het ondersteunen van proeftuin voorstellen van (oude en nieuwe) platformleden en hun samenwerkingspartners;
- het ontwikkelen en verbinden van nieuwe en bestaande deelnemers aan de platformbijeenkomsten (kwaliteit en kwantiteit)
- het functioneren van het Platform de komende jaren en hoe de deelnemers dat zouden willen invullen;
- de wijze waarop het Platform ondersteund wil worden met communicatieactiviteiten.

¹¹ Meer informatie in de InnovatieAgenda Duurzame Landbouw, blz. 19-24.

Tabel: Platform activiteitenoverzicht 2016

Activiteiten	wanneer	realisatie 2016
Ondersteuning platform; communicatie-aanpak	Continue	
Uitwerking toekomstperspectieven met platformleden en nieuwe partijen en deelnemers	2016/2017	
Uitwerking toekomstperspectieven naar proeftuinen met netwerkpartners	Q3 2016 -2017	
Lancering platform en zijn voortgangsrapport Zuid-Hollandse Voedsel families	Q4-2016 Wordt nu Q2 2017	
Bijeenkomsten platform Zuid-Hollandse Voedsel families	Continue; aantal bijeenkomsten per jaar	

Legenda:

uitgevoerd

in uitvoering

Vooruitblik: wat gaan we doen in 2017

Zowel in 2017 als de komende jaren tot ca. 2020 gaan we verder met het ondersteunen van het Platform en de uitwerking van de toekomstperspectieven en actualisering daarvan. Hierbij past de lancering van het Platform met een geactualiseerde voortgangsrapport van de Zuid-Hollandse voedsel families voor de komende jaren. Dit zal gebeuren met een event op 11 mei 2017. In het najaar zal nog een tweede brede Netwerkbijeenkomst georganiseerd worden. Verder wordt gegaan met de Platformbijeenkomsten onderverdeeld in de Voedsel familiediners en Versnellingsessie. Het doel is dat de leden van het Platform meer zelf verantwoordelijk worden voor de Platformactiviteiten. Daarvoor zijn de eerste stappen gezet. Het Platform krijgt ook een voorlopige eindtermijn van 2020 mee. De provincie blijft natuurlijk ondersteunen omdat het Platform een essentieel onderdeel is van het Innovatienetwerk.

Tabel: Platform activiteitenoverzicht 2017

Activiteiten	wanneer
Ondersteuning Platform; communicatie-aanpak	Continue
Uitwerking toekomstperspectieven met platformleden en nieuwe partijen en deelnemers	2016/2017
Uitwerking toekomstperspectieven naar proeftuinen met netwerkpartners	Q3 2016 -2017
Lancering Platform en zijn geactualiseerdrapport Zuid-Hollandse Voedselfamilies	Q2 2017
Bijeenkomsten Platform Zuid-Hollandse Voedselfamilies	Continue; aantal bijeenkomsten per jaar

“Onze Zuid-Hollandse

Voedselfamilie is een onafhankelijke kraamkamer van vernieuwende praktijken, ideeën en concepten”

4.2.4 Kennis- en Ontwikkelprogramma

Terugblik; wat hebben we gedaan

Het doel van deze activiteit is om met het Kennis- en Ontwikkelprogramma Duurzame Landbouw en de zijn samenwerkingspartners de “lessen in kaart brengen” te brengen. Dit is essentieel omdat duurzame innovaties alleen verder kunnen komen naar volgende fasen in het innovatiesysteem met een gestructureerde kennisontwikkeling en –verspreiding. Het moeten geen losstaande proeftuinen blijven maar een vervolg krijgen op basis van de opgedane ervaringen en vertaald naar ondernemers die geïnteresseerd zijn in een volgende stap naar duurzame innovatie.

Een belangrijk resultaat in 2016 was de Intentieverklaring met de vier kennisinstellingen. In de tweede helft van 2016 is in een goede samenwerking overeenstemming hierover bereikt met de vier kennispartners, DRIFT-Erasmus Universiteit, Hogeschool InHolland, Hogeschool HAS en Wageningen Economic Research-Wageningen Universiteit. Dit is vertaald in een Samenwerkingsovereenkomst met onder andere de volgende uitgangspunten¹²:

- Kennisontwikkeling en -deling zijn essentieel bij de uitvoering van de innovatie-experimenten in de vorm van proeftuinen;
- Uitwisseling van opgedane kennis en leerervaringen vinden plaats:
 - o in de concrete proeftuinen;
 - o tussen de concrete proeftuinen en
 - o op strategisch kennisniveau;
- Partijen zijn samenwerkende partners en willen elkaar versterken in de samenwerking;
- Elke partij brengt kennis , studenten en menskracht in;
- Partijen zetten zich in om zoveel mogelijk co-financieringsmiddelen te vinden en te benutten voor de uitvoering van de activiteiten;
- Partijen verdelen de werkzaamheden in onderlinge afstemming;
- Partijen willen een bijdrage leveren aan de duurzame landbouw;
- Partijen willen hun onderwijs en onderzoek up to date houden door mee te doen aan deze duurzame innovatieaanpak;
- Communicatie wordt door de partijen in overleg uitgevoerd;

¹² GS brief Samenwerkingsovereenkomst Kennis- en Ontwikkelprogramma InnovatieAgenda Duurzame Landbouw van 7 december 2016

- Looptijd van de samenwerking is ca. 4-6 jaar en gekoppeld aan de uitvoering van de InnovatieAgenda Duurzame Landbouw van de provincie Zuid-Holland;
- De samenwerking wordt jaarlijks geëvalueerd bij het opstellen van de jaarlijkse programmering.

De financiering van de activiteiten van het Kennis- en Ontwikkelprogramma vindt plaats op basis van co-financiering van de vier kennispartners en de inbreng van de provincie van de berekende tekorten. De kosten voor de provincie komen op ca. €325.000,- voor een periode van 4 jaar. Dit valt binnen het geprogrammeerde budget van ca. €360.000,- uit het werkbudget.

Tabel: Kennis activiteitenoverzicht 2016

Activiteiten	wanneer	Realisatie 2016
Intentieverklaring opstellen en ondertekenen met directeuren kennisinstellingen	Ondertekend op 7 december 2016	✓
Werkprogramma opstellen met werkverdeling partijen en financieringswijze	Q3-Q4 2016	✓
Ondersteunen proeftuinen	continue	✓
Kennis- en ontwikkelbijeenkomsten	Planning op basis van ontwikkelingen proeftuinen	⓪
Start strategisch team	Q4 2016	✓
Subsidieaanvraag POP3 maatregel 2.1 Trainingen, workshops ed. – onderdeel Kennisverspreiding	2017	⓪
Kennisondersteuning van innovatieprojecten in proeftuinen	Q4- continue	⓪
Jaarlijkse cyclus met strategisch team: voortgang, leergeschiedenis, duiding geleerde lessen, coördinatie activiteiten, identificeren nieuwe onderzoeksvragen, dynamische leeragenda	continue	✓

Legenda:

uitgevoerd

in uitvoering

Vooruitblik: wat gaan we doen in 2017

Het Kennis- en Ontwikkelprogramma gaat in 2017 en komende jaren de volgende activiteiten uitvoeren:

1. Strategisch teambijeenkomsten (sturing en coördinatie programma);
2. Kennisondersteuning aan innovatieprojecten in de proeftuinen;
3. Ambitiedagen;
4. Reflexieve monitoring van de proeftuinen en het programma als geheel;
5. Impactverkenningen en
6. Kennisdeling.

Tabel: Kennis activiteitenoverzicht 2017

Activiteiten	wanneer
Ondersteunen proeftuinen	continue
Kennis- en ontwikkelbijeenkomsten	Planning op basis van ontwikkelingen proeftuinen
Subsidieaanvraag POP3 maatregel 2.1 Trainingen, workshops ed. – onderdeel Kennisverspreiding	2017
Kennisondersteuning van innovatieprojecten in proeftuinen	continue
Financieringsaanvragen doen uit verschillende programma's voor bijdrage aan uitvoering Kennis- en Ontwikkelprogramma door de kennispartijen met ondersteuning provincie	2017- 2020
Ambitiedagen: geleerde lessen bundelen, profilering, communicatie	Najaar 2017
Monitoring van de proeftuinen	2017-2020
Monitoring van het programma als geheel	2017-2020
Impactverkenningen van de proeftuinen en InnovatieAgenda	2017-2020
Jaarlijkse cyclus met strategisch team: voortgang, leergeschiedenis, duiding geleerde lessen, coördinatie activiteiten, identificeren nieuwe onderzoeksvragen, dynamische leeragenda	continue

4.2.5 Brede netwerkbijeenkomsten; kennisdeling

Terugblik; wat hebben we gedaan

Bij deze activiteit gaat het erom om de opgedane ervaringen en kennis te delen met de volgers en andere belangstellenden uit de landbouw- en voedselketen. Dit is ook voor onze bestaande partners en nieuwe partners uit onze netwerken. Via deze brede netwerkbijeenkomst wordt het innovatienetwerk steeds groter.

Omdat we in 2016 gestart zijn en de eerste proeftuinen pas gaan starten in 2017 hebben deze bijeenkomst nog niet plaatsgevonden. Wel heeft er een kennisbijeenkomst over de Korte ketens plaatsgevonden vanuit de activiteiten van het Stimuleringskader Innovaties grondgebonden landbouw.

Tabel: Brede netwerk; activiteitenoverzicht 2016

Activiteiten	wanneer	realisatie 2016
Korte ketenbijeenkomst Zuid-Holland 15 september 2016 www.netwerkplatteland.nl	Q3	
Actiepunten uit korte ketenbijeenkomst uitvoeren	Start Q3 2016 tot/met 2017	

Legenda:

uitgevoerd

in uitvoering

Vooruitblik: wat gaan we doen in 2017

In 2017 gaan we starten met het verspreiden van de opgedane kennis en ervaring naar volgers en belangstellenden. Dat zal gaan om de actiepunten uit de Korte ketenbijeenkomst van september 2016, een programmering opstellen en een brede kennisbijeenkomst.

Tabel: Brede netwerk activiteitenoverzicht 2017

Activiteiten	wanneer
Actiepunten uit korte ketenbijeenkomst uitvoeren	Start Q3 2016 tot/met 2017
Planning opstellen voor Kennisdeling gebaseerd op onderwerpen, doelgroepen en werkwijzen	Q2-2017
Brede kennisbijeenkomsten op basis van programmering	2017-2020
Jaarlijkse programmering opstellen en bijstellen	periodiek

4.3 Communicatie-aanpak

Terugblik; wat hebben we gedaan

Na het vaststellen van de InnovatieAgenda en het Uitvoeringsplan zijn we gestart met het opstellen van een communicatiestrategie en hierop te baseren Communicatieplan Tevens is direct gewerkt aan een aantal

concrete communicatieactiviteiten zoals folders voor de POP3-maatregelen, teksten op de website POP3, ontwikkelen van logo's ed. en een social media strategie. Dit in samenspraak met de leden van het Platform Duurzame Landbouw.

Tabel: Communicatie activiteitenoverzicht 2016

Activiteiten	wanneer	Realisatie 2016
Starten met Communicatieplan opstellen en uitvoeren	Start Q3; Verder afhankelijk van planning activiteiten	
Identificeren behoeften communicatie bij doelgroepen	Q4 2016-Q1 2017	
Opbouw en in stand houden innovatienetwerk door organisatie van brede netwerkbijeenkomsten en kennis- en ontwikkelbijeenkomsten;	continue	
Profilering innovatienetwerk bestaande uit: platform, kennis- en ontwikkelprogramma en proeftuinen Duurzame Landbouw	continue	
Profilering provincie Zuid-Holland als netwerkpartner en faciliterende overheid	continue	
In kaart brengen bestaande externe bijeenkomsten waaraan wij kunnen deelnemen in de vorm van workshops, presentaties, een beleving etc.	Q3-Q4 en verder periodiek	
Ontwikkelen voorlichtingsmiddelen zoals communicatiemiddelen zoals banners, folders, infographics, filmpjes etc.	Q3-Q4	

Legenda:

uitgevoerd

in uitvoering

Vooruitblik: wat gaan we doen in 2017

In 2017 is de communicatie-aanpak uitgewerkt en zijn een aantal communicatiemiddelen ontwikkeld en gebruikt zoals twitter, facebook, folders POP3 ed. Deze zijn ondersteunend aan de activiteiten van het Platform, het Kennis- en Ontwikkelprogramma en aan de Proeftuinen.

Tabel: Communicatie activiteitenoverzicht 2017

Activiteiten	wanneer
Vervolg opstellen en uitvoeren Communicatieplan	Verder afhankelijk van planning activiteiten
Opbouw en in stand houden innovatienetwerk door organisatie van brede netwerkbijeenkomsten en van kennis- en ontwikkelbijeenkomsten;	continue
Profilering innovatienetwerk bestaande uit: platform, kennis- en ontwikkelprogramma en proeftuinen Duurzame Landbouw	continue
Profilering provincie Zuid-Holland als netwerkpartner en faciliterende overheid	continue
(Online) kennisuitwisseling- en verbreding over de proeftuinen mogelijk maken;	continue
In kaart brengen bestaande externe bijeenkomsten waaraan wij kunnen deelnemen in de vorm van workshops, presentaties, een beleving etc.	periodiek
Ontwikkelen voorlichtingsmiddelen zoals communicatiemiddelen zoals banners, folders, infographics, filmpjes etc.	Q3 2016 – Q2 2017
Ontwikkeling van een (online) community die gelijkgestemden verbindt en inspireert met de ontwikkelrichtingen, de proeftuinen Duurzame Landbouw en het kennisdelen	Q4-2016 en Q2-2017

Legenda:

uitgevoerd

in uitvoering

4.4 Indicatoren

Terugblik; wat hebben we gedaan

De begroting maakt een onderscheid in effectindicatoren en prestatie indicatoren. Effectindicatoren hebben betrekking op het strategisch doel en prestatie indicatoren op GS-taken. Het strategische doel is als volgt geformuleerd:

“Sterke positie voor duurzame en economische rendabele grondgebonden landbouw”

4.4.1 Effectindicator

Omdat er nog geen eenduidige effectindicator is voor duurzame landbouw is in de Begroting 2017 het voornemen opgenomen onderzoek te doen naar het opstellen van een Barometer Duurzame Landbouw Zuid-Holland, die bestaat uit verschillende duurzaamheidsaspecten¹³ zoals

- emissie van mest en mineralen met name ammoniak, stikstof, fosfaat e.d.;

¹³ Brief van Gedeputeerde Weber Voorzet Indicatoren duurzame landbouw dd. 15 september 2016

- emissie van broeikasgassen;
- biodiversiteit;
- waterkwaliteit;
- ruimtelijke kwaliteit van de cultuurlandschappen;
- aandeel duurzaam voedsel;
- structuur van de grondgebonden landbouw;
- economische output.

GS hebben na vaststelling van de Begroting 2017 in november 2016 aan Wageningen Economic Research (WecR) opdracht gegeven deze effectindicator Barometer Duurzame Landbouw te ontwikkelen (december 2016). Deze indicator zal een nauwe relatie hebben met de inhoud van het onderdeel 'Trends en ontwikkelingen in de grondgebonden landbouw'. Medio april 2017 levert de WER de rapportage Barometer Duurzame Landbouw op. Deze rapportage bevat een uitwerking van de deelindicatoren en is het fundament voor de te ontwikkelen Barometer Duurzame Landbouw. Deze rapportage en besluitvorming daarover wordt aangeboden bij de Voorjaarsnota 2017.

4.4.2 Prestatie-indicatoren

Bij prestatie indicatoren gaat het om indicatoren die aangeven of GS hun voorgenomen prestaties halen. De prestatie-indicatoren worden verdeeld naar de 3 taken¹⁴. Dit zijn dus prestaties waarop GS direct invloed heeft. Deze zijn nu vastgesteld bij de Begroting 2017.

De prestatie indicatoren zullen moeten laten zien hoe de uitvoering verloopt. Daarbij kijken we naar de thema's innovatieproces, duurzaamheid en economische cluster. De scores op deze prestatieindicatoren zal voor de eerste keer plaatsvinden bij de Jaarrekening 2017 omdat de uitvoering van de InnovatieAgenda net is gestart in de tweede helft van 2016.

Tabel taak 1.5.1 Opstarten programma's gericht op kennis, ontwikkeling en innovatie landbouw

Taak	Omschrijving indicator	Nulmeting	2017	2018	2019	2020
1.5.1.1	Het aantal Proeftuinen verdeeld naar de doelen	0				
	1. Kringlopen van grondstoffen					
	2. Regionale voedselketens					
	3. Biodiversiteit					
1.5.1.2	Het aantal deelnemers aan samenwerkingsverbanden die uitvoering geven aan proeftuinen	0				
1.5.1.3	Hoeveelheid geld proeftuinen (totaal en hoeveelheid subsidie)	0				

Tabel: taak 1.5.2. voorgestelde prestatie indicatoren InnovatieAgenda Duurzame Landbouw

Taak	Omschrijving indicator	Nulmeting	2017	2018	2019	2020
1.5.2.1	Samenwerkingsverband Platform Duurzame Landbouw	1	1	1	1	1
1.5.2.2	Samenwerkingsverband Kennis- en Ontwikkelprogramma	1	1	1	1	1
1.5.2.3	Aantal samenwerkingen met andere netwerkorganisaties	PM				

¹⁴ De taak 1.5.3 ('Faciliteren aanvragen kavelruil') is in 1.2 van deze Voortgangsrapportage kort verantwoord

4.4.3 Ontwikkelindicatoren¹⁵

Het gaat hier om indicatoren die betrekking hebben op de ontwikkelingen in het Innovatieproces gebaseerd op de vier voorwaarden daarvoor. Een goed innovatienetwerk is daarvoor onmisbaar¹⁶. Dit innovatienetwerk dient:

- Innovaties te ontwikkelen als antwoord op opgaven
- Innovaties in de praktijk te brengen
- Kennis en ervaring uit te wisselen
- Innovaties binnen en buiten het netwerk toegankelijk te maken.

Tabel: Ontwikkelindicatoren

Omschrijving indicator	2016
Aantal Platformbijeenkomsten	8
Aantal Kennis- en Ontwikkelbijeenkomsten	0
Aantal aanwezigen Kennis- en Ontwikkelbijeenkomsten	0
Frequentie aanwezigheid deelnemers Kennis- en Ontwikkelbijeenkomsten	0
Aantal brede netwerkbijeenkomsten	0
Aantal aanwezigen Brede bijeenkomsten	0
Frequentie aanwezigheid deelnemers brede netwerkbijeenkomsten	0

4.4.4 Trendindicatoren

Een eerste resultaat op de voorgestelde trendsindicatoren zal gerapporteerd worden in 2017. Bij het vaststellen van de effectindicator Barometer Duurzame Landbouw wordt ook duidelijk welke van onderstaande indicatoren onderdeel gaan uitmaken van deze barometer.

Indicator	Thema	Herkomst meetgegevens
Aantal melk- en kalfkoeien	Schaal en intensiteit	CBS
Aantal bedrijven met melk- en kalfkoeien	Schaal en intensiteit	CBS
Aantal bedrijven akkerbouw	Schaal en intensiteit	CBS
Areaal akkerbouw	Schaal en intensiteit	CBS
Gewasopbrengst (in kg), bv aardappelen of suikerbieten	Schaal en intensiteit	CBS
Weidegang	Duurzaamheid in primaire productie	CBS
Integraal Duurzame Stallen	Duurzaamheid in primaire productie	SMK
Aantal biologische bedrijven (akkerbouw)	Duurzaamheid in primaire productie	CBS
Aantal biologische bedrijven (melkveehouderij)	Duurzaamheid in primaire productie	CBS

¹⁵ Zie Brief van Gedeputeerde Weber Voorzet Indicatoren duurzame landbouw dd. 15 september 2016

¹⁶ Gebaseerd op: De innovatiemotor. Het versnellen van baanbrekende innovaties. Hekkert en M.Ossebaard, 2010

Indicator	Thema	Herkomst meetgegevens
Areaal biologische akkerbouw	Duurzaamheid in primaire productie	CBS
Areaal biologische melkveehouderij	Duurzaamheid in primaire productie	CBS
Areaal duurzame akkerbouw (gecertificeerd)	Duurzaamheid in primaire productie	SMK
Aantal bedrijven duurzame akkerbouw (gecertificeerd)	Duurzaamheid in primaire productie	SMK
Werkgelegenheid in primaire sector (akkerbouw, melkveehouderij)	Economische vitaliteit in de sector	WER
Toegevoegde waarde (akkerbouw, melkveehouderij)	Economische vitaliteit in de sector	WER
Inkomenspositie van bedrijf (akkerbouw, melkveehouderij)	Economische vitaliteit in de sector	WER

CBS= Centraal Bureau voor de Statistiek

SMK= Stichting Milieukeur

WER= Wageningen Economic Research

4.5 Werkbudget

Voor de uitvoering van de InnovatieAgenda Duurzame Landbouw is behalve het POP3 budget een werkbudget van maximaal 1 miljoen voor de periode 2016-2020 beschikbaar. Onderstaande tabel bevat een overzicht van de indicatieve verdeling van het merjarenbudget, de uitgaven in 2016 en welk budget er nog beschikbaar is voor de resterende uitvoeringsperiode.

Tabel: overzicht werkbudget 2016-2020¹⁷

Activiteiten	Indicatief budget per activiteit	uitgaven 2016	beschikbaar budget 2017-2020
openstellingsbesluiten			
POP3	€ 40.000	€ -	€ 40.000
inhuur deskundigen		€ -	€ -
communicatie-activiteiten		€ -	€ -
Roadshow initiatieven voor subsidieaanvragen	€ 100.000	€ 4.828	€ 95.172
samenwerking LTO		€ 4.828	€ -
communicatie-activiteiten		€ -	€ -
ondersteuning Platform Duurzame Landbouw	€ 300.000	€ 36.760	€ 263.240
uitvoeringsfase Platform ZH Voedsel families		€ 36.760	€ -
Kennis- en Ontwikkelprogramma	€ 360.000	€ -	€ 360.000
opdrachten Kennisinstellingen		€ -	€ -
communicatie-activiteiten		€ -	€ -

¹⁷ Zie brief gedeputeerde Weber, Vervolgstappen Ambitiedocument dd 29-8-2016 en GS brief Uitvoeringsplan InnovatieAgenda Duurzame Landbouw dd. 4-10-2016

Activiteiten	Indicatief budget per activiteit	uitgaven 2016	beschikbaar budget 2017-2020
Brede			
Netwerkbijeenkomsten	€ 60.000	€ -	€ 60.000
communicatie-activiteiten		€ -	€ -
Communicatie-algemeen	€ 100.000	€ 25.398	€ 74.602
communicatie-activiteiten		€ 25.398	€ -
Diversen	€ 40.000	€ -	€ 40.000
opstellen Barometer Duurzame Landbouw		€ -	€ -
		€ -	€ -
TOTAAL	€ 1.000.000	€ 66.986	€ 933.014

Voor de uitvoering van de activiteiten in de komende jaren is nog voldoende budget beschikbaar. In de komende jaren zal in ieder geval aan het Kennis- en Ontwikkelprogramma ca €325.000,- worden uitgegeven. De verdere uitgaven betreffen het opstellen van de Barometer Duurzame Landbouw, communicatie-activiteiten en inhuur deskundigen voor de POP3-aanvragen. Op dit moment is er geen aanleiding om de indicatieve budgetten per activiteit te veranderen.

5 Financieel overzicht

5.1 Inleiding

Het voortgangsrapport is inhoudelijk ingericht naar de begrotingsdoelen, de taken en producten. Daardoor is financiële informatie verdeeld over de paragrafen. In dit hoofdstuk is deze informatie samengevat in overzichten. Dat is geen nieuwe informatie, het is een samenvatting van de financiële informatie uit de paragrafen aangevuld met de cumulatieve voortgang. In de paragrafen 5.3 tot en met 5.5 worden overzichten gegeven van financieringsbronnen en programma's die doel overstijgend zijn. Daarin wordt de cumulatieve voortgang getoond van de besteding in deze programma's.

Dit betreft de financieringsbronnen:

- Plattelands Ontwikkeling Programma (POP3);
- Uitvoeringsprogramma Groen, Impuls hoofdlijnenakkoord 2012-2015, UPG 100;
- Uitvoeringsprogramma Groen, Impuls hoofdlijnenakkoord 2016-2019, UPG 40.

In onderstaande figuur is weergegeven aan welke doelen de financieringsbronnen bijdragen:

	1.3 Recreatie / Groenbeleving	1.4 Natuur / Biodiversiteit	1.5 Duurzame Landbouw
POP 3			
UPG 100			
UPG 40			

Figuur #:

De cumulatieve voortgang van de uitvoering NNN heeft uitsluitend betrekking op Doel 1.4 Natuur / Biodiversiteit en is opgenomen in § 3.1. Dit is opgenomen in hoofdstuk 3 om de verbinding tussen de uitvoeringsresultaten in hectares en de financiën beter zichtbaar te maken

Om de drie nieuwe P&C instrumenten voor Groen te kunnen realiseren is een herinrichting van de structuur van de financiële administratie noodzakelijk. De aansluiting met de historische structuur wordt geborgd met de was – wordt lijst die is opgenomen in paragraaf 5.6.

Voor de interpretatie van het financieel overzicht wordt nog opgemerkt dat specifiek voor groen (NNN en UPG) het principe van een 'gesloten systeem' geldt: meevallers blijven voor betreffende doelen en programma's beschikbaar. Nadelen worden ook binnen betreffende doelen en programma's opgevangen.

Bij de financiële realisatie worden twee situaties onderscheiden, te weten:

1. Indien de beschikking wordt afgegeven door het RVO wordt de last bij de provincie verantwoord op het moment dat de subsidie een betalingsverzoek bij het RVO heeft ingediend. Dit verzoek wordt veelal ingediend na afronding van de activiteiten.
2. Indien de beschikking door de provincie wordt afgegeven kan de last genomen worden vanaf het moment van de beschikking. De last dient genomen te worden naar rato van de voortgang van de uitvoering.

Hierdoor ontstaat er een discrepantie in de verslaglegging, onder meer in de jaarrekening en dit VGR, dit wordt met de volgende VGR opgelost. Daar waar er openstellingsbesluiten zijn genomen leiden die niet

direct tot kosten in de jaarrekening. Voor beide situaties geldt dat tussen het moment dat de kosten in de jaarrekening met enige vertraging zichtbaar worden.

In het PZG wordt er naar gestreefd beter inzicht te geven in het deel van het budget dat nog vrij besteedbaar is. Daarbij zal het verband tussen openstellen, beschikken en financiële realisatie zichtbaar worden gemaakt.

5.2 Natuur Netwerk Nederland (NNN) in § 3.1

Het financiële overzicht met de voortgang van de uitvoering NNN heeft uitsluitend betrekking op Doel 1.4 Natuur / Biodiversiteit en is beschreven in § 3.1.

5.3 Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)

Het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2020 Zuid-Holland (POP3) is een financieringsinstrument waarmee Europese middelen ingezet kunnen worden bij de realisatie van provinciaal beleid (begrotingsdoelen 1.2, 1.4 en 1.5.) De POP3-periode is gestart in 2014. De Uitvoeringsregeling POP-3 Zuid-Holland d.d. 14 april 2015 heeft 13 onderdelen voor de realisatie van het *niet-grondgebonden* deel van het POP3. Elk onderdeel heeft een *budget* dat geprogrammeerd is aan de hand van een meerjarige planning van subsidieopenstellingen. Dat resulteert - per onderdeel - in

- a) jaarlijkse begrotingsvoorstellen met budgetplafond(s),
- b) een jaarlijkse afspraak met het EU-betalorgaan RVO.nl over de inzet voor behandeling van subsidieaanvragen en
- c) openstellingsbesluit(en).

Op basis van openstellingsbesluiten kan een POP3-subsidie worden aangevraagd en verleend. In 2020 kunnen voor het laatste POP3-subsidies worden verleend. De uitvoeringsduur van projecten is maximaal 3 jaar. De projectuitvoering loopt daarom tot het einde van 2023.

Het kost een groot aantal weken voordat de realisatie van een openstelling zichtbaar is. Na sluiting van de openstellingstermijn bedraagt de behandeltermijn van de aanvragen (maximaal) 22 weken. Bij de subsidieverlening vindt nog geen uitbetaling van het subsidiebedrag plaats. Uitbetaling van de subsidie vindt plaats op basis van werkelijke gemaakte en betaalde kosten. De ontvanger van de subsidie dient een betaalverzoek in. De termijn voor behandeling van een betaalverzoek bedraagt (maximaal 13) weken.

In onderstaand overzicht wordt weergegeven hoe de POP3 middelen zijn verwerkt in de provinciale begroting.

POP3 en SNL (excl. Uitvoeringskosten).

Bedragen x € 1.000

Weergave
naar:

		2016			Cumulatief		
		Budget	Realisatie	Ruimte	Budget	Realisatie	Ruimte
Provinciaal doel	DOEL 1-2 - Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	1.679	0	1.679	18.260	0	18.260
	DOEL 1-4 - De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt	159	0	159	45.480	0	45.480
	DOEL 1-5 - Sterke positie duurzame econ.rendabele grondgeb.landbouw	661	103	558	21.680	103	21.577
	Totaal	2.500	103	2.397	85.420	103	85.317
Financieringsbron	Aandeel EU	1.250	0	1.250	45.365	0	45.365
	Aandeel provincie	0	0	0	29.800	0	29.800
	Aandeel provincie tlv UPG40	497	0	393	497	103	
	Aandeel PZH uit reserve Groene ambitie	0	0	0	6.138	0	6.138
	Bijdrage derden	753	0	753	3.620	0	3.620
	Totaal	2.500	103	2.397	85.420	103	85.317

Toelichting.

De begroting 2016 is gebaseerd op gegevens van voor het moment waarop de Budgetbrief van het Regiebureau POP werd ontvangen. In bovenstaand overzicht is € 45 mln. aan EU-middelen beschikbaar. Volgens de budgetbrief van maart 2016 blijkt een EU-bedrag beschikbaar van € 52,24 mln.

Voor een aantal onderdelen in de uitvoeringsregeling POP-3 Zuid-Holland is in het kader van de begroting 2016 bovendien nog uitgegaan van een gegeven EU-budget waarvoor 50% cofinanciering nodig was. Uit de Budgetbrief blijkt dat voor die onderdelen naast het EU-budget *geen* cofinanciering nodig is. Het vergoedingspercentage blijkt 100% te zijn. Bij Najaarsnota 2017 zal dat worden gecorrigeerd voor de begroting van 2017 e.v. jaren.

In de bovenstaande financiële tabel worden de begrotings- en jaarrekeningcijfers 2016 weergegeven en in de laatste drie kolommen de cumulatieve financiële voortgang.

In bijlage III POP3 is de inzet van middelen per subsidieparagraaf weergegeven. In bovenstaande tabel is een recapitulatie weergegeven van de totaalbedragen naar begrotingsdoel en financieringsbron.

Te lezen is dat de omvang van het totale programma zoals verwerkt in de meerjarenbegroting € 85 mln. bedraagt. Dit bedrag is opgebouwd uit ca € 30 mln provinciale middelen, € 6 mln. aan reservemiddelen uit de reserve Groene Ambities, € 45 mln Europese middelen en € 3 mln middelen van derden.

Zoals uit de tabel is af te leiden zijn de Europese middelen opgenomen in de provinciale begroting. De EU-geldstroom loopt direct via de RVO zonder tussenkomst van de provincie. De begrote EU-middelen zijn gebaseerd op budgetbrieven van het Rijk. Ten behoeve van het PZG worden de cofinancieringsbijdragen van de EU en bijdragen van derden geactualiseerd.

Bij de financiële realisatie worden er twee situaties onderscheiden, te weten:

1. Indien de beschikking wordt afgegeven door de RVO.nl wordt de last bij de provincie verantwoord op het moment dat de subsidiënt een betalingsverzoek bij de RVO.nl heeft ingediend. Dit verzoek wordt veelal ingediend na afronding van de activiteiten.
2. Indien de beschikking door de provincie wordt afgegeven kan de last genomen worden vanaf het moment van de beschikking. De last dient genomen te worden naar rato van de voortgang van de uitvoering.

Voor beide situaties geldt dat tussen het moment dat de last in de jaarrekening wordt verwerkt en het moment van openstellen jaren kunnen liggen. De realisatie wordt met vertraging zichtbaar in de jaarrekening.

Realisatie 2016.

De begroting voor het Europese subsidieprogramma POP3 (Plattelands Ontwikkelings Programma) is in 2016 onderschreden met € 2,4 mln. Dit is onder andere veroorzaakt door een late start van het subsidieproces vanwege automatiseringsproblemen bij de RVO (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) dat de subsidieaanvragen verwerkt. Hierdoor is over 2016 de bijdragen van de Waterschappen en Europa niet in rekening worden gebracht, deze blijven wel beschikbaar. Om een goed beeld te schetsen ten aanzien van de uitputting van de jaarschijf 2016 kan het volgende aangegeven worden.

GS hebben met het oog op de uitvoering van de InnovatieAgenda Duurzame landbouw in september 2016 een drietal openstellingsbesluiten genomen op grond van de Uitvoeringsregeling POP-3.

- openstelling POP3-maatregel 2.7 'Samenwerking duurzame innovaties landbouw Zuid-Holland 2016': open van 15 september 2016 t/m 17 november 2016 (beschikbaar € 1.000.000).
- openstelling POP3-maatregel 2.1 'Kennisoverdracht duurzame innovaties landbouw 2016': open van 14 november 2016 t/m 18 januari 2017 (beschikbaar € 500.000).
- openstelling POP3-maatregel 2.2 'Fysieke investeringen duurzame innovaties landbouw 2016': open van 28 november 2016 t/m 25 januari 2017 (beschikbaar € 2.319.000).

De openstelling op POP3 maatregel 2.7 voor landbouw heeft in november 2016 geresulteerd in 18 aanvragen. Het beschikbare bedrag is hierbij overtekend. GS rapporteren in 2017 over de toekenning.

In 2017 en volgende jaren volgen ten behoeve van de uitvoering van deze InnovatieAgenda Duurzame Landbouw openstellingsbesluiten voor andere subsidiemaatregelen uit deze uitvoeringsregeling.

GS zetten ook via de openstelling POP3-maatregel 2.3 'Jonge Landbouwers Zuid-Holland 2016' in op de verduurzaming van de landbouw. GS heeft deze regeling opengesteld in de periode van 1 maart t/m 15

april 2016. Er zijn 47 aanvragen ingediend. Er zijn 41 aanvragen toegewezen voor een totaal bedrag van € 676.500,16.

Daarnaast zijn in 2016 de volgende regelingen opgesteld:

- openstelling POP3-maatregel 3 'Lopende kosten LEADER Zuid-Holland 2016', open van 1 maart t/m 31 maart 2016 (beschikbaar € 1.120.000)
- openstelling POP3-maatregel 2.6 'niet-productieve investeringen water Zuid-Holland 2016': open van 20 juni t/m 1 september (beschikbaar € 5.230.000)
- openstelling POP3-maatregel 2.7 'Samenwerking innovaties water 2016', open van 28 november t/m 25 januari 2017 (beschikbaar € 210.000)

De openstelling POP3-maatregel 3 'projecten LEADER Zuid-Holland 2017' is opgesteld in de periode van 12 december 2016 t/m 31 januari 2017 (beschikbaar € 420.000).

Er was een bedrag van € 195.000,- voor Holland Rijnland en € 225.000,- voor Polders met Waarden beschikbaar. GS rapporteren in 2017 over de toekenning.

SNL.

In het kader van de SNL zijn de volgende openstellingenbesluiten genomen.

- Openstellingsbesluit voor de Subsidieregeling natuur- en landschapsbeheer Zuid-Holland 2016, voor het onderdeel Agrarisch Natuurbeheer (Citeertitel Openstellingsbesluit SNL, onderdeel Agrarisch Natuurbeheer 2017). Paragraaf 2 Collectief Agrarisch Natuurbeheer onder de SNL2013: open van 15 november t/m 31 december 2016 (beschikbaar € 200.000)
- Openstellingsbesluit voor de Subsidieregeling natuur- en landschapsbeheer Zuid-Holland 2016, voor het onderdeel Agrarisch Natuurbeheer (Citeertitel Openstellingsbesluit SNL, onderdeel Agrarisch Natuurbeheer 2017). Paragraaf 1 Agrarisch Natuurbeheer onder de SNL2016: open van 1 september t/m 30 september 2016; Wijziging openstellingsbesluit SNL, onderdeel Agrarische Natuurbeheer 2017 i.v.m. de wijziging van subsidieplafonds (beschikbaar € 1.625.000).

5.4 Uitvoeringsprogramma Groen 40 (UPG 40)

Uitvoeringsprogramma Groen impuls Hoofdlijnenakkoord €40 mln.

Bedragen x € 1.000

Doel	Budget	Realisatie	Te realiseren
DOEL 1-2 - Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	86	0	86
DOEL 1-3 - Groenblauwe struct.versterkt samenhang stad-land&recr.landschap	6.986	845	6.140
DOEL 1-4 - De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt	80	0	80
DOEL 1-5 - Sterke positie duurzame econ.rendabele grondgeb.landbouw	2.048	213	1.836
Eindtotaal	9.200	1.058	8.142

Toelichting.

GS hebben in 2016 twee nieuwe subsidieregelingen die betrekking hebben op het groene beleidsveld vastgesteld als opvolgers van de Uitvoeringsregeling groen Zuid-Holland 2014 (Urg). Dit betreffen de Subsidieregeling gebiedsprogramma's groen Zuid-Holland 2016 en de Subsidieregeling groen Zuid-Holland 2016. PS hebben in november 2016 voor de Subsidieregeling gebiedsprogramma's groen Zuid-Holland 2016 een subsidieplafond van € 25.215.000,- vastgesteld voor het jaar 2016. Op basis van de Subsidieregeling zijn alle beschikbare middelen voor de Landschapstafels eind 2016 / begin 2017 beschikbaar. De lasten vallen echter niet in 2016 zoals was geraamd. Deze worden gespreid over de jaren 2017-2019 als last in de exploitatie. De lasten voor de Landschapstafels worden betaald uit de hiervoor beschikbare beschikbaar gestelde € 40 miljoen (UPG) uit het Hoofdlijnenakkoord. De wijzigingen van het kasritme worden bij Voorjaarsnota 2017 en Begroting 2018 ter besluitvorming voorgelegd.

5.5 Uitvoeringsprogramma Groen 100 (UPG 100)

De provincie heeft tot een totaal bedrag van € 82 miljoen aan subsidies verleend. Een totaal bedrag van € 12 miljoen is thans belegd voor het verlenen van subsidies en € 6 miljoen is gereserveerd voor sectorale subsidies. Het gereserveerde bedrag is beschikbaar op grond van Subsidieregeling Groen voor de jaren 2017, 2018 en 2019. Hiervoor worden subsidieplafonds tegelijk met de begroting vastgesteld -

Bovenstaande bedragen zijn ontleend aan de subsidiebeschikkingenadministratie. In de jaarrekening worden de daadwerkelijke betaalde subsidies door de provincie verantwoord. Aansluiting tussen de subsidiebeschikkingenadministratie en de betaalde subsidies wordt bij het PZG zichtbaar gemaakt.

5.6 Was- wordt tabellen 2016

Om de drie nieuwe P&C instrumenten voor Groen te kunnen realiseren is een herinrichting van de structuur van de financiële administratie noodzakelijk. Hierdoor is het mogelijk de uitvoeringsresultaten van de beleidsdoelen Groen beter aan te sluiten op de bestedingen en programmering. Het sluit beter aan op de rol die de provincie inneemt. De rol van regisseur / ontwikkelaar, de rol van beheerder of de rol van initiator / innovator. Bij de herinrichting is direct invulling gegeven aan de wens van de Commissie Duurzame Ontwikkeling om onderscheid te maken naar realisatie en beheer van groen, van recreatiegebieden en natuurgebieden en het beheer ervan. Om die reden zijn de taken voor de begrotingsdoelen 1.3 Recreatie / groenbeleving en 1.4 Natuur / biodiversiteit aangepast in:

- Ontwikkeling en realisatie
- Beheer en onderhoud
- Innovatie en Participatie.

Voor het doel 1.5 duurzame landbouw is het onderscheid realisatie en beheer niet van toepassing, deze taken blijven ongewijzigd. De herinrichting van de structuur van de financiële administratie, de aanpassing van de taken en de budgetverschuivingen worden aan Provinciale Staten ter formele besluitvorming voorgelegd bij de Voorjaarsnota 2017.

Bij de herinrichting wordt een tweetal budgetwijzigingen voorgesteld. De eerste wijziging betreft het budget voor intensivering handhaving en toezicht recreatiegebieden. Dit budget (€0,5 mln.) wordt verplaatst van doel 1.4 naar doel 1.3 omdat het beheerskosten van recreatiegebieden betreft.

De tweede wijzigingen betreft het overhevelen van het budget (€2,2 mln.) van doel 3.4 naar doel 1.3 in het kader van landschapselementen.

Na vaststelling van de jaarrekening 2016 zal de nieuwe structuur in de financiële administratie worden doorgevoerd met als startdatum 1 januari 2017. In onderstaande tabellen is weergegeven hoe de transitie vanuit de oude naar de nieuwe structuur is vorm gegeven op doel niveau. Per doel zijn er twee tabellen, de eerste is de opzet volgens de jaarrekening 2016 en de tweede tabel zijn de jaarrekeningcijfers 2016 volgens de nieuwe structuur. Weergegeven is de begroting versus realisatie. Op deze wijze is de aansluiting met de oude structuur geborgd.

Doel 1.3 Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap.

Begroting versus realisatie oude structuur tot en met 2016.

Taak	Produkt	Budget	Realisatie
TAAK 1-3-1 - Realiseren en verbeteren recreatieve groen-en watergebieden	Aantal ha recreatief gebied dat jaarlijks wordt heringericht	4.122	4.597
	Actueel groenbeleid en verordeningen	1.051	1.205
	Bijdrage recreatieschappen	7.510	7.068
	Jaarlijkse groei van het aantal hectare recreatiegebieden	1.161	893
	Jaarlijkse groei van het aantal ha ingericht recreatiegebied	0	6
TAAK 1-3-2 - Real.&verb.recr.routestruct.&aansluiting stedelijk gebied	Jaarl.groei aantal km.nieuwe/verbet.recr.stad-landverbind.	6.836	6.575
TAAK 1-3-4 - Organiseren uittreden uit de recreatieschappen&afbouw G.Z-H	GZH Beheer	-7.533	-5.469
TAAK 1-3-3 - Verbind.&onderst.vrijw.inzet i.h.groen incl.maatsch.&groene	Verbinden en ondersteunen vrijwilligersinzet i.h.groen incl.	800	769
Subtotaal directe kosten en subsidies		13.948	15.645
TAAK 1-3-1 - Realiseren en verbeteren recreatieve groen-en watergebieden	Kapitaal-en apparaatslasten taak 1.3.1	2.149	2.027
TAAK 1-3-2 - Real.&verb.recr.routestruct.&aansluiting stedelijk gebied	Kapitaal-en apparaatslasten taak 1.3.2	804	764
TAAK 1-3-4 - Organiseren uittreden uit de recreatieschappen&afbouw G.Z-H	Kapitaal- en apparaatslasten taak 1.3.4	0	0
	GZH Beheer	11.985	9.266
TAAK 1-3-3 - Verbind.&onderst.vrijw.inzet i.h.groen incl.maatsch.&groene	Kapitaal- en apparaatslasten taak 1.3.3	339	322
Subtotaal apparaats- en kapitaallasten		15.276	12.379
Totaal doel 1.3 incl. apparaats- en kapitaallasten		29.224	28.023

Structuur doel 1.3 miv begrotingsjaar 2017.

Taak	Produkt	Budget	Realisatie
Recreatie: Realisatie & ontwikkeling	Realiseren recreatiegebieden door PZH	400	400
	Ontwikkeling en inrichting recreatiegebieden door derden	243	0
	Recreatie: realisatie door landschapstafels	335	585
	Realisatie Routenetwerken	3.586	3.586
	Recreatie: Realisatie & ontwikkeling alg	345	328
Recreatie: Beheer & Onderhoud	Beheer en onderhoud provinciale eigendommen met recreatiefunctie	922	1.312
	Beheer recreatieve routenetwerken	0	0
	Toegankelijkheid natuurgebieden	0	0
	Beheer schapsterreinen	5.173	4.748
	Recreatie: Beheer & Onderhoud Algemeen	0	0
Recreatie: Innovatie & Participatie	Groenparticipatie	800	800
	Doorontwikkeling routenetwerken	0	0
	Transitie GZH	0	0
	Organisatiekosten recreatie	0	0
	Recreatie: Innovatie & Participatie algemeen	0	0
Subtotaal directe kosten en subsidies nieuwe structuur		13.948	15.645
TAAK 1-3-1 - Realiseren en verbeteren recreatieve groen-en watergebieden	Kapitaal-en apparaatslasten taak 1.3.1	2.149	2.027
TAAK 1-3-2 - Real.&verb.recr.routestruct.&aansluiting stedelijk gebied	Kapitaal-en apparaatslasten taak 1.3.2	804	764
TAAK 1-3-4 - Organiseren uittreden uit de recreatieschappen&afbouw G.Z-H	Kapitaal- en apparaatslasten taak 1.3.4	0	0
	GZH Beheer	11.985	9.266
TAAK 1-3-3 - Verbind.&onderst.vrijw.inzet i.h.groen incl.maatsch.&groene	Kapitaal- en apparaatslasten taak 1.3.3	339	322
Subtotaal apparaats- en kapitaallasten		15.276	12.379
Totaal doel 1.3 incl. apparaats- en kapitaallasten		29.224	28.023

Doel 1.4 De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt.

Begroting versus realisatie oude structuur tot en met 2016.

Taak	Produkt	Budget	Realisatie
TAAK 1-4-1 - Beschikb.krijgen grond inr.rest.Nat.netw.Ned.incl.verbind.	IODS	75	75
	Jaarl.groei van het aantal ha nieuw ingericht natuurgebied	4.349	3.667
	Jaarl.groei van het aantal ha nieuw verworven natuurgebied	14.468	13.587
	PMR/750ha	66	123
TAAK 1-4-3 - Actualiseren Natura 2000 beheerplannen&nalev.overeeng.afspr.	Actualiseren Natura 2000 beheerplannen	5.907	3.489
TAAK 1-4-4 - Faciliteren agrarisch natuur- en landschapsbeheer	Perc.agrarisch gebied dat voldoet aan vastgest.beheerplannen	4.534	3.485
TAAK 1-4-2 - Organiseren en innoveren natuurbeheer in Natuurnetwerk Ned.	Perc.natuurgebied dat voldoet aan vastgestelde beheerplannen	11.902	10.841
TAAK 1-4-5 - Facil.verh.biodiversiteit overig gebied&beh.beschermde soort	Fac.verh.biodiversiteit in overig gebied&behoud besch.soort.	80	80
Subtotaal directe kosten en subsidies		41.380	35.347
TAAK 1-4-1 - Beschikb.krijgen grond inr.rest.Nat.netw.Ned.incl.verbind.	Kapitaal-en apparaatslasten taak 1.4.1	763	737
TAAK 1-4-3 - Actualiseren Natura 2000 beheerplannen&nalev.overeeng.afspr.	Kapitaal- en apparaatslasten taak 1.4.3	1.144	1.087
TAAK 1-4-4 - Faciliteren agrarisch natuur- en landschapsbeheer	Kapitaal- en apparaatslasten taak 1.4.4	524	498
TAAK 1-4-2 - Organiseren en innoveren natuurbeheer in Natuurnetwerk Ned.	Kapitaal- en apparaatslasten taak 1.4.2	1.113	1.058
TAAK 1-4-5 - Facil.verh.biodiversiteit overig gebied&beh.beschermde soort	Kapitaal- en apparaatslasten taak 1.4.5	647	615
Subtotaal apparaats- en kapitaallasten		4.192	3.995
Totaal doel 1.4 incl. apparaats- en kapitaallasten		45.572	39.343

Structuur doel 1.4 miv begrotingsjaar 2017.

Taak	Product	Budget	Realisatie
Biodiversiteit: Realisatie & Ontwikkeling	Gouwe Wiericke	4.315	4.189
	Krimpenerwaard	7.160	6.997
	Deltanatuur	495	368
	Overig NNN	4.036	3.577
	Strategische reservering (2021-2027)	0	0
	Ecologische verbindingzones	0	0
	Grondtransacties GVG en pachttopbrengsten	0	-165
	Compensatie NNN	454	454
	Biodiversiteit: Realisatie & ontwikkeling alg	1	129
Biodiversiteit: Beheer & Onderhoud	Natuurbeheer NNN (SNL / SKNL)	10.436	9.710
	Agrarisch natuurbeheer	3.334	3.485
	Natura2000 / PAS	5.907	3.489
	Wet Natuur / soortenbeleid/ faunabeheer	4.009	3.034
	Biodiversiteit: Beheer & Onderhoud alg	0	0
Biodiversiteit: Innovatie & Organisatie	Biodiversiteit: Innovatie & Organisatie alg	1.200	0
	Monitoring Natuur	0	0
	Vergroting biodiversiteit buiten NNN	0	0
	POP3 tbv biodiversiteit	80	80
Subtotaal directe kosten en subsidies		41.425	35.347
TAAK 1-4-1 - Beschikb.krijgen grond inr.rest.Nat.netw.Ned.incl.verbind.	Kapitaal-en apparaatslasten taak 1.4.1	763	737
TAAK 1-4-3 - Actualiseren Natura 2000 beheerplannen&nalev.overeeng.afspr.	Kapitaal- en apparaatslasten taak 1.4.3	1.144	1.087
TAAK 1-4-4 - Faciliteren agrarisch natuur- en landschapsbeheer	Kapitaal- en apparaatslasten taak 1.4.4	524	498
TAAK 1-4-2 - Organiseren en innoveren natuurbeheer in Natuurnetwerk Ned.	Kapitaal- en apparaatslasten taak 1.4.2	1.113	1.058
TAAK 1-4-5 - Facil.verh.biodiversiteit overig gebied&beh.beschermde soort	Kapitaal- en apparaatslasten taak 1.4.5	647	615
Subtotaal apparaats- en kapitaallasten		4.192	3.995
Totaal doel 1.4 incl. apparaats- en kapitaallasten		45.618	39.343

BIJLAGEN

I Tabel en kaart natuurcompensatie

II Tabel alle CBS Provinciale Indicatoren biodiversiteit

III Tabel Financiën POP3.

IV Tabel Financiën UPG40 Hoofdlijnenakkoord

V Voortgang van de landschapstafels

Bijlage I Tabel natuurcompensatie

Voortgangrapportage Groen 2016: realisatie groencompensatieprojecten

Uitgevoerd 1997-2014: zie beantwoording technische vragen van de Partij voor de Dieren over natuurcompensatie d.d. 10-09-2015

K	Compensatieplichtig plan of project (gemeente)	U	Ingreepp gebied	Compensatieopgave		Compensatiegebied	Opmerkingen
				fysiek	kwalitatief		

Uitgevoerd 2015-2016: initiatiefnemer provincie Zuid-Holland

17b	Aanleg N207, Zuidelijke Randweg Gouda (Gouda en Krimpenerwaard)	J	Polder Veerstablok (Bw)	5.0 ha		Polder Het Oudeland van Ouddorp	In 2015 in ingerichte vorm en mét kwalitatieve verplichting in eigendom overgedragen aan eindbeheerder (particulier). Realisatie dateert al van vóór 2015.
20a	Aanleg Overslagterminal Alphen (OTA, Alphen aan den Rijn)	J	Elfenbaan (NNN)	4.0 ha		Polder Steekt	In 2015 in ingerichte vorm en mét kwalitatieve verplichting in eigendom overgedragen aan eindbeheerder (particulier). Realisatie dateert al van vóór 2015.
20b	Idem	J	Idem	4.4 ha		Elfenbaan	Compensatie door aanleg stapsteen in ontbrekende schakel van Elfenbaan.
42a-d	Aanleg Rijnlandroute (Katwijk en Leiden)	N	Papenwegse Polder (Bw)	3.6 ha	18.6 ha	Papenwegse Polder (a), Duivenvoordse Polder (b), Polder Hoogeweg (c), Elsbroekerpolder (d)	Compensatie door particulier natuurbeheer en <i>aanvullend</i> agrarisch natuurbeheer (12 jaar)
48	Reconstructie N210 (Krimpenerwaard)	J	Polders Schuwagt, Den Hoek en Bergambacht (Bw)		25.0 ha	Polder Bloemendaal	Compensatie door <i>aanvullend</i> agrarisch natuurbeheer op SBB-percelen die bij herijking EHS in 2013 zijn afgevallen.

In uitvoering 2015-2016: (mede)initiatiefnemer provincie Zuid-Holland

45	Verbreding N444 en reconstructie Nagelbrug (Teylingen)	J	Overbosch (NNN)	0.15 ha		Ecologische verbinding langs de Haarlemmer Trekvaart	Compensatieverplichting overgedragen aan gemeente Teylingen.
----	--	---	-----------------	---------	--	--	--

In voorbereiding 2015-2016: (mede)initiatiefnemer provincie Zuid-Holland

43a-b	Verbreding N207-noord (Alphen aan den Rijn, Kaag en Braassem)	J	Polder Vierambacht en Wassenaarsche Polder (Bw)		18.5 ha	Polder Vierambacht (a), Korteraarsche Hoek (b)	Compensatie door agrarisch natuurbeheer <i>aanvullend</i> aan gebiedsaanvraag ANV De Hollandse Venen. Compensatieopgave gekapitaliseerd en in Groenfonds gestort. Compensatieverplichting overgedragen aan de gemeente Alphen a/d Rijn. Uitvoering
-------	---	---	---	--	---------	--	--

						vanaf 2017.
--	--	--	--	--	--	-------------

Uitgevoerd 2015-2016: initiatiefnemer Rijk, gemeenten, waterschappen of particulieren

21b	Aanleg Westergouwe (Gouda en Zuidplas)	U	Zuidplaspolder (Bw)	20.0 ha		Ecologisch rustgebied' Groenblauwe zone Westergouwe	Initiatiefnemer gemmenten Gouda en Zuidplas.
31b	Aanleg A4 Delft-Schiedam (Midden-Delfland, Schiedam)	J	Vockestaert (Bw)	15.0 ha		Polder Noord-Kethel	Initiatiefnemer ministerie van I&M, Rijkswaterstaat. Overdracht aan eindbeheerder in voorbereiding.
35	Museum Voorlinden (Wassenaar)	J	Landgoed Voorlinden (NNN)	0.6 ha		Landgoed Zuidwijk, Papenwegse Polder	Initiatiefnemer particulier.
41	Dijkversterking Hoeksche Waard-noord (Binnenmaas en Oud-Beijerland)	J	Boschengriend en Gorsdijk (NNN)	1.3 ha		Vlietmonding, Mijlbos	Initiatiefnemer: Waterschap Hollandse Delta.
44	Waterberging Leendert de Boerspolder (Kaag en Braassem)	J	Leendert de Boerspolder (Bw)		3.8 ha	Grote Hemmeerpolde r	Initiatiefnemer Hoogheemraadschap van Rijnland. Compensatie door <i>aanvullend</i> agrarisch natuurbeheer (12 jaar).
46	Dijkversterking Krimpen en bochtverlegging (Krimpen a/d IJssel en Krimpenerwaard)	J	Stormpoldervloedbos (NNN)		0.43 ha	Stormpoldervloedbos en omgeving	Initiatiefnemer Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard.
48	Aanleg rondweg Boskoop-oost	J	Polder Middelburg (Bw)	4.0 ha		Polder Reeuwijk	Initiatiefnemer gemeente Alphen aan den Rijn. Aansluitend hieraan is ook nog 4.5 ha watercompensatie gerealiseerd.

In uitvoering 2015-2016: initiatiefnemer Rijk, gemeenten, waterschappen of particulieren

4c	Aanleg HSL-zuid, Verbreding A4-noord (Kaag en Braassem, Leiden, Leiderdorp)	J	Polderpark Cronesteijn (R)	2.4 ha		't Vogelhoff fase 2 (Oostvlietpolder)	Initiatiefnemer ministerie van I&M. Compensatieverplichting overgedragen aan gemeente Leiden.
6	Aanleg HSL-zuid (Zwijndrecht)	J	Devel en Develoovers, Develbos, Polder Hooge Nesse (NNN, R)	18.3 ha		Develoovers, Polder Het Buitenland (Heerjansdam)	Zie beantwoording statenvragen 3123 d.d. 31-01-2016. Initiatiefnemer ministerie van I&M. Compensatieverplichting overgedragen aan Staatsbosbeheer.
32	Dijkversterking Kinderdijk - Schoonhovense Veer (Molenwaard)	U	Lek- uiterwaarden (NNN)		1.9 ha	Uiterwaarden Lek (Koekoeksche Waard, bij Tienhoven)	Initiatiefnemer Waterschap Rivierenland.
36	Overnachtingshaven Bergambacht	U	Lek- uiterwaarden, De Gorzen (NNN)	2.0 ha	1.6 ha	Uiterwaarden Lek (Oostelijk Balkengat bij De Zaag)	Initiatiefnemer ministerie van I&M.

40	Dijkversterkingen Spui-oost en Hoeksche Waard-zuid (Korendijk, Cromstrijen en Strijen)	U	Spuigorzen, Oosterse Laagjes en Hoogezandse Gorzen (NNN, N2000)	8.0 ha		Buttervlietpolder-oost	Initiatiefnemer Waterschap Hollandse Delta. Grondverwerving afgerond. Start inrichting compensatiegebieden 2017.
----	--	---	---	--------	--	------------------------	--

In voorbereiding 2015-2016: initiatiefnemer Rijk, gemeenten, waterschappen of particulieren

4b	Aanleg HSL-zuid en verbreding A4-noord (Kaag en Braassem)	J	Polderpark Cronesteijn, Bos- en Munnikenpolder (R)		6.5 ha	Ghoybos	Zie beantwoording statenvragen 3123 d.d. 31-01-2016. Initiatiefnemer ministerie van I&M. Compensatieverplichting overgedragen aan gemeente Leiderdorp iom Kaag en Braassem. Bosvorming en recreatieve herinrichting start in 2017.
34	Aanleg rondweg Voorhout, woningbouw Hooghkamer (Teylingen)	U	Polder Boekhorst (Bw)		17.6 ha	Polder Boterhuis	Initiatiefnemer gemeente Teylingen.

Legenda

K	Kaart groencompensatiegebieden in Zuid-Holland
17b	nummer op kaart

U	Stand van zaken uitvoering compensatieplichtig plan of project
J	Uitgevoerd
N	Nog niet uitgevoerd
U	In uitvoering

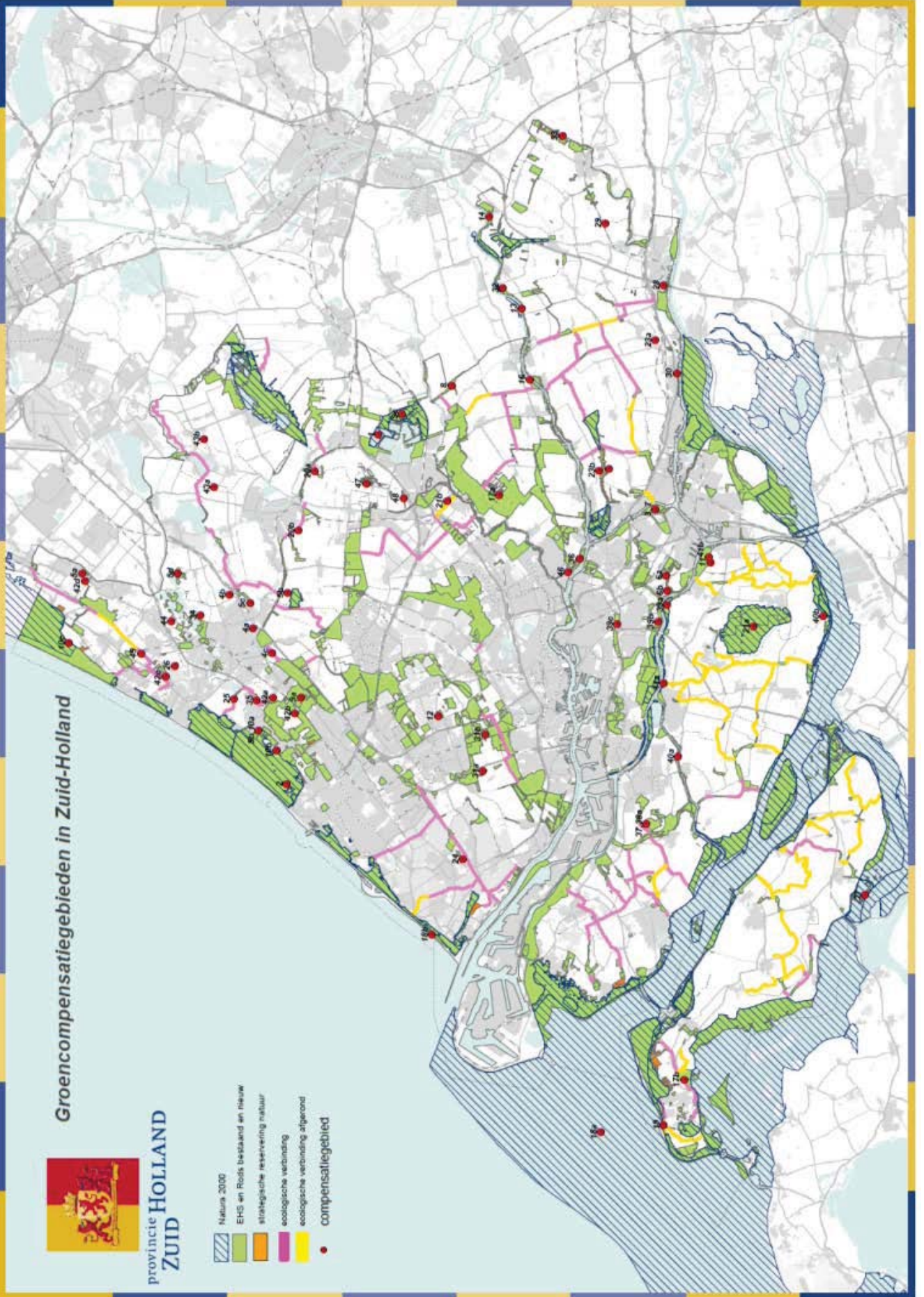
	Ingreeppgebied
NNN	Natuur Netwerk Nederland
N2000	Natura 2000-gebied
Bw	Belangrijk weidevogelgebied
R	Recreatiegebied om de Stad

Groencompensatiegebieden in Zuid-Holland

provincie **HOLLAND**
ZUID

- Natura 2000
- EHS en Roldi bestaand en nieuw
- strategische reservering natuur
- ecologische verbinding
- ecologische verbinding afgerond
- compensatiegebied

II Tabel alle CBS Provinciale Indicatoren biodiversiteit

LPI Nederland/Zuid-Holland
LPI Zuid-Holland terrestrisch
LPI Zuid-Holland zoetwater
LPI Zuid-Holland vlinder
LPI Zuid-Holland libellen
LPI Zuid-Holland vogels
LPI Zuid-Holland amfibieën
LPI Zuid-Holland vissen
LPI Zuid-Holland zoogdieren
WMBN¹⁸ Nederland/Zuid-Holland
WMBN grasland
WMBN zoetwater
WMBN moeras
WMBN bos
WMBN open duin
Vogels Zuid-Holland binnen Natura 2000
Vogels Zuid-Holland buiten Natura 2000
VR 1¹⁹ soorten Zuid-Holland
VR 1 soorten Zuid-Holland binnen Natura 2000
VR 1 soorten Zuid-Holland buiten Natura 2000
Provinciale Rode Lijst indicator
Indicatoren standplaatscondities LMF (Landelijk Meetnet Flora)

¹⁸ Soorten uit de WMBN: Werkwijze Monitoring en Beoordeling NNN en Natura 2000/PAS

¹⁹ Broedvogels van de Vogelrichtlijn Bijlage 1

Bijlage III. Pop3.

POP3 Uitvoeringsprogramma (excl.uitvoeringskosten)

bedragen x €1.000 Subsidieparagraaf		Doelen	2016				Cumulatief		
			Fin.bron	Budget	Realisatie	Ruimte	Budget	Realisatie	Ruimte
2. P3 m2.1a 1a	Trainingen, workshops, ondernemerscoaching & demonstratie algemeen	DOEL 1-5 - Sterke positie duurzame econ.rendabele grondgeb.landbouw	PZH	0	0	0	416	0	416
			Res GA	0	0	0	214	0	214
			EU	0	0	0	630	0	630
			Totaal doel 1.5	0	0	0	1.260	0	1.260
2. P3 m2.1b 1b	Trainingen, workshops, ondernemerscoaching & demonstratie internationale waterdoelen, modulatiegelden	DOEL 1-2 - Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	PZH	21	0	21	232	0	232
			Res GA	0	0	0	13	0	13
			EU	21	0	21	245	0	245
			Totaal 1.2	42	0	42	490	0	490
2. P3 m2.2a 2a	Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen, niet water	DOEL 1-5 - Sterke positie duurzame econ.rendabele grondgeb.landbouw	PZH	0	0	0	1.542	0	1.542
			Res GA	0	0	0	3.908	0	3.908
			EU	0	0	0	5.450	0	5.450
			Totaal 1.5	0	0	0	10.900	0	10.900
2. P3 m2.2b 2b	Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen internationale waterdoelen, modulatiegelden	DOEL 1-2 - Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	PZH	35	0	35	369	0	369
			Res GA	0	0	0	21	0	21
			EU	35	0	35	390	0	390
			Totaal 1.2	69	0	69	780	0	780
2. P3 m2.3 3	Fysieke investeringen in verduurzaming van agrarische ondernemingen van jonge landbouwers	DOEL 1-5 - Sterke positie duurzame econ.rendabele grondgeb.landbouw	PZH	112	0	112	1.161	0	1.161

			Res GA	0	0	0	209	0	209
			EU	112	0	112	1.370	0	1.370
		Totaal 1.5		225	0	225	2.740	0	2.740
2.5a	P3 m2.5a Niet productieve Investerings voor biodiversiteit, natuur en landschap	DOEL 1-4 - De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt							
			PZH	80	0	80	1.157	0	1.157
			Res GA	0	0	0	673	0	673
			EU	80	0	80	1.830	0	1.830
		Totaal 1.4		159	0	159	3.660	0	3.660
2.5b	P3 m2.5b Niet productieve investeringen voor hydrologische maatregelen PAS	DOEL 1-4 - De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt							
			PZH	0	0	0	2.310	0	2.310
			EU	0	0	0	2.310	0	2.310
		Totaal 1.4		0	0	0	4.620	0	4.620
2.6a	P3 m2.6a Niet-prod investering Water	DOEL 1-2 - Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	Derd en	753	0	753	3.620	0	3.620
			PZH	0	0	0	575	0	575
			Res GA	0	0	0	465	0	465
			EU	753	0	753	4.660	0	4.660
		Totaal 1.2		1.507	0	1.507	9.320	0	9.320
2.6b	P3 m2.6b Niet-prod inv Water internat	DOEL 1-2 - Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	EU	0	0	0	5.310	0	5.310
				0	0	0	0	0	0
		Totaal 1.2		0	0	0	5.310	0	5.310
2.7a	P3 m2.7a Samenwerking voor innovaties (landbouw)	DOEL 1-2 - Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater							
			PZH	0	0	0	788	0	788
			Res GA	0	0	0	72	0	72
			EU	0	0	0	860	0	860
		Totaal 1.2		0	0	0	1.720	0	1.720
2.7b	P3 m2.7b Samenwerking voor innovaties (water)	DOEL 1-2 - Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater							
			PZH	31	0	31	301	0	301
			Res GA	0	0	0	19	0	19
			EU	31	0	31	320	0	320
		Totaal 1.2		61	0	61	640	0	640
2.8	P3 m2.8 Samenwerking in het kader van Europese innovatiepartnerschappen (EIP)	DOEL 1-5 - Sterke positie duurzame econ.rendabele grondgeb.landbouw							
			PZH	0	0	0	100	0	100
			EU	0	0	0	100	0	100
		Totaal 1.5		0	0	0	200	0	200
3	P3 m3 Leader	DOEL 1-5 - Sterke positie duurzame econ.rendabele grondgeb.landbouw							
			PZH	218	103	115	2.747	103	2.644
			Res GA	0	0	0	543	0	543
			EU	218	0	218	3.290	0	3.290

	Totaal 1.5		437	103	333	6.580	103	6.477
	Totaal Uitvoeringsprogramma Pop3 (excl bijdrage wp)		2.500	103	2.397	48.220	103	48.117
			0	0	0	0	0	0
	Subsidieregeling Natuur - en Landschapbeheer (SNL)		0	0	0	0	0	0
Agrarisch natuurbeheer	DOEL 1-4 - De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt	PZH	0	0	0	18.600	0	18.600
		EU	0	0	0	18.600	0	18.600
	Totaal 1.4		0	0	0	37.200	0	37.200
Totaal POP3			2.500	103	2.397	85.420	103	85.317

Toelichting Pop3.

In de tabel wordt van links naar rechts gelezen de subsidieparagraaf, de beschrijving van de paragraaf, het begrotingsdoel in de provinciale begroting en de financieringsbron.

In de financiële kolom worden de begrotings- en jaarrekeningcijfers 2016 weergegeven en in de laatste drie kolommen de cumulatieve financiële voortgang.

Te lezen is dat de omvang van het totale programma zoals verwerkt in de meerjarenbegroting € 85 mln. bedraagt. Dit bedrag is opgebouwd uit ca € 30 mln provinciale middelen, € 6 mln. aan reservemiddelen uit de reserve Groene Ambities, € 45 mln Europese middelen en 3 mln middelen van derden.

Bijlage IV Inzet UPG 40.

Taak	Produkt	Budget	Realisatie	Te Realiseren
TAAK 1-3-1 - Realiseren en verbeteren recreatieve groen-en watergebieden	Aantal ha recreatief gebied dat jaarlijks wordt heringericht	355	220	135
	Actueel groenbeleid en verordeningen	345	53	292
	Jaarlijkse groei van het aantal hectare recreatiegebieden	400	0	400
TAAK 1-3-2 - Real.&verb.recr.routestruct.&aansluiting stedelijk gebied	Jaarl.groei aantal km.nieuwe/verbet.recr.stad-landverbind.	5.086	0	5.086
TAAK 1-5-3 - Faciliteren aanvragen kavelruil	Faciliteren aanvragen kavelruil	400	0	400
TAAK 1-5-1 - Opstarten progr.gericht op kennis,ontwik.&innovatie landbouw	Jaarl.groei vh.aant.Prov.Reg.onderst.bedrijven met struct.	1.000	0	1.000
	Aantal bedrijven met activiteiten natuur, water en (cultuur)	412	0	412
TAAK 1-2-3 - Kaderst.,uitv.&mon.KRW-grondwaterlich.&oppervlaktewaterlich.	Actueel waterbeleid en verordeningen	86	0	86
TAAK 1-3-3 - Verbind.&onderst.vrijw.inzet i.h.groen incl.maatsch.&groene	Verbinden en ondersteunen vrijwilligersinzet i.h.groen incl.	800	573	227
TAAK 1-4-5 - Facil.verh.biodiversiteit overig gebied&beh.beschermde soort	Fac.verh.biodiversiteit in overig gebied&behoud besch.soort.	80	0	80
TAAK 1-5-2 - Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden	Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden	236	213	23
Eindtotaal		9.200	1.058	8.142

Bijlage V Voortgang van de landschapstafels.

Voortgang Landschapstafel Leidse Ommelanden

Maart 2017

Inleiding

De landschapstafel Leidse Ommelanden richt zich op de realisatie van een duurzaam stad-land systeem bestaande uit een netwerk aan groene belevingsroutes en het realiseren van aantrekkelijke, recreatieve plekken (initiatieven) voor een lang of kort verblijf. Het programma loopt van 2015 tot en met 2019. De eerste fase (voorbereidingsfase en activiteiten plan) is afgerond en het programma werkt nu aan de uitvoering van ruim 30 projecten.

De provinciale doelen uit de Beleidsvisie Groen (1. Toename van recreatie in het groen, 2. behoud van de biodiversiteit en 3. ontwikkeling en het behoud van waardevolle en aantrekkelijke agrarische landschappen) zijn vertaald in de volgende thema's:

- Singelpark
- Recreatieve routes (wandelen, fietsen, varen, ...)
- Inrichting van de stadsrand
- Herinrichting landmarks
- Versterking en behoud van biodiversiteit
- Agrarisch ondernemerschap

Alle projecten vallen binnen een of meerdere thema's.

Organisatie

De acht betrokken gemeenten en de agrarische natuurverenigingen de Groene Klaver hebben allen de samenwerkingsovereenkomst Leidse Ommelanden getekend. Het programma is gestart met een (indicatieve) lijst aan projecten verdeeld over bovenstaande thema's. Na goedkeuring van een project in de stuurgroep, wordt een uitvoeringsovereenkomst tussen de gemeente Leiden (pervoerder en kasgemeente) en de uitvoerende gemeente gesloten. Indien initiatieven van private partijen of maatschappelijke organisaties komen, wordt dit via de betreffende gemeente georganiseerd.

Borging van de kwaliteit van projecten en bijdrage aan programmadoelen

De indeling van de projecten in de eerder genoemde thema's draagt bij aan het halen van de programmadoelen. Belangrijke overkoepelende aandachtspunten hierbij zijn het versterken van de biodiversiteit, de ontwikkeling van het bijenlandschap en de focus op leefstijlen:

- *Biodiversiteit*: de projecten in het programma worden inhoudelijk ondersteunt door advies van de Denktank Biodiversiteit. Dit is een onderzoeks- en adviescommissie vanuit Naturalis en CML.
- *Bijenlandschap*: er is veel aandacht voor bijeninitiatieven in de Leidse ommelanden, onder andere door de aanleg van bloemrijke bermen, bijen- en vlinderpaden en nieuwe bijentuinen en -erven.
- *Leefstijlen*: om zo veel mogelijk relevante recreatieve doelgroepen in de regio te bedienen en om variëteit aan te bieden wordt gewerkt met het leefstijlenmodel. Hiervoor worden projecten inhoudelijk geadviseerd over leefstijlen door een gespecialiseerde externe.

Project Ruigekade. De gemeente Leiderdorp heeft de Ruigekade in Polder Achthoven aantrekkelijker gemaakt voor recreanten door de aanleg van een nieuw fietspad langs de Ruigekade. De Ruigekade was fiets- en wandelpad maar is nu wandelpad. Natuurvriendelijke oevers, 'natte' natuur en voorzieningen zoals rustplekken, informatieobjecten en uitkijkpunt zorgen ervoor dat de recreant de natuur en het polderlandschap op en top kan beleven. Door de bermen in te zaaien met een bloemrijk mengsel is er voldoende voedsel en nestgelegenheid voor bestuivende insecten zoals de bij. Verder zorgde de gemeente voor meer water in het gebied door de sloot over de gehele lengte van de Ruigekade te verbreden. Polder Achthoven ligt ten oosten van Leiderdorp. De polder, gelegen in het Groene Hart heeft een agrarische functie en bezit tevens grote cultuurhistorische waarde en landschappelijke kwaliteiten. De gemeente Leiderdorp wilde daarom dat de polder beter toegankelijk zou zijn voor wandelaars en fietsers, zodat zij van het open landschap, de flora en fauna kunnen genieten.

Status projecten

Het programma omvat ruim 30 projecten. De omvang van de projecten varieert van kleine projecten zoals de aanleg van een bomen(wandel-)route a €10.000,- tot de herinrichting van gebieden a €3,2 miljoen. Eind 2016 is de status van projecten als volgt:

Status project	Aantal projecten per fase (eind 2016)	Financiële aandeel van projecten tov het totaalbudget (*)	Verwachting voor 2017
Afgerond	3	1%	5
In uitvoering	5	19%	6
Voorlopig of definitief ontwerp	5	32%	6
In planvorming	7	32%	7
Initiatief	4	10%	2
Nog niet gestart	13 (**)	30% (**)	

* Voor de percentage berekening is gerekend met de totale projectkosten, dus planvorming en uitvoering opgeteld gedeeld door het programmabudget. De totale projectkosten van de 7 projecten in de planvormingsfase is dus 32% van het programmabudget.

** Er is sprake van overprogrammering. Er vallen nog projecten af. Er kan nog circa 16 % van het budget worden toegewezen.

Betrokkenheid van maatschappelijke organisaties en ondernemers

De federatie van agrarische natuurverenigingen de Groene Klaver heeft de samenwerkings-overeenkomst Leidse Ommelanden mede getekend en neemt actief deel aan de stuurgroep. Ook denken zij actief mee in projecten.

Andere betrokkenheid van maatschappelijke organisaties en ondernemers verloopt in principe via de betreffende gemeente. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het Teylingse project Boterhuispolder, waarin de gemeente Teylingen gezamenlijk met een aantal boerderijen initiatief neemt voor het realiseren van wandel- en fietspaden, weidevogelgebied en natuurontwikkeling.

Ander voorbeeld is Groene Cirkels Bijenlandschap; binnen Groene Cirkels Bijenlandschap werken wetenschap, overheid, bedrijfsleven, boeren en maatschappelijk veld samen aan een netwerk van verbindingen met voldoende voedsel en nestgelegenheid (Bed & Breakfast) voor bestuivende insecten in de regio Land van Wijk en Wouden en rond Leiden. Ander beheer en bijvriendelijke inrichting van tuinen, parken, bermen, recreatiegebieden, etc. moeten daarvoor zorgen. De Groene Cirkel Bijenlandschap is voortgekomen uit Groene Cirkels, het samenwerkingsverband van Heineken, provincie Zuid-Holland en kennisinstituut Alterra Wageningen UR, gericht op een klimaatneutrale Heineken-brouwerij, een duurzame economie en een aangename leefomgeving.

Uitvoering projecten

Het kost tijd om tot uitvoering van projecten te komen

De samenwerking tussen de negen partijen in Leidse Ommelanden verloopt goed. Aan de start van het programma waren reeds concrete projecten gedefinieerd. Desondanks kost het tijd om projecten daadwerkelijk te realiseren en tot uitvoering te komen.

Het merendeel van de projecten is inmiddels gestart. De ervaring leert dat de planvormingsfase van projecten veelal uitlopen. Daar staat tegenover dat in deze fase veel draagvlak wordt gecreëerd doordat aan de voorkant met partijen en de omgeving wordt afgestemd. Dit komt ten goede in de uitvoeringsfase, waarin minder danwel geen weerstand is.

Voortgang Landschapstafel Rijn- en Veenstreek d.d. 8 februari 2017

Het Flexibel meerjarenprogramma Rijn- en Veenstreek 2016-2021 'Op weg naar een toeristische trekpleister (FMP)' zet in op het verhogen van de groenbeleving in de Rijn- en Veenstreek. Om dat te bereiken ondersteunt het programma initiatieven van ondernemers en maatschappelijke organisaties die bijdragen aan groenblauwe initiatieven in onze regio. Bovendien moet het initiatief bijdragen aan 1 van onze hoofddoelen: ZIE, BEWONDER, KOM en BELEEF²⁰.

Verdeling projecten en budgetten

Binnen het programma zijn 3 type projecten te onderscheiden:

1. Projecten die door een van de gemeenten worden getrokken;
2. Projecten met een regionale spin-off die gebruikt zijn als onderbouwing voor de aanvraag bij de provincie;
3. Projecten die bij het opstellen van het programma nog niet bekend waren/onzekeer waren.

Van het cofinancieringsgeld (€ 1.500.000) dat door de provincie beschikbaar is gesteld, gaat ongeveer € 800.000 als cofinanciering naar projecten die vallen onder categorie 1 en 2. Voor projecten uit categorie 3 is een cofinancieringsregeling opgesteld (€ 700.000 beschikbaar).

Cofinancieringsregeling

Het afgelopen half jaar heeft de Rijn- en Veenstreek gewerkt aan het opzetten van een cofinancieringsregeling. Op basis van die regeling kunnen ondernemers en maatschappelijke organisaties een aanvraag indienen voor cofinanciering van hun project.

De regeling loopt van 16 januari 2017 tot 17 februari 2017. Het is de eerste van 3 jaarlijkse tenders. Op 25 januari is een succesvolle netwerkbijeenkomst geweest waar 110 belangstellenden kennis hebben genomen van de regeling in de Rijn- en Veenstreek. Om zoveel mogelijk succesvolle aanvragen binnen te krijgen, heeft de regio coaches ingezet. De coaches helpen aanvragers om hun aanvraag inhoudelijk te vervolmaken. Kleine projecten (minder dan € 10.000 cofinanciering) worden beoordeeld en toegekend door de ambtelijke werkgroep.

Belangrijke aanvullende voorwaarden (bovenop de gestelde doelen) om in aanmerking te komen voor een bijdrage uit de cofinancieringsregeling is dat uit het initiatief moet blijken dat meerdere partijen samenwerken en dat het project een regionale uitstraling heeft.

Website

Om de informatie voor ondernemers eenvoudig op 1 plek te ontsluiten, is de website www.rijnenveenstreek.nl online gegaan. Op deze website is informatie over de cofinancieringsregeling ontsloten via het portal 'ik kom recreatief ondernemen'.

In de komende periode wordt de website doorontwikkeld.

Projecten

Ook is in het afgelopen half jaar gewerkt aan het verder uitwerken van de projecten (zoals genoemd in het FMP). De eerste resultaten van een aantal van deze projecten * worden in 2017 zichtbaar. Op dit moment zitten deze projecten nog in de fase van planvorming.

- 1) Opzetten varend Corso*
- 2) Ontwikkelen Plantentuin Esveld tot 'etalage van Boskoop'
- 3) Molens zien en beleven
- 4) Realiseren van startups ruimtes voor ondernemers die zich bezig houden met de ontwikkeling van streekproducten
- 5) Vergroten biodiversiteit door bijvriendelijk boeren*
- 6) Realiseren Water TOP historische Sluis*
- 7) Verbeteren bevaarbaarheid de Meije voor meer mogelijkheden waterrecreatie
- 8) Realiseren vaarverbinding tussen de Nieuwkoopse Plassen en de rivier de Meije
- 9) Realiseren kwaliteitsverbetering Langeraarse Plassen
- 10) Organiseren netwerkbijeenkomsten*
- 11) Realiseren recreatieve haven in het dorpshart van Leimuiden
- 12) Herinrichten tentoonstelling Landschap, water en cultuurhistorie in de Rijn- en Veenstreek*

²⁰ ZIE, verbeteren vindbaarheid van de regio, BEWONDER, verhogen biodiversiteit, KOM, verbeteren bereikbaarheid mn voor varen, fietsen en wandelen, BELEEF, meer activiteiten om het gebied te kunnen beleven.

Organisatie

In december 2016 hebben de drie gemeenten een samenwerkingsovereenkomst getekend. Daarnaast is de beoordelingscommissie geïnstalleerd. Naast de betrokken bestuurders van de drie gemeenten en de provinciale gebiedsregisseur bestaat de beoordelingscommissie uit drie externe vertegenwoordigers uit de regio. De commissie buigt zich over het toekennen van subsidies aan de indieners van plannen in de eerste tender.

Gemeente Alphen aan den Rijn heeft inmiddels ook invulling gegeven aan de functie van penvoerder en kasgemeente.

Netwerksamenwerking

Op 25 januari is de eerste van twee jaarlijkse netwerkbijeenkomsten georganiseerd. De netwerk-bijeenkomsten worden vooruitlopend op het openstellen van de cofinancieringsregeling georganiseerd. De bijeenkomsten zijn bedoeld om ondernemers, maatschappelijke organisaties en initiatieven aan elkaar te verbinden om zo tot betere en bredere aanvragen voor cofinanciering te komen. Ook de website wordt uitgebreid met de mogelijkheid om vraag en aanbod bij elkaar te brengen.

Leaderaanvragen

Inmiddels is ook bekend dat er in de Rijn- en Veenstreek een aantal leaderaanvragen²¹ te verwachten zijn. Bij de gemeenten is nog onbekend welke financiële consequenties dat heeft en hoe die gefinancierd moeten worden.

Dilemma

Samenwerken op een andere wijze kost wat tijd. Dat geldt zowel voor de betrokken overheden als voor ondernemers en maatschappelijke partners. Dat betekent dat er kleine stapjes worden gemaakt en iedereen nog bezig is te begrijpen wat er van een ieder wordt gevraagd en verwacht. Hierdoor is niet te verwachten dat er op korte termijn (voor de zomer) daadwerkelijke resultaten te melden zijn. In het meest gunstige geval zijn er eind 2017 een paar grotere projecten gestart met uitvoering.

Tot slot

Tot slot is op 10 februari het wandelroutenetwerk geopend. Geen direct project uit ons programma, want het project was immers daarvoor al gestart. Het resultaat draagt echter wel bij aan de doelen (KOM en BELEEF) uit ons programma.

²¹ Leader is een Europese subsidieregeling voor plattelandsontwikkeling. Binnen Holland Rijnland richt men zich op het verbeteren van de gezondheid en een meer circulaire economie.

Gebiedsprogramma B(l)oeiende Bollenstreek 2016-2020

Stand van zaken maart 2017

- **Gebiedsprogramma**

Het Gebiedsprogramma B(l)oeiende Bollenstreek heeft drie thema's:

1. Versterken van de identiteit (landschap);
2. Vergroten van de belevingsmogelijkheden (recreatie);
3. Versterken van de natuurwaarden (natuur/biodiversiteit).

Deze thema's zijn uitgewerkt in tien doelen. Hieruit zijn vier prioritaire subdoelen met in totaal 8 prioritaire projecten gekozen:

- 1.-5. Vijf parels als visitekaartjes van de Duin- en Bollenstreek ontwikkelen (plus drie extra parels)²²;

En drie thema's:

6. Herkenbare, fraaie entrees realiseren;
7. Verbindingen en netwerken versterken;
8. Jaarrond bloemen zichtbaar maken.

- **Uitvoeringsorganisatie**

Het Bestuurlijk Overleg (BO) heeft de Samenwerkingsovereenkomst, waarin de principes van de gemeentelijke samenwerking en gemeentelijke co-financiering zijn vastgelegd, vastgesteld op 1 februari 2016. De wethouders hebben toen ook keuzes gemaakt rond prioritering en toetsing van projecten. Het toetsingskader zal 29 maart bestuurlijk vastgesteld worden.

Noordwijkerhout is juridisch en bestuurlijk trekker (penvoerder). Hillegom is de kassier voor het programmageduld van de provincie en de gemeentelijke bijdragen voor programmamanagement en plankosten visie/masterplan van streekbrede projecten. Er is een programmamanager voor ongeveer 0,5 fte. Vanuit alle gemeenten zijn ambtenaren actief in het ambtelijk overleg. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van project(en) binnen de acht prioritaire projecten. Indien niet de gemeente zelf, maar een maatschappelijke of private partij een project uitvoert, is het aan de projecttrekkende gemeente om afspraken met deze derde partij te maken. De toegewezen provinciale subsidie, regionale en gemeentelijk bijdrage alsook de eigen inbreng van de uitvoerende partij moeten hierin worden vastgelegd.

- **Start planvorming en uitvoering**

Twee parels en de drie thema's zijn niet locatie gebonden opgenomen in het Gebiedsprogramma. Voor deze zogenaamde streekbrede projecten is eerst een planuitwerking in een masterplan/visie nodig, voordat gemeenten kunnen besluiten op welke concrete locaties maatregelen uitgevoerd moeten worden. Drie parels hebben een concrete locatie. Landgoed Leeuwenhorst heeft een masterplan uit 2014. Voor Streekmuseum en Landgoed Veldzicht heeft de Stichting Veldzicht in de tweede helft van 2016 een projectplan opgesteld. De eigenaar van Golfbaan Landgoed Tespelduyn heeft een schetsplan, maar hier moet eerst gewerkt worden aan een aantal ruimtelijke voorwaarden, voordat uitvoering mogelijk is. De drie extra parels hebben een concrete locatie, maar vergen meer voorbereiding of het oplossen van ruimtelijke voorwaarden.

De trekkende gemeenten zijn gestart met uitwerking van de visies/masterplannen. Ook liggen er een aantal concrete voorstellen voor projecten, die tijdens de planuitwerking aan de vijf streekbrede projecten gekoppeld kunnen worden. Deze kunnen vooruitlopend op de planvorming als zogenaamde no-regret projecten al richting uitvoering. Op 29 maart zal het BO voor onderstaande projecten het startsein geven:

²² Van de 20 geïdentificeerde parels.

thema/project	fase	provinciale doelen			
		groen beleving	biodiver siteit	routenet werken	cultuur historie
Strand en Duinen	opstellen visie en uitvoeringsagenda	X	X	x	(x)
Trekvaart Leiden-Haarlem	opstellen Masterplan	x	(x)	X	X
Bloeiende bermen	opstellen visie en uitvoeringsagenda	x	X		(x)
Fraaie entrees	opstellen visie en uitvoeringsagenda	X	(x)	x	
verbindingen en netwerken	opstellen visie en uitvoeringsagenda	X	x	X	
Landgoed Leeuwenhorst	voorbereiding (opstellen definitief ontwerp)	X	x	(x)	X
Landgoed Veldzicht	uitvoering	X	X	x	X
Trimbaan duinen	uitvoering	X	(x)	(x)	
Merovechpark	uitvoering	x	X	(x)	X

- Sturen kwaliteit van projecten en bijdrage aan doelen

Het opstellen van een masterplan of visie met uitvoeringsagenda per streekbreed project moet ertoe leiden dat projecten bijdragen aan de grotere ambitie en doelen, ook als het op zichzelf kleinere projecten zijn. Ook het toetsingskader moet eraan bijdragen dat de hoofdthema's en subdoelen bij de afweging van uitvoerbaarheid en financierbaarheid van projecten steeds een rol speelt.

- Maatschappelijke organisaties en ondernemers bij de landschapstafel

De Duin- en Bollenstreek zal twee keer per jaar een brede landschapstafel organiseren met maatschappelijke organisaties, ondernemingen, medeoverheden. Dit omvat het netwerk zoals dat is aangeboord en geactiveerd tijdens het opstellen van het Gebiedsprogramma. Tijdens de landschapstafel zal enerzijds gevraagd worden om input en ideeën van partners in de streek en anderzijds de voortgang van de uitvoering met de streek gedeeld worden. Bij de landschapstafel zal ook specifiek aandacht besteed worden aan de invulling van het Nationaal Park Hollandse Duinen waar de Duin- en Bollenstreek integraal onderdeel van uitmaakt.

[Invoegen pdf:]

'Voortgang Landschapstafel Duin Horst & Weide dd. 14 02 17'

Hof van Delfland

Hoe staat het met uitvoeringsorganisatie? (juridische verankering, financiële en administratieve organisatie)

De Hof van Delfland houdt de tafel nog steeds informeel, en heeft voor de uitvoering in de gebieden inmiddels gebieds- en thematafels (in oprichting, ook informeel). Iedere deeltafel heeft een trekker, zowel bestuurlijk als uitvoerend. De gemeente Midden-Delfland fungeert als tijdelijke penvoerder, in afwachting van oprichting van een stichting Groenfonds Landschapstafel Hof van Delfland. Dit wordt een uitvoerend orgaan van de Landschapstafel, met, naar het zich nu laat aanzien, 3 oprichtende gemeenten en 3 bestuurders. De voorzitter van de Landschapstafel wordt bij voorkeur ook voorzitter van het fonds. Al naar gelang de keuzes van de leden in de vergadering van maart, wordt de financiële administratie ofwel ondergebracht bij de stichting ofwel bij de gemeente Midden-Delfland. Naar verwachting zal doorslaggevend zijn hoe BTW-aspecten in te regelen zijn. Niet al onze leden en projecten werken in 100% overheids-context.

Welke projecten zijn al gestart met planvorming of evt. uitvoering?

In de eerste periode nemen wij 50 projecten in uitvoering. In ieder deelprogramma is sprake van opstart en soms zelfs uitvoering. Wat van belang is, is dat ons programma niet alleen projecten met provinciale cofinanciering kent, maar ook nog veel andere. We zoeken nog naar een vorm waarin monitoring op voortgang en verantwoording plaats kan vinden voor ons hele uitvoeringsprogramma, zonder dat projecten komen te lijden onder enorme red-tape.

- Meer specifiek is voor ons de aanvraag van de status Bijzonder Provinciaal Landschap relevant.
- In ons Duinen-programma is inmiddels het Nationaal Park Hollandse Duinen leidend voor de verdere ontwikkeling.
- Bij de Rivier als Getijdenpark gaan dit jaar 2 projecten in uitvoering.
- Het recreatieschap Rottemeren staat op het punt een aantal projecten in uitvoering te nemen.
- Buytenhout is met de gebiedsschakelaar bezig de contacten met ondernemers verder vorm te geven.
- Gemeente Maassluis is zeer actief met restauratie historisch erfgoed Lijndraaiersbrug en Monstersche Sluis.

Hoe stuur je op bijdrage kwaliteit van projecten en bijdrage aan doelen?

We maken daarvoor een matrix, waarover we graag met elkaar best practices uitwisselen! Daarnaast hebben we als tafel een visie op Kwaliteit, die de komende maanden vertaald en gekoppeld gaat worden naar de uitvoeringsorganisatie.

Hoe staat het met de 'openheid' van de tafels voor maatschappelijke organisaties en ondernemers? Initiatieven inzake groenparticipatie.

Zoals de plenaire tafel nu functioneert, is naar de mening van de leden redelijk in orde en een redelijke afspiegeling van partijen. Het zijn niet alleen 'betalende partijen' die aan tafel zitten. In de beheersector moet nog worden herschikt met de nieuwe rol van Staatsbosbeheer bij de recreatieschappen in transitie. Verdere betrokkenheid van NGO's en bedrijfsleven willen wij in de gebiedstafels vormgeven. Die zijn meer operationeel georiënteerd. Onder anderen Vockestaert heeft dit voorgesteld na ervaren te hebben dat hun deelname aan plenaire tafel minder zinvol is. Vockestaert gaat nu naar de gebiedstafel Central Park.

Voortgang meerjarenprogramma Groen IJsselmonde

Januari 2017

Hoe staat het met uitvoeringsorganisatie? (juridische verankering, financiële en administratieve organisatie)

De landschapstafel IJsselmonde werkt aan 7 opgaven uit het meerjarenperspectief waarover de middelen zijn verdeeld. Elk project moet zelf zoeken naar voldoende cofinanciering. In de zomer is een bestuursovereenkomst getekend waarin de afspraken over de samenwerking bestuurlijk zijn vastgelegd. Hierin is afgesproken dat de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht de financiële en administratieve organisatie op zich neemt. Een mandaatbesluit voor praktische uitvoering is hiervoor genomen. Sinds begin 2017 is secretariële ondersteuning ingehuurd om o.a. de verslaglegging van ambtelijke en bestuurlijke overleggen te organiseren, alsmede alle bijeenkomsten te plannen en voor te bereiden. Het secretariaat werkt direct samen met de ambtelijk trekker van de landschapstafel.

De landschapstafel met 6 gemeenten, waterschap Hollandse Delta, Zuid-Hollands Landschap en Staatsbosbeheer vind vier maal per jaar plaats en is op dit moment voornamelijk gefocust op ontwikkeling van groen en recreatie. Elk jaar wordt er een excursie georganiseerd. De ambtelijke werkgroep komt 10 keer per jaar bij elkaar en zorgt voor de voortgang van de verschillende projecten. Grotendeels zijn degene die in de werkgroep zitten, ook zelf projectleider van een landschapstafel project.

Hoeveel projecten zijn al gestart met planvorming of evt. uitvoering?

In totaal wordt ingezet op een zevental projecten:

1. Communicatie en marketing; Het project communicatie en marketing is al in uitvoering. Eerste resultaten zijn dit voorjaar te verwachten, onder andere door de lancering van een website voor gebiedspromotie en een website van de landschapstafel zelf. Dit project wordt uit eigen middelen gefinancierd, aangezien de provincie geen cofinanciering beschikbaar stelt voor gebiedspromotie.
2. Versterken van recreatief routenetwerk; zeer binnenkort wordt gestart met het opstellen van een uitvoeringsdocument. De projectopdracht is geformuleerd.
3. Blauwe verbinding; lopend project. Binnenkort wordt meer bekend over de voortgang van deelprojecten traject Rhoonse Baan en traject Zuidpolder/ Gaatkensplas.
4. Potenties benutten van de Waal en omgeving; De Waalvisie wordt momenteel vastgesteld in de verschillende gemeenteraden. Voor sommige onderdelen is al gestart met het nadenken en betrekken van bewoners bij de verdere uitvoering van projecten.
5. Kwaliteitsimpulsen grote rivieren en getijddepark. Het onderzoek naar voorterrein "Huys ten Donck" is gestart.
6. Particuliere initiatieven; er vinden voorbereidende gesprekken plaats voor de realisatie van Landgoed Ziedewij.

Hoe stuur je op kwaliteit van projecten en bijdrage aan doelen?

De projectleider is verantwoordelijk voor projecten en cofinanciering. Bij financiering van projecten vind een toets plaats in de ambtelijke werkgroep waar alle gemeenten en de provincie vertegenwoordigd zijn. Gezamenlijk wordt hier ook nagedacht over aanpak, kwaliteit en voortgang.

Hoe staat het met de 'openheid' van de tafels voor maatschappelijke organisaties en ondernemers? Initiatieven inzake groenparticipatie

Afstemming met maatschappelijke organisaties en ondernemers vind in principe op projectniveau plaats. Hier wordt immers ook gewerkt aan concrete resultaten waarop verschillende organisaties betrokken zijn. De website GroenIJsselmonde.nl is gericht op openheid en transparantie van de landschapstafel IJsselmonde.

Voortgang investeringsprogramma Landschapstafel Voorne-Putten

16 februari 2017

Hoe staat het met uitvoeringsorganisatie? (juridische verankering, financiële en administratieve organisatie)

In de bijeenkomst van de Landschapstafel VP van 9 februari 2017 zijn de volgende documenten vastgesteld:

- Notitie plaats en organisatie Landschapstafel
- Reglement van orde
- Samenwerkingsovereenkomst
- Bijdragereglement en toetsingskader
- Notitie aanjaagprojecten 2017

Deze documenten worden momenteel ter besluitvorming voorgelegd aan de besturen van de deelnemers aan de Landschapstafel VP.

Vooralsnog is de gemeente Hellevoetsluis aangewezen als penvoerder, en de daarmee samenhangende activiteiten. Het Strategisch Programmabureau Voorne-Putten is verzocht om, zodra dit mogelijk is, met het recreatieschap een voorstel voor te bereiden voor het inrichten van een commissie Landschapstafel binnen de GR Recreatieschap VP.

Hoeveel projecten zijn al gestart met planvorming of evt. uitvoering?

Om de opstart van projecten te versnellen heeft de begeleidingscommissie een eerste selectie van aan te jagen projecten opgesteld. Het is nadrukkelijk een eerste selectie. Tijdens de vergadering van de Landschapstafel van 9 februari 2017 is deze lijst vastgesteld. Op deze lijst van projecten gaat de begeleidingscommissie zich in 2017 focussen om tot goede projectvoorstellen en aanvragen te komen. Uiteraard moeten de verantwoordelijke partners van die projecten de projectplannen en aanvragen zelf maken/schrijven, maar de begeleidingscommissie gaat ze actief stimuleren en ondersteunen.

De lijst is tot stand gekomen op basis van de inschatting van de begeleidingscommissie met betrekking tot voorbereiding, haalbaarheid en draagvlak van/voor deze projecten en op basis van input door de deelnemers aan de Landschapstafel. Deze selectie wil absoluut niet zeggen dat andere projecten minder belangrijk zijn of komend jaar nog geen aanvraag zouden mogen indienen. Zeker niet. Het is een eerste selectie en het gaat er om dat de begeleidingscommissie effectief aan de slag kan gaan.

Hoe stuur je op kwaliteit van projecten en bijdrage aan doelen?

Er is een bijdragereglement en een toetsingskader vastgesteld. Hierin zijn regels opgenomen over de kosten, vaststellen van de hoogte van de bijdrage, verantwoording, uitvoering en afronding van een project. Daarnaast is de aanvraagprocedure geregeld en de wijze waarop projecten worden beoordeeld. Hierbij is aansluiting gezocht bij de beleidsagenda groen van de provincie.

Hoe staat het met de 'openheid' van de tafels voor maatschappelijke organisaties en ondernemers? Initiatieven inzake groenparticipatie?

Door ondertekening van de samenwerkingsovereenkomst kunnen organisaties en ondernemers een bijdrage voor een project uit de Investeringsagenda Voorne-Putten aanvragen en toegekend krijgen. Nieuwe initiatieven kunnen door de Landschapstafel aan de investeringsagenda worden toegevoegd. Dit geldt niet alleen voor nieuwe projecten van de partijen van de Landschapstafel, maar ook voor initiatieven van partijen die (nog) niet aangesloten zijn bij de Landschapstafel.

[Invoegen pdf:]

Stand van zaken “Agenda Landbouw Gouwe Wiericke en Krimpenerwaard” en “Programma Recreatie Groene Hart Zuid-Holland”

Stand van zaken uitvoering meerjarenprogrammering Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, februari 2017

De uitvoeringsorganisatie (juridische verankering, financiële en administratieve organisatie)

De gebiedscoalitie, die het meerjarenprogramma "Groen verbindt" heeft opgesteld, is een unieke gelijkwaardige samenwerking tussen ondernemers, onderwijs, maatschappelijke organisaties en overheden in de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Vier vertegenwoordigers namens deze groepen vormen samen een officieus bestuur van de gebiedscoalitie. De gebiedscoalitie is geen rechtspersoon. Het meerjarenprogramma wordt gedragen en is gevuld door een groot netwerk van initiatiefnemers, waarbinnen de samenwerking en samenhang zich verder kan ontwikkelen. De initiatieven zijn van onderop ingebracht en het meerjarenprogramma kent daarom een open aanpak.

Het regiobureau AV is in opdracht van de gebiedscoalitie penvoerder voor de uitvoering van de provinciale beschikking. Het regiobureau zorgt als rechtspersoon voor de juridische verankering en de financiële en administratieve organisatie. Het regiobureau AV maakt geen deel uit van de gebiedscoalitie.

De gebiedscoalitie heeft voorstellen gemaakt voor de verdeling van het beschikbare budget en criteria voor de start van projecten. Dit is met de projecteigenaren gedeeld. Het regiobureau AV verzorgt de contractering met projecteigenaren op basis van deze criteria en voorstellen en is beheersmatig contactpersoon voor de provincie.

Bovenstaande werkwijze is op 20 december 2016 in een brede bijeenkomst gedeeld met de projecteigenaren. De werkwijze, de rol van de gebiedscoalitie en de wijze waarop de middelen verdeeld worden, zijn beschreven in een uitgebreide brief, die naar alle projecteigenaren en overige belangstellenden is gestuurd.

Samen met het regiobureau hebben we een procedure afgesproken om de projecten officieel te kunnen laten starten. Hierbij hebben we een afwegingskader gebruikt waarin we het mogelijk maken dat projecten die willen starten en aan de criteria voldoen, kunnen starten. De belangrijkste rol die de gebiedscoalitie voor zichzelf ziet, is het verbinden van de projecten met elkaar zodat echt sprake is van integrale uitvoering van het programma.

Welke projecten zijn al gestart met planvorming of evt. uitvoering?

- Het meerjarenprogramma bevat 24 initiatieven en drie verkenningen.
- Hiervan hebben 22 projecten een co-financieringsaanvraag gedaan.
- Voor drie projecten wordt eerst een POP-3 aanvraag voorbereid, ze richten zich onder meer op slootkwaliteit en biodiversiteit:
 - Topsloten
 - Dotterlingers door de polder
 - Agrarische bedrijven in het groen.
- Een aantal projecten is gestart. Hier was al sprake van voorbereiding, waardoor de uitvoering versneld kan worden. Hierbij gaat het om: Geen tak de streek uit, Beeldkwaliteit AV in het onderwijs, Blauwgroen fundament voor de toekomst, versterking prachtlint, Kaas experience center, recreatiegebied Lammetjeswiel.

Hoe stuur je op bijdrage kwaliteit van projecten en bijdrage aan doelen?

Bij selectie van de projecten voor het programma is gekeken hoe deze bijdragen aan onze doelen. Deze hebben we uitgedrukt in kanskaarten:

- de aantrekkingskracht van de iconen;
- de waardering van het karakteristieke landschap;
- de schoonheid van een sterke lokale duurzame economie;

- de onbegrensde mogelijkheden van het water;
- het lonkend perspectief van de polderbeleving.

De volgende criteria zijn gehanteerd bij het al dan niet opnemen van projecten in het meerjarenprogramma:

- de in het project opgenomen eigen financiering (in uren of geld) is beschikbaar^{i*}
- het project heeft de mogelijkheid om het te combineren met andere projecten; het project draagt dus bij aan de in het meerjarenplan geformuleerde overkoepelende kansen voor het gebied (kanskaarten);
- het project draagt een vernieuwend aspect in zich mee;
- het project draagt bij aan de spreiding van de projecten over het gehele gebied;
- het project is haalbaar voor de initiatiefnemer;
- er worden snel zichtbare resultaten verwacht.

*Alle projecten die starten met een provinciale cofinanciering leveren een bijdrage aan één of meer van de provinciale doelen: Groenbeleving, Biodiversiteit en Agrarisch ondernemerschap.

De gebiedscoalitie stelt zichzelf ten doel om het meerjarenprogramma uit te voeren, omdat dit een gewenste bijdrage levert aan de streek.

Het eigenaarschap voor het programma ligt bij alle partijen die zichzelf gecommitteerd hebben aan het programma. Zij zijn verantwoordelijk voor hun eigen project en het behalen van de daarin opgenomen doelstellingen. De gebiedscoalitie streeft naar duurzame samenwerking tussen partijen in de regio. De opzet van de gebiedscoalitie leent zich hier goed voor.

De gebiedscoalitie is ondersteunend, faciliterend en stimuleert verbinding tussen projecten en projecteigenaren onder meer door het organiseren van kartrekke-overleggen.

De gebiedscoalitie monitort of de voortgang van de projecten gericht is op het realiseren van ons gezamenlijk perspectief (verwoord in het meerjarenprogramma) en op de provinciale kaders. Om te zorgen dat de middelen gericht en tijdig worden ingezet is er sprake van een mid term review in 2018.

Hoe staat het met de openheid van de tafels voor maatschappelijke organisaties en ondernemers?

De landschapstafel in Alblasserwaard-Vijfheerenlanden is bij uitstek een voorbeeld van een open samenwerking tussen gelijkwaardige partijen. Het initiatief ligt nadrukkelijk bij maatschappelijke partijen (onderwijs, ondernemers, maatschappelijke organisaties) en het meerjarenprogramma is van onderop tot stand gekomen.

Deelname van nieuwe partijen met nieuwe initiatieven aan het meerjarenprogramma is mogelijk. De coalitie juicht dit toe. Ons doel is om het netwerk van partijen die bij willen dragen aan de streek zo groot mogelijk te maken.

Deelname van nieuwe partijen betekent niet dat een project dan ook vanzelfsprekend in aanmerking komt voor externe provinciale gelden. De middelen zijn namelijk beperkt en worden in eerste instantie ingezet voor de partijen die zich aan de uitvoering van het meerjarenprogramma hebben gecommitteerd. De komende tijd is er vooral op gericht om de projecten die in het meerjarenprogramma staan tot uitvoering te brengen. Nieuwe projecten komen op een reservelijst. We doen een mid term evaluatie in 2018 zodat we kunnen nagaan of we meer projecten kunnen honoreren.

Wat betreft Groenparticipatie is het Prachtlint in onze regio een bijzonder fenomeen. Het is een lint dat de komende jaren in de regio zal ontstaan doordat lokale initiatiefnemers natuurlijke parels creëren, die aan elkaar worden verbonden door bermen en kaden ecologisch te beheren. Het achterliggende doel is dat mensen zelf kunnen bijdragen aan het realiseren en beheren van natuur in de eigen omgeving. Het Prachtlint heeft onlangs de publieksprijs gewonnen bij de Meer dan handen vrijwilligersprijs 2016.

Voortgang landschapstafel Waterdriehoek

9 maart 2017

Hoe staat het met uitvoeringsorganisatie? (juridische verankering, financiële en administratieve organisatie)

In de Waterdriehoek zijn veel partijen actief met tal van ambities, projecten en initiatieven. Door een veelvoud aan initiatiefnemers en projecten was er in het verleden echter te weinig samenhang en was er sprake van versnippering van inzet en middelen. Voor ieder project werd draagkracht gezocht, maar de 'businesscase' van de individuele projecten was vaak niet sterk genoeg.

Tien organisaties waren zich hiervan bewust en vonden elkaar in januari 2013 in de ambitie om een regionaal investeringsprogramma tot stand te brengen waarmee de zichtbaarheid, de toegankelijkheid en aantrekkelijkheid van de Waterdriehoek worden versterkt. Sinds dat moment vormen zij samen een 'uitvoeringscoalitie' voor de Waterdriehoek. Ze zijn het commitment aangegaan om 'hun' deel van het programma te realiseren en tonen zich bereid daarin te investeren.

De coalitie bestaat uit Waterbus, de Stichting Werelderfgoed Kinderdijk, het Parkschap Nationaal Park De Biesbosch, de gemeenten Dordrecht, Molenwaard en Alblasterdam, de regio Drechtsteden, de Provincie Zuid-Holland, Dordrecht Marketing. De erfgoedtafel is integraal onderdeel van het investeringsprogramma. De projecten worden met deze tafel afgestemd. Het is zeker geen exclusieve samenwerking: op projectniveau wordt met veel andere organisaties samengewerkt.

De gekozen aanpak is erop gericht om op regionaal niveau de mogelijke (publieke en private) investeringen te bundelen en te ontsluiten op het gebied van gebieds-, product- en marktontwikkeling. De partners werken vanuit een gezamenlijke ambitie en werken gezamenlijk aan projecten die op korte termijn realiseerbaar zijn en een regionale vliegwielfunctie hebben.

Een belangrijke rol in de coalitie is weggelegd voor de procesmanager, hij verbindt, trekt, coördineert, zorgt voor samenhang en houdt de partijen in zijn onafhankelijke rol bij elkaar. De coalitie komt op 'ambtelijk' niveau 4–6 keer bijeen. Eén keer per jaar is er bestuurlijk overleg.

In december 2016 heeft het college van B&W van Dordrecht ingestemd met het voorstel om formeel de rol van penvoerder voor de Landschapstafel Waterdriehoek op zich te nemen en de *Samenwerkingsovereenkomst Landschapstafel Waterdriehoek Programmasubsidie groen Zuid Holland 2016 – 2019* met de partners aan te gaan.

Vervolgens zijn de partners geïnformeerd over het besluit en is de vraag gesteld om de posities in deze formeel vast te leggen middels het tekenen van de overeenkomst.

De laatste plooiën rondom de administratieve verankering tussen de penvoerder en de provincie moeten nog glad gestreken worden. Tijdens een gesprek in januari 2017 zijn de standpunten verkend en zijn afspraken gemaakt voor het vervolg.

De intentie van de subsidieregeling gebiedsprogramma's groen is verantwoording op hoofdlijnen van het programmaniveau. Bezien moet worden of dit aansluit op de Algemene subsidieverordening, die ook van toepassing is en meer gericht is op projectsubsidies.

Met de Landschapstafel Alblasterwaard/Vijfheerenlanden, waar € 300.000 is belegd, is in januari 2017 constructief gesproken over de invulling van de groen- en biodiversiteit ambities van de Waterdriehoek. Voorstel is om dit vorm te geven via groen/blauwe recreatieve zones. Het betreft zogenaamde groene linten die de ecologische hoofdstructuur volgen vanaf het Eiland van Dordrecht via Papendrecht naar Sliedrecht en naar Alblasterdam/ Molenwaard. De uitwerking vindt op dit moment plaats. Er is tevens gesproken met de Landschapstafel IJsselmonde om de groen/blauwe verbinding tot stand te brengen.

Hoeveel projecten zijn al gestart met planvorming of evt. uitvoering?

In december 2016 is formeel de subsidieaanvraag Meerjarenprogramma Waterdriehoek 2016 – 2019 ingediend, waarna de beschikking is ontvangen.

Diverse projecten zijn in uitvoering en in planvorming. Zoals onderzoek uitvoeringsorganisatie riviercruisemarkt, de verbinding Alblasterdam – Kinderdijk (Alblas) vanuit Haven Zuid in Alblasterdam, Wervenpark, Investeringsprogramma Biesbosch, Wolwevershaven en de regionale aanpak campers.

Hoe stuur je op kwaliteit van projecten en bijdrage aan doelen?

Het investeringsprogramma Waterdriehoek werkt omdat er focus is: er wordt alleen geïnvesteerd in kansrijke projecten die echt iets toevoegen aan de Waterdriehoek als geheel.

Doelen samenwerking Waterdriehoek

De samenwerking in de Waterdriehoek heeft als doel om het gebied en haar iconen (Werelderfgoed Kinderdijk, Dordrecht en Nationaal Park De Biesbosch) individueel en als geheel aantrekkelijker, toegankelijker en bekender te maken. Daarbij versterken we enerzijds de fysieke en mentale verbindingen en anderzijds de poorten. De doelen zijn:

1. Versterken vervoer over water: alle iconen zijn door door water verbonden. Het versterken van dit netwerk versterkt het product van de iconen en de regio als geheel.
2. Verbeteren recreatief routenetwerk: verbeteren van de toegankelijkheid en daarmee de beleving van het toeristisch-recreatief product.
3. Verbeteren oeverkwaliteit en erfgoed: het zichtbaar en toegankelijk maken van de oevers vanaf het land. Door daarnaast te investeren in de vele "industriële" erfgoedlocaties rondom de oevers wordt ook de kracht en het verleden van deze voor de maritieme sector belangrijke regio benadrukt.
4. Versterken draagvlak en educatie.
5. Versterken van de marketing: naast het creëren van generieke marketinginstrumenten komen tot financiering van de gezamenlijke marketing van de iconen en het gebied, bij voorkeur in de vorm van een marketingfonds.
6. Versterken van ondernemersnetwerken en –producten: bij elkaar brengen van ondernemers ten behoeve van productontwikkeling.

De partners hebben criteria vastgesteld, die leidend zijn voor het bepalen welke projecten worden opgenomen in het meerjarenprogramma:

- De projecten dragen bij aan de aantrekkelijkheid, toegankelijkheid en zichtbaarheid en aan de toeristisch-recreatieve structuurversterking van de regio.
- De projecten dragen bij aan het verhaal en de positionering van de Waterdriehoek en haar iconen.
- De projecten kennen een behoorlijke omvang en hebben een regionale doorwerking.
- De projecten zijn op korte tot middellange termijn realiseerbaar en op langere termijn nog steeds van waarde.
- De projecten zijn financieerbaar, de financiële kosten wegen op tegen de maatschappelijke baten.
- De projecten kunnen bogen op een groot maatschappelijk draagvlak.

Er is afgesproken dat de procesmanager elk jaar een jaarverslag maakt. In deze voortgangsrapportage verantwoorden we wat dat jaar gebeurd is, welke projecten zijn uitgevoerd, of deze succesvol zijn, waar mogelijk en relevant onderbouwd met cijfers en dat de samenwerking in de Waterdriehoek (die bredere doelstellingen heeft dan alleen de Landschapstafel) nog steeds meerwaarde oplevert. Deze informatie benutten we om het 'format voortgangsverslag Landschapstafel' te vullen en tijdig aan te leveren.

Wij zijn van mening dat naast natuur- en milieuwwaarden, recreatieve waarden, economische waarden ook maatschappelijke waarden van belang zijn in het succes van de Waterdriehoek. De samenwerking heeft al opgeleverd dat de Waterdriehoek een prominente rol speelt in de NL Waterland campagne van het NBT&C. Door de samenwerking liggen er opeens mogelijkheden voor de riviercruisemarkt, maar biedt de Waterdriehoek ook een stevige basis voor het nieuwe Nationaal Park van Wereldklasse NL Delta Biesbosch – Haringvliet.

Hoe staat het met de 'openheid' van de tafels voor maatschappelijke organisaties en ondernemers?

Ondernemers en maatschappelijke organisaties maken deel uit van de Landschapstafel.

De overheden in de Landschapstafel zoeken altijd de verbinding met buiten. De gemeenten zijn steeds minder degenen die plannen maken en uitdenken, maar steeds meer de partners die meedenken en die een bijdrage leveren aan maatschappelijke processen.

Stand van zaken uitvoering meerjarenprogrammering Haringvliet:

24 januari 2017

De uitvoeringsorganisatie (juridische verankering, financiële en administratieve organisatie)

Het Haringvlietprogramma is het resultaat van een brede coalitie van relevante organisaties, bedrijven en overheden. We hebben een eenvoudige organisatiestructuur die kostenefficiënt, flexibel en doeltreffend kan opereren. Uitgangspunt is dat we zo veel mogelijk aansluiten bij bestaande projectorganisaties. We onderzoeken daarbij ook de mogelijkheden om te komen tot zogenaamde 'Groene Cirkels', horizontale samenwerkingsverbanden op basis van gelijkheid, ongeacht omvang en aard van de organisatie.

De landschapstafel Haringvliet bestaat uit een ambtelijke en bestuurlijke tafel. Aan de bestuurlijke tafel zitten de bestuurders van de overheden in het gebied en voorzitters/bestuurders van de andere organisaties. Hier vindt lange termijn visievorming plaats en vindt overall afstemming plaats. Een ambtelijke werkgroep bereidt de ambtelijke en bestuurlijke tafels voor. In de werkgroep zitten vertegenwoordigers van provincie, alle regio's en een vertegenwoordiger van de Droomfondscoalitie.

Penvoerderschap voor de landschapstafel Haringvliet ligt bij de gemeente Goeree-Overflakkee. De gemeente Goeree-Overflakkee zal namens de betrokken partijen optreden als officiële aanvrager voor programmafinanciering voor 2017-2019 van het UPG. Er zal een overeenkomst komen tussen partijen, deze wordt momenteel opgesteld.

Om de samenhang tussen en de uitvoerbaarheid van de projecten te borgen wordt een overall coördinator die de voorbereiding, planning en uitvoering van het programma trekt aangesteld.

Naar de verdeling van de beschikbaar gekomen provinciale subsidie (gebiedsprogramma's groen Zuid-Holland 2016) wordt momenteel gekeken door de ambtelijke kerngroep. Een afwegingskader wordt opgesteld waarbij tijd, mate van co-financiering, verdeling over de regio's en de bijdrage aan de provinciale doelen wordt meegewogen in de verdeling. Op 13 maart zal er op de bestuurlijke tafel een verdeling worden voorgelegd.

Welke projecten zijn al gestart met planvorming of evt. uitvoering?

Momenteel wordt in kaart gebracht wat de s.v.z. binnen de projecten uit het programma is. Op 10 februari kan deze s.v.z. worden toegelicht. Vele verschillende projecten zijn in de voorbereidingsfase. Concrete projecten die al in uitvoering zijn, zijn de Waterbuspilot, het bidbook en de voorbereiding van nationaal park NLDelta Biesbosch Haringvliet en bijvoorbeeld het herstel van schelpdierbanken.

Hoe stuur je op bijdrage kwaliteit van projecten en bijdrage aan doelen?

Bij selectie van de projecten voor het programma is gekeken hoe deze bijdragen aan de doelen:

Thema	Bijdrage doelen Beleidsvisie Groen						Uitvoerbaarheid			Innovatie	
	Groenbeleving	Biodiversiteit	Agrarisch ondernemerschap	Wateropgaven, erfgoedlijnen	Netwerkend werken	MKBA	Beschikbare financiële middelen (incl. provinciale bijdrage)	Betrokkenheid en eigenaarschap partijen	Uitvoeringsorganisatie	Uitvoerbare projecten	Innovatie
Bereikbaarheid & beleefbaarheid	V		V	V	V	V	87	V	V	V	V
Biodiversiteit	V	V			V	V	100	V	V	V	V
Iconen	V		V	V	V	V	92	V	V	V	V
Beleef het Haringvliet	V		V	V	V	V	68	V	V	V	V
Organisatie	V	V	V	V	V	V	92	V	V	V	V
Totaal [in % van projectthema's]	100	40	80	80	100	100	92	100	100	100	100

Monitoring doen we op drie manieren:

a) Er is een monitoringsproject gestart voor vogels en vissen. Dit programma kijkt om te beginnen decennia terug; waar komen we vandaan? Doel is de impact van de Kier en de ontwikkelingen in het gebied op een deel van de biodiversiteit te meten. Rapportages komen beschikbaar.

b) Daarnaast gaat dit jaar gestart worden met het monitoren van recreatief gebruik. Dit moet een goed beeld geven van de impact van ons programma op bezoekersstromen.

c) Onderdeel van het programma is een onderzoek naar de economische effecten ervan. Die studie wordt in 2017 uitgevoerd en fungeert als 0-meting. Een herhaling van dat onderzoek over circa vijf jaar biedt inzicht in resultaten.

Hoe staat het met de openheid van de tafels voor maatschappelijke organisaties en ondernemers?

Iedereen met ideeën die bijdragen aan de visie 'Haringvliet in een stroomversnelling' is welkom aan de ambtelijke tafel. Er worden daardoor ook nieuwe initiatieven besproken en mogelijk toegevoegd, bijvoorbeeld:

-Initiatieven inzake groenparticipatie (IVN) Beleef de Delta.

-RWS brengt project monitoring plastic in Haringvliet in
RWS werkt met HBR en gemeente Rotterdam aan een monitoringsplan, waarbij ook het Haringvliet aandacht zal krijgen. Daarnaast is er een landelijke ophaalregeling om het zwerfafval op de oevers in samenwerking met natuurorganisaties en IVN-organisaties op te halen.

Stand van zaken Landschapstafel Duurzame Landbouw

Januari 2017

- **Hoe staat het met de uitvoeringsorganisatie (juridische verankering, financiële en administratieve organisatie)**

De landschapstafel wordt getrokken door het SOHW (Hoeksche Waard) en de gemeente Goeree Overflakkee. Momenteel vinden er ook gesprekken plaats met het Waterschap Hollandse Delta om bestuurlijk medetrekenschap te tonen. De provincie (Gebiedsprogramma Goeree Overflakkee) levert de Coördinator. Naast de gemeenten van de Hoeksche waard en Goeree-Overflakkee, waterschap Hollandse Delta participeren LTO, Stichting Veldleeuwerik, Rabobank, en agrarische vertegenwoordigers van boerencoöperaties.

Op dit moment zijn er twee bestuurlijk trekkers en wordt het gesprek gevoerd met het Hoogheemraad van het waterschap. En bestaat er een uitvoeringsorganisatie met medewerkers van de gemeente GGO en de SOHW. Ook is vanuit het gebiedsprogramma GGO een (PZH) een coördinator aangewezen om de verbinding met de gebiedsprogramma's en internbeleid te borgen.

Er is echter nog geen duidelijke programmaorganisatie vormgegeven.

In juni 2015 is op basis van een provinciale subsidie aan SOHW en de stichting Veldleeuwerik in de Hoeksche Waard de pilot duurzame akkerbouw gestart met een internationale meeting van onder meer Europarlementariërs en buitenlandse boeren. Daarnaast is binnen het natuurbeheerplan voor 2016 ruimte gecreëerd voor een vervolg op de agro-randenregeling Hoeksche Waard. De uitkomsten van de pilot duurzame akkerbouw worden ondergebracht in een aantal deelprogramma's waarvan wordt verwacht dat deze vanuit POP3 kunnen worden gefinancierd.

Landschapstafel 2016

In juni 2016 is de landschapstafel gestart en heeft de landschapstafel meerdere informatie avonden georganiseerd om agrarische initiatiefnemers in de regio te helpen en aansluiting te vinden op de POP3 subsidie regeling, die vanaf september 2016 actief is. Zo'n 15 duurzame initiatieven zijn opgehaald uit de regio, waarvan vijf initiatieven een aanvraag hebben ingediend of dat binnenkort doen.

Gezamenlijk programma Goeree Overflakkee en Hoeksche Waard 2017-2020

In de laatste bijeenkomst is de agenda voor 2017 bepaald. Belangrijkste opgave is om de regionale visie te formuleren met bijbehorend programma en doelen. En het netwerk te ontwikkelen naar een Groene Cirkel Akkerbouw, zie onder kopje Groeien.

Vertellen

- Een ambitie document finaliseren waarmee het "wervende verhaal" wordt ondersteund (Q4 2016)
- De activiteiten op het eiland onder de aandacht brengen tijdens het bezoek van de Statenfractie (eind april/ mei) in de vorm : Overkoepelende ambitie + concrete project voorbeelden (bijvoorbeeld Circulaire Agro-Economie en HW2O?) (Q2 2017)

Informereren

- Een kennissessie organiseren over subsidies/ subsidielandchap
- Een kennissessie organiseren over optimaal gebruik van groen-blauwe dooradering (Q2 2017?)

Verbinden

- Excursie organiseren langs inspirerende projecten op GO/HW

Uitwerken/ Toekennen

- Ophalen hulpvraag duurzame initiatieven in de regio.
- Monitoren voortgang POP3 voorstellen en voor de POP3 openstellingen volgend jaar weer het net ophalen en initiatiefnemers ondersteunen in het uitwerken van voorstellen via het taakteam PZH.

Groeien

- Tijdens volgende bijeenkomsten landschapstafel aandacht voor initiatieven met doorgroei mogelijkheden in de brede regio (successen opschalen)

De ambitie van de landschapstafel is om te groeien en uit te breiden met ketenpartijen (Suikerunie en e.v.t. Heineken), de wetenschap (Wageningen Universiteit) en financiers (Rabobank). Onderzocht wordt of er een Groene Cirkel Duurzame Akkerbouw ontwikkeld kan worden, op basis van de ervaringen rond Heineken, waaraan wellicht ook West Brabant en Zeeland kunnen deelnemen en de verbinding gemaakt kan worden met 'biobased economy'. Groene Cirkels zijn triple helix, transitienetwerken en horizontale samenwerkingsverbanden op basis van gelijkwaardigheid en vertrouwen.

Financiering

Subsidieregeling POP 3

Er is geen bod vanuit het budget voor de landschapstafels. Gestreefd wordt de volgende fase (Groene Cirkel Akkerbouw) vanuit POP3 te financieren.

Gebiedsprogramma Goeree Overflakkee

Vanuit het gebiedsprogramma is Duurzame Landbouw opgenomen binnen één van de speerpunten van het programma. Vanuit het programma is zowel als vanuit de gemeente als de provincie procesgeld gereserveerd.

Subsidieregeling Regionale Netwerken

Met de subsidieregeling regionale netwerk topsectoren wil de provincie binnen deze pijlers het organiserend vermogen van de topsectoren (met uitzondering van creatieve industrie) en hun cross-overs versterken. Met deze regeling wordt het vormen van netwerken op Zuidvleugel niveau gestimuleerd, deze regeling is niet van toepassing op een lager schaalniveau.

<http://www.zuid-holland.nl/loket/subsidies/@10082/regionale-netwerken/>

De landschapstafel heeft betrekking op de topsector agrofood.

<http://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Topsectoren/Topsector-Agrifood.htm>

- **Welke projecten zijn al gestart met planvorming of e.v.t. uitvoering?**

In groen de ingediende POP 3 aanvragen of in voorbereiding.

Groslijst projecten die uitgevoerd worden:

Projecten	Prioriteit regio	Kans Pop 3
A. Herstel biotoop patrijs	HW	-
B. Optimalisatie akkerrandenbeheer	HW	-
C. Collectieve boerderijen	GGO/ HW	-/+
D. Integrale bodemwaard	HW	+
E. Groene kringloop sluiten	GGO/ HW	-/+
F. Zeewierakkers	GGO	-
G. Waterstof in de Landbouw	GGO	-/+
H. Middelen injectie	GGO	+
I. Kenniscentrum (AIKC)	GGO	+

J. Bioraffinage	HW	-/+
K. Huis van de Voeding	GGO/ HW	-
L. Educatie programma Landbouw	GGO/ HW	-
M. Bewaarschuur van de toekomst	GGO	-/+

Zie startdocument Landschapstafel

Potentiële projecten provinciale impuls regionale economie

(Projecten waarvan de financiering nog niet rond is, kaders wsl vergelijkbaar met de IRP subsidieregeling)

- K. Huis van de voeding
- E. Groene Kringloop sluiten
- G. Waterstof in de landbouw
- C. Collectieve boerderijen

Projecten die zijn aangemeld voor het Investeringsprogramma Zuidelijke Randstad:

- K. Huis van de voeding
- ev.. aanvulling zie lijst boven.

Hoe stuur je op bijdrage kwaliteit van projecten en bijdrage doelen?

Momenteel wordt gewerkt aan een regionale visie en wervend verhaal. In dit verhaal worden ook de ambities en doelen van de provincie meegenomen. Binnen de uitvoeringsorganisatie is ook vanuit het gebiedsprogramma Goeree Overflakkee een coördinator aangewezen om de verbindingen met de doelen en beleidsprogramma's van de provincie en (bovenregionale) netwerken te borgen. Middels POP 3 kan tevens gestuurd worden op de ontwikkeling van proeftuinen in de regio.

(concept) Speerpunten regionale visie:

Speerpunt 1 – Duurzaam en slimme bedrijfsvoering

- Door samen te werken en kennis te delen zijn we een koploper in het toepassen van innovatieve technieken en werkwijzen (data gebruik, precisielandbouw, bio-based processen, ..). Hierdoor behouden we ook in de toekomst onze status als topgebied landbouw en versterken we onze concurrentiepositie. De bedrijfsvoering is er op ingericht om energieneutraal te produceren. We moeten daarbij ook qua schaalgrootte denken t.a.v. energie en verduurzamingsvraagstukken. De bedrijfsontwikkeling van de agrariër staat centraal wanneer er gekeken wordt naar wet en regelgeving.

Speerpunt 2 – Duurzame verbinding stad en land en gezonde productie ketens

- Verbinding tussen stad en land, bedrijf en consument. Landbouw zichtbaar maken en koppelen aan onderwijs. Consument weer bewust maken. Door het hebben van gezonde ketens (kort, sluitend, regionaal) realiseren we een toename in opbrengst per vierkante meter terwijl de kwaliteit van natuurlijke hulpbronnen (bodem, water, voedingsstoffen, ..) wordt gewaarborgd. Gezonde productie ketens worden verbonden aan de vraag van steden en (inter-)nationale bedrijven.

Speerpunt 3- Duurzaam Landschap

- Doel: het agrarische landschap (flora en fauna)/ de natuur als ecosysteemdienst voor agrarische bedrijfsvoering en rijke leefomgeving (cultuur). Door het goed gebruiken van de groenblauwe dooradering realiseren we de potentie voor biodiversiteit in de regio

**Hoe staat het met de openheid van de tafels voor maatschappelijke organisaties en ondernemers?
Initiatieven inzake groenparticipatie (IVN)**

Partners: Organisaties

Momenteel zijn de koplopers binnen de regio HW en GO bij de bijeenkomsten aangesloten en worden uitnodigingen voor netwerkbijeenkomsten breed uitgestuurd. Landschapstafel heeft de kans om zich bovenregionaal verder te gaan ontwikkelen als Groene Cirkel met kennispartijen zoals de WUR en andere partijen als ministerie EZ, provincie Brabant en grote ondernemers als Suikerunie (Avico), Coca Cola, Heineken.

Bijlage: concept deelnemers
programmaorganisatie

Naam	Organisatie	Rol
Paul Boogaard	Hoeksche Waard	Wethouder (gemeente Korendijk)
Gerard Leggedoor	SOHW	BM Landbouw
Mellany Vonk	SOHW	BM Landbouw
Arend Jan van der Vlucht	GGO	Wethouder
Lennard Serieese	GGO	DM GGO/ IRP GO
Manel van der Sleen	GGO	BM Duurzaamheid & Landbouw
Piet Robijn	Waterschap Hollandse Delta	Hoogheemraad
Ad Vermeulen	Waterschap Hollandse Delta	BM
Feiko van Dok	PZH	PL GGO
Menko Wiersema	PZH	Gebiedsregisseur
Jaap Halbersma	PZH	BM Duurzame Landbouw
Hans Koot	PZH	BM Duurzame Landbouw